

Joan Francesc Fondevila

MARTÍ DE RIQUER

La gran obra d'un humanista
expert en literatura provençal,
catalana medieval i cervantina

F I L O L O G I A

Col·lecció de Biografies
de la Fundació Catalana
per a la Recerca

FUNDACIÓ CATALANA
PER A LA
RECERCA
I LA
INNOVACIÓ

Autor: *Fondevila, Joan
Francesc*

Any: 2003

Títol: *Martí de Riquer*

PUBLICACIONS

● Joan Francesc Fondevila

MARTÍ DE RIQUER

La gran obra d'un humanista
expert en literatura provençal,
catalana medieval i cervantina

Pròleg de Miquel Batllori

F I L L O L O G I A

*Col·lecció de Biografies
de la Fundació Catalana
per a la Recerca*

Edita:

Fundació Catalana per a la Recerca

Passeig Lluís Companys, 23

08010 Barcelona

Tel. 93 268 77 00

© Fundació Catalana per a la Recerca

Primera edició: juny de 2003

Producció: *Addenda*

Imprès a Winihard Gràfics, sl. Av. del Prat, 7. 08180 Moià

Dipòsit legal: B. 26.776-2003

ISBN: 84-89570-27-2

Índex

Pròleg: Línies mestres d'una vida fructífera	7
1. Els primers anys	11
Uns inicis difícils	11
El llinatge de Ricario	15
De l'escola de la Companyia de Jesús a la Universitat	29
Els costums	63
2. La consagració en nombroses institucions	75
La recerca i la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona .	75
Una vida activa entre intel·lectuals	80
La Real Academia Española	87
El premi a una vida fructífera	95
3. Una obra fecunda	101
Sobre l'humanisme català	105
La literatura catalana medieval	113
Bibliografia de Martí de Riquer	139

Pròleg: línies mestres d'una vida fructífera

Aquest llibre, com l'autor ho advera degudament i sovint, és una biografia de Martí de Riquer com a escriptor i com a professor universitari de literatura.

Perfilant una mica més, pel meu compte, fóra la biografia d'un home de lletres, expressant-me a la francesa, o d'un culturalista, a la italiana. Ambdues expressions vénen a precisar que Riquer és prou més que un filòleg empeltat d'historiador.

Tanmateix no podem mai prescindir d'aquests dos darrers epítets. Si hagués de triar un sol epítet per a definir-lo, hauria d'ésser el de filòleg. Però prenent el terme en el seu sentit més ampli, el que tenia en l'Europa universitària des del començament de segle XIX a mitjan segle XX, molt especialment en l'àmbit de la filologia romànica alemanya, de la famosa i renovadora «deutsche romanische Philologie».

Si no hagués esclatat la Guerra Civil, probablement Riquer hauria estat pensionat a Alemanya per a especialitzar-se en filologia catalana des de la filologia romànica més àmplia, com ho havien fet els joves filòlegs catalans des del començament del segle passat, des de la terra Barnils-Montoliu-Griera fins al temps de Corominas i Aramon. La guerra ho impedí, però l'ambient universitari de la nostra filologia era aquest.

Voldria remarcar-ne dos trets força peculiars: l'interès per les literatures medievals, i tant pels textos literaris com per la lingüística romànica —en el cas de Riquer, amb una clara predilecció pel text sobre la llengua. El segon tret, la llengua i la literatura provençals com a punt d'arrencada —ell no s'ha abellit a anomenar-la occitana.

Riquer, que s'havia de distingir per la literatura catalana del Pre-humanisme i de l'humanisme, irrompé en la filologia catalana, amb ímpetu de cavall sicilià en defensa de l'edat mitjana contra l'humanisme, que ell considerava com la causa principal de la decadència literària i cultural de Catalunya. Una polèmica i una resposta força lúcida que aquell ardit noi de dinou anys rebé del ja mestre Jordi Rubió, just arribat a la càtedra de Literatura Catalana a la primera Universitat Autònoma de Barcelona, li feren reflexionar, rebaixar el tret i a replantejar-se la qüestió de l'humanisme català des d'una posició molt semblant a la dels filòlegs catalans de final del XIX i començament del XX, acceptada igualment, almenys en part, per alguns filòlegs italians de bona anomenada, com Arturo Farinelli i Mario Casella.

Una altra característica, encara, de la filologia romànica centreuropea fins al final de la Segona Guerra Mundial, que Riquer heretà, fou l'extensió del seu interès per la romanística com a tal, i en particular per les literatures provençal i francesa, ultra la catalana i la castellana. Pocs s'han apropiat tant com ell, dintre la segona meitat del segle XX, a l'ideal de la filologia romànica alemanya, que el catedràtic comentés totes les literatures romàniques i en proposés alguns problemes lingüístics, deixant per als «lectors», nadius, l'ensenyament superior de la llengua.

Encara recordo el neguit que em produí el professor Reinfelder quan, just retornat ell a Munic d'una visita a algunes universitats soviètiques, propugnava en provat la conveniència que les diferents literatures romàniques es repartissin entre professors varis. Això, el 1956, en plena admiració col·lectiva del pluralisme lingüístic i literari

de Vossler, em semblava la fi —potser indefugible— de la gran escola romànica d'Alemanya.

Martí de Riquer l'ha continuada fins ara entre nosaltres, i crec que li hem de saber-li'n grat.

Aquesta visió tan general del Riquer filòleg fóra molt incompleta si, rera d'ella, no hi percebéssim, amb la mateixa claror, el professor universitari. La seva vinculació a la Universitat de Barcelona, i algun temps també a l'Autònoma, amb totes les relacions més humanes que humanístiques concomitants i consegüents, apareix prou clara en la biografia que goso presentar ara, basada per a aquest punt en una bibliografia provinent més del pati de lletres que de les seves aules —clar senyal que hi batega quelcom és viu que la sola filologia universitària. En el doctor Riquer, però, anava adreçada primàriament als nois i noies que es bellugaven en el pati i es formaven en les aules que l'envolten.

No serà balder de recordar que les dues visions més completes i renovadores de tota la literatura catalana han brotat d'aquell pati i d'aquelles aules: la de Jordi Rubió i Balaguer, encabida, en castellà, dintre la *Historia general de las literaturas hispánicas*, reeditada pòstuma en català dintre la seva *Obra completa*, i els tres primers volums, del segle XIII al XVI, de la gran Història de la literatura catalana, iniciada per Martí de Riquer i Morera i acabada per alguns dels seus alumnes i deixebles més destacats.

La part de Riquer es destaca per un intent de retorn al positivisme pur; sense aconseguir-ho, però, afortunadament. Amic de paradoxes, hi trobem més clar què volen dir, per a ell, decadència o la Decadència, que no pas què signifiquen per a ell pre-humanisme, humanisme, pre-renaixement o Renaixement. Però la bibliografia d'ell mateix, citada a peu de plana, ens durà directament als estudis introductoris i altres treballs d'ell mateix, on aquests temes són tractats segons el seu propi pensament durant el mig segle llarg de producció crítica sobre alguns

grans autors —Metge, Martorell i també Cervantes, els més constants, mai no deixats de banda.

Un altre lligam entre el professor de Filologia i l'escriptor és la dedicació paral·lela a les altres literatures romàniques, amb breus compendis orientadors i personals sobre moltes d'elles i també amb àmplies síntesis, generalment en col·laboració amb d'altres col·legues, com en dues de les seves grans històries de la literatura universal i de l'espanyola.

Un autor que se'ns manifesta tan vinculat a la filologia romànica europea dels dos darrers segles, presenta un tret, però, molt característic de la filologia —en el sentit conjunt de la literatura i de la lingüística— catalana: mantenir alhora una mà tesa vers els estudis històrics en el sentit més estricte. En el seu cas, vers un doble vessant: la història heràldica i nobiliària —amb la connexió literària de les convencionals lletres de batalla quatrecentistes— i la que podríem anomenar autobiografia familiar, representada per la impressionant història de *Quinze generacions d'una família catalana*, amb moltes pàgines dignes d'una veritable literatura de creació.

En resum, una biografia de Martí de Riquer no pot ésser sinó una sèrie de paradoxes juxtaposades, i més o menys explicables.

Miquel Batllori*

*. Miquel Batllori morí el dia 9 de febrer de 2003 sense veure publicada aquesta obra.

1. Els primers anys

Uns inicis difícils

Néixer el mateix any que esclata la Primera Guerra Mundial, i perdre als pocs mesos el pare, no és precisament un inici fàcil de la vida. De fet, la vida és complexa, molt complexa, i per molt que es lluiti, i encara que tot es faci amb perfecció (o amb la mínima imperfecció), a vegades errors aliens o circumstàncies externes la compliquen. Però, sortosament, el rigor, l'esperit de treball i la veritat triomfen, igual com la il·lusió per deixar un llegat científic i històric a les generacions futures.

De fet, Sigmund Freud va declarar-se un home afortunat perquè la vida no li havia posat res fàcil. La tenacitat i l'esperit de superació davant l'adversitat il·lustren la biografia de Martí de Riquer i Morera, nascut a la ciutat de Barcelona el 3 de maig de 1914, nét de l'artista i escriptor modernista Alexandre de Riquer i nebot del poeta Magí Morera i Galícia. Analitzar Riquer és analitzar la seva Barcelona natal, una urbs hiperbolitzada d'encanteris, misteris de guerra i pau, passeigs estridents i silenciosos, laberints de recerques indòmites. Riquer és un barceloní en estat pur, barceloní convençut, barceloní de cap a peus, tan genuí com l'oreig mediterrani, la silueta del port i la muntanya, les ziga-zagues del vol de la gavina.

Martí de Riquer és investigador, i alhora és artista, perquè no es pot investigar sense una espurna d'art. I aquesta llavor d'artista subjau en l'ascendència generacional. Investigar és estudiar, interpretar i descobrir. La recerca, sigui quin en sigui l'àmbit científic, sempre és creació, perquè si no crea no és recerca. I Riquer ha descobert, i alhora ha creat i ha obert vies de coneixement, emulant les galeries sense final que obre el banyarriquer, altrament dit riquer, un insecte coleòpter amb grans antenes (més llargues que el cos) la larva del qual rosegava els arbres i la fusta obrint-hi forats i més forats. Riquer ha banyarriquerat el medievalisme de noves idees i noves conclusions. Riquer ha esborrat terres estèrils, i ha sembrat prats *tutti colori* de flors ixents.

El pare de Martí de Riquer, Emili de Riquer i Palau, va contraure matrimoni el 3 de maig de 1913 amb Maria Morera i Camps. La mare de Martí era filla de Josep Morera i Galícia i d'Elvira Camps de Ballester, i neboda del pintor Jaume, inspirador del Museu Morera de Lleida. També era neboda de l'escriptor Magí (poeta en castellà i en català, llengua en la qual va traduir Shakespeare) i d'un general d'Estat Major.

Com que la data del naixement de Martí de Riquer coincidia amb la festivitat de Sant Alexandre, tot apuntava que així s'hauria de batejar el nadó. Eren costums de l'època, que en ocasions segellaven noms singulars. Tanmateix, l'avi Alexandre, padrí del nouvingut, va esgrimir el dret de posar nom al seu primer nét i va optar per Martí, com el seu pare.

Martí de Riquer es va formar en el noucentisme, en una generació en què, amb companys de fatigues com Miquel Batllori i Munné, va haver d'adaptar-se a circumstàncies més o menys favorables, transitant per la dictadura de Primo de Rivera, la Guerra Civil espanyola i la dictadura franquista, tot i que els posicionaments del personatge davant d'aquests períodes històrics seran omesos ja que s'aparten de l'objecte d'estudi d'aquest llibre.

Així, aquí analitzem els mèrits acadèmics i científics de Riquer, un gran filòleg literari (és a dir, que desenvolupa la història i la crítica de la literatura), més que filòleg lingüista (abocat a la llengua), i també introduïm algunes pinzellades personals i familiars que poden ajudar a entendre la dimensió polièdrica del personatge. Per tant, es tracta d'una biografia cultural i literària, centrada en els mèrits científics.

El camí de la recerca científica, segons com, és una aposta de vida, que brolla amb l'energia d'un guèiser, adés enjòlit, adés irresistible, cap a l'atzur de les incògnites, cap a les galàxies d'estels coneguts i ignots, estels fugissers que volen com la papallona, tot esperant ser capturats per la xarxa de la ment.

Martí de Riquer, el 1918, quan només tenia quatre anys.

I la xarxa de la ment pot ser enjovada per la guerra. L'any del naixement de Riquer està associat amb l'esclat de la Primera Guerra Mundial. L'assassinat de l'arxiduc hereu d'Àustria-Hongria, Francesc Ferran, a Sarajevo (el 28 de juny de 1914), va generar l'ultimàtum austríac del 23 de juliol, ja que responsabilitzava Sèrbia de l'atemptat. El món no es pot entendre sense les guerres. De fet, l'expliquem de guerra en guerra, de conflicte en conflicte, com si la pau fos estrictament conjuntural, com si reclamés a crits l'adveniment de l'antítesi. Els oposats, certament, es reclamen intensament. Els oposats ho governen tot. La nostra, i la de Riquer, és una societat d'oposats. La clau de volta és que aquests oposats sàpiguen conviure. Però aquesta convivència, tan senzilla amb el diàleg i l'esperit constructiu, no es va donar l'any que Martí de Riquer va veure la llum.

Les condicions exigides a Sèrbia, difícilment acceptables, van permetre el govern de Viena trencar relacions (25 de juliol) i, tres dies després, declarar la guerra als serbis. Els mecanismes dels acords van actuar a la manera de taca d'oli. Alemanya defensava una localització del conflicte entre Àustria i Sèrbia. Després de les mobilitzacions russa i austríaca, Alemanya va declarar la guerra a Rússia (l'1 d'agost) i a França (el 3 d'agost). L'entrada de les tropes alemanyes a Bèlgica va generar la declaració de guerra de la Gran Bretanya a Alemanya (4 d'agost).

El 1914, per tant, les parts en conflicte eren, d'una banda, Alemanya i Àustria-Hongria, i de l'altra Sèrbia, Montenegro, Rússia, França, Bèlgica i la Gran Bretanya, entesa a la qual es va unir el Japó (23 d'agost), aliat de la Gran Bretanya i que pretenia aconseguir les posicions alemanyes a l'Extrem orient. Les declaracions de neutralitat d'Itàlia i Romania i l'aliança de Turquia amb Alemanya van configurar un veritable polvorí.

Aliè a tot plegat, Martí de Riquer va haver de patir immediatament una sotragada, ja que el 6 de desembre de 1914 va morir el seu pare

Emili, a Barcelona, víctima de la terrible epidèmia del tifus. Guerra, malaltia i mort, mort sempre cruel, sempre despietada, mort que no dialoga, que escombra la vida d'un borrall. Mort que no deixa esclertes, mort de llàgrimes i preguntes. Mort sense respostes, mort que arriba, sempre arriba. Mort que, tard o d'hora, no falta mai a la cita. El pare Emili tenia només 28 anys. L'avi, molt afectat per la situació, va traspasar el 13 de novembre de 1920 a Son Armadans (Ciutat de Mallorca). Mort que crida la mort. Mort en l'any de la guerra, en l'any de la vida, la vida que començava a viure un nadó anomenat Martí de Riquer. Vida que crida la vida, oposats que es criden, vida que triomfa.

El llinatge de Ricario

Un dels aspectes peculiars de Martí de Riquer és que ha reflectit l'evolució de la seva nissaga amb una cura impecable. La intriga pels avantpassats es descobreix en els ulls brillants de l'estudiós, baus de la nau de la curiositat, curiositat que cavalca, com l'idealisme del Quixot, per tota l'edat mitjana, rescabulant-ne ànimes escriptores, furgant en arxius immemorials i reconstruint centúries abans obscures, ara més il·luminades. Investigar és crear, i també és il·luminar. El llibre *Quinze generacions d'una família catalana* se centra en la família Riquer. Maria Aurèlia Capmany, a l'*Avui*, va lloar-ne l'autor: «vet aquí el llibre d'un erudit, certament, però que només un escriptor raçat pot escriure, amb un domini del llenguatge que ens deixa bocabadats». ¹ Salvador Espriu considera el llibre «una obra molt interes-

---

1. Edmon VALLÈS, a *Historia y Vida*, també va restar astorat davant l'obra de Riquer: «(...) una admirable reconstrucció històrica i la consagració del seu autor com a escriptor de felicíssima amenitat».

sant, amena, objectiva. Amb parents admirables i d'altres més obs-
curs, no n'amaga cap».²

Amb el llibre sobre la seva família Martí de Riquer demostra no ser
només un estudiós que navega per les aigües científicament austeres
del llenguatge, sinó un escriptor amb gràcia, amb do. L'excursió de
l'autor pel senderol de la creativitat és com les primeres passes del
nadó, que ho palpa tot amb admiració. Riquer admira les aventures i
desventures, barrim-barram, dels seus avantpassats. Això es tradueix
en un text que, de retruc, consagra l'objectivitat, com si es tractés
d'una crònica periodística. Riquer ens projecta la seva família, dissec-
cionant-la magistralment, i tot plegat embolcalla l'obra d'una aurèola
d'unicitat que batolla incògnites.

Martí de Riquer, conversant amb Maria Aurèlia Capmany.

---

2. ESPRIU, Salvador. «El meu cordial homenatge a l'estimadíssim amic Martí de Riquer i Morera», a *Patio de Letras*, p. 6 (Universitat de Barcelona, març de 1984).

Joan Teixidor, amic de Martí de Riquer, confessa l'admiració pel llibre familiar. «Tot allò que he insinuat del meu gust per retrobar-lo a ell a través de la seva gran obra erudita en aquest cas es fa fàcil i inevitable. Aquesta família catalana de què parla és la seva família. I ja es veu tot seguit que l'esforç de rigor crític anirà fatalment acompanyat d'un dring emotiu que crispa la paraula i a vegades la trenca. Un arxiu familiar miraculosament conservat quan, d'altra banda, com ell mateix ens diu, rodolaven avall terres i castells, casa i fortuna, li va permetre aquest record i homenatge que ens trasllada a través dels segles a un tram de vides que se'ns faran molt pròximes i que ens il·lustren sobre una altra vida més general, que és la de la nostra terra i que ens importa a tots. Repeteixo que a vegades la paraula se li trenca. És per això, segurament, que encara admiro i estimo més a Martí de Riquer.»³

Tanmateix, aquesta recerca de l'objectivitat no exclou un degoteig d'implicació emotiva, una implicació cristal·litzada en el mot, el mot que retroalimenta el descobriment de batalles i corredisses, sense batologitzar, com un alquimista que canvia tot l'or del món per una mirada enrere en el temps.

Martí de Riquer, amant del detall, es remunta al 1429, amb Pere Riquer, i tanca el llibre amb els primers anys del seu avi, Alexandre de Riquer, a les acaballes del segle XIX. Són segles que construeixen el nostre entorn, que construeixen la nostra història, que ens construeixen a tots. Riquer reconstrueix la realitat de la seva família, però, sense voler-ho, ens reconstrueix a tots. L'autor es documenta a través de l'arxiu familiar, «en el qual, per sort, al costat dels pergamins i papers normals en aquests dipòsits (escriptures, plets, contractes, donacions o privile-

---

3. TEIXIDOR, Joan. «Martí de Riquer, entre la ciència i la vida», a *Patio de Letras*, p. 21 (Universitat de Barcelona, març de 1984).

gis, etc.), abunden les lletres familiars, factures i comptes domèstics i escrits insignificantíssims quan foren redactats, però que segles després ens obren curioses escletxes per a veure petits detalls del passat».⁴ Sí, l'escletxa és suficient per obrir la suma d'escletxes, finestra del temps, i capbussar-se en un pretèrit que revivim intensament, com una vida nostra, la vida transsecular, la vida eternitzant que triomfa sobre la mort.

Martí de Riquer i el seu amic Joan Teixidor, el 1936.

La integritat científica de Martí de Riquer no li permet desvincular-se del seu professionalisme analític, i destaca que la seva família va

---

4. RIQUER, Martí de. *Quinze generacions d'una família catalana*, p. 7 (Barcelona, Quaderns Crema, 1998).

absorbir tres vegades línies d'altres llinatges acabats en pubilla. Això va provocar una millora quantitativa de l'arxiu patrimonial, un arxiu que es nodreix i renodreix dia rere dia, un tresor que acumula detalls aparentment insubstancials, però revaloritzats amb el decurs del temps. Temps que ara ens arriba, caliptrat per l'arxiu.

Les absorcions de llinatges són essencials per entendre l'actual estructura de la família. El 1600, Joan Baptista de Riquer va contraure matrimoni amb Brianda de Vega i de Remolins; el 1705 Baltasar de Riquer i de Guiu va casar-se amb Maria-Teresa de Sabater (des de l'any 1744 tercera marquesa de Benavent, i que també incorpora l'heretat dels Agullana); i el 1797 Borja de Riquer i de Ros va casar-se amb María del Carmen Gallegos Dávalos (des de 1818 cinquena comtessa de Casa Dávalos, i qui recull l'heretat dels Ribera i dels Dávalos del Perú). Per tant, la línia troncal dels Riquer és alimentada pels Remolins, els Agullana, els Sabater i els Dávalos. Diversos rius que conflueixen al mar Riquer, tot aportant-hi sediments de tota mena, mestissatge universal de procedències i cultures del qual és hereu privilegiat Martí de Riquer.

Hem acordat que la història dels Riquer és la nostra història. I, de fet, la història de Catalunya, o la d'Espanya, o la del Perú. De centúria en centúria els avantpassats de Riquer van deixar empremta, una empremta que *Quinze generacions d'una família catalana* ha rescatat de l'anonimat. La família Riquer, com no podia ser d'altra manera, ha desenvolupat un paper rellevant en certs moments històrics. Per començar, el 1460 i 1461 misser Antoni Riquer va establir pau entre Joan II i el príncep Carles de Viana, fill de l'infant d'Aragó, el futur Joan II, i de la infanta de Navarra, la futura Blanca I, i jurat el 1428 hereu al tron. Tanmateix, el testament de la seva mare li pregava que no assumís el títol de rei sense el consentiment i la benedicció del seu pare Joan, que va negar-se a lliurar-li la corona i va

atorgar-se el títol de rei. Les lluites es van succeir els anys següents, amb el paroxisme de l'empresonament de Carles, desembarcat a Barcelona, ordenat pel seu pare el desembre de 1460. El maig de 1498 el cardenal Francesc de Remolins va condemnar a mort el predicador i polític italià Girolamo Savonarola, i en va presidir el suplici. Nicolás de Ribera el Viejo va ser fundador de Lima (Ciudad de los Reyes), el 1534.

Durant el segle XVII, fra Francesc Sabater, cavaller de l'orde de Sant Joan, va perdre les galeres del General de Catalunya, davant la costa de Provença (1623). El segle XVIII, José Vicente i Manuel Gallegos van haver de deixar el Perú per haver participat en la revolta de Túpac Amaru (1784). Un altre esdeveniment històric en què els Riquer van intervenir activament van ser les guerres del Rosselló contra els invasors francesos. Aquest conflicte entre Espanya i la República francesa va esclatar entre 1793 i 1795, quan, després dels intents d'Aranda per mantenir la pau, Godoy, ja executat Lluís XVI el 1793, va trencar relacions amb França, va declarar la guerra i es va unir a la coalició europea. Els sentiments religiosos, la pressió dels emigrants francesos i, en el cas català, el desig indomable de recuperar el Rosselló, van confluïr en la lluita. La guerra es va plantejar amb caire ofensiu al Rosselló, i de contenció a la resta de la línia fronterera pirinenca. Ricardos a Catalunya, el príncep de Castelfranco a l'Aragó i Ventura Caro al País Basc-navarrès van liderar la contesa.

Tot i uns inicis esperançadors, els francesos van reaccionar i van apoderar-se de Figueres, el 28 de novembre de 1794. Els catalans van protestar per carestia de mitjans, i van reclamar que se celebrés una assemblea de representants dels corregiments. Així va ser, el 24 de desembre de 1794 i l'11 de gener de 1795 a Barcelona, i el 18 i 25 de gener a Girona. La contenció a la línia del Fluvià i la recuperació de la Cerdanya van apaivagar els ànims encesos.

El segle XIX, Martí de Riquer i de Comelles, besavi del nostre protagonista, va organitzar partides carlines al Vallespir (abril-juny de 1869). El juliol de 1869, el besavi va ajudar Carles VII a entrar clandestinament, vestit de pagès català i amb barretina, a Espanya.

Hem escrit que Riquer és sinònim de Barcelona, ciutat a la qual estima. Però la nissaga dels Riquer és també Lleida, Girona i un devessall de llocs. Els Riquer han deixat petjades arreu de Catalunya, arreu del món, empesos per la vida, les circumstàncies de la vida. Els Riquer han fet petit el món; les persones, de fet, empetitim el món, ens l'apropriem naturalment, seguint els moviments que el destí ens va inspirant.

La casa pairal dels Riquer es troba a la plaça de Sant Joan de Lleida, i el 1444 ja era la casa dels Riquer lleidatans. És un lloc «prou confortable», que al segle XVIII disposava de pintures de categoria. A la casa dels Agullana, a Girona, entre 1623 i 1631 el propietari va protagonitzar una polèmica perquè volia bastir un pont «que encara manté la seva gràcia i elegància a la part vella de la ciutat». La casa del carrer Escudellers de Barcelona va ser bastida per Felip-Mariano de Riquer i de Sabater entre 1764 i 1775 i va ser ornada amb escultures i relleus de Ramon Amadeu i pintures de Manuel Tramullas. Pintures, ponts, escultures... Sensibilitat riqueriana. Borja de Riquer i de Ros va malvendre aquestes tres propietats al tombant del segle XVIII al XIX. En aquell moment, la casa preferida va ser la torre de Bassols, al costat de Calaf.

Martí de Riquer, amb l'estil planer, glabrescent i directe que el caracteritza, a les antípodes de les giragonses i l'ampul·lositat, remarca que «el meu propòsit no ha estat pas de fer una història encomiàstica de la meva família; i pel que fa a les opinions o actituds que avui diríem polítiques dels meus avantpassats, sobretot quan el país estava dividit en dues faccions, presento els fets tal com resulten de la docu-

mentació utilitzada, i, com que la gent ben educada respecta l'opinió d'altri, m'abstinc de justificar-los o de blasmar-los».⁵

Aquesta salvaguarda de les actuacions i dels posicionaments dels seus predecessors és denominador comú en Martí de Riquer, circumspecte a l'hora de jutjar. Jutjar hauria d'implicar un previ i obligat exercici d'autocrítica, d'introspecció. Per jutjar cal un coneixement de causa profund, infal·lible. S'ha de ser extremadament prudent a l'hora de jutjar. Qui jutja sense seguir aquestes premisses es condemna ell mateix, davalla fins a l'esperpent. I per això el cautelós Riquer no jutja, no justifica, no blasma, sinó que exposa, no exempt, és clar, d'un substrat sentimental inevitable que engrandeix la seva obra. Una obra respectuosa.

Riquer remarca que els seus avantpassats segueixen una tendència antagònica a la defensada per Ferran Soldevila al llibre *Història de Catalunya*. La família Riquer acull una amalgama pintoresca, un llenç d'homes d'acció, militars, cavallers, professionals del Dret, poetes (el peruà Juan Dávalos de Ribera —amic de Miguel de Cervantes—, Baltasar de Riquer i el seu fill Felip-Mariano, i Martí de Riquer, besavi del nostre personatge, i Alexandre de Riquer), mecenes culturals (Martí d'Agullana) o pintors i dibuixants (el mateix Alexandre). La vocació cultural, doncs, identifica els diversos representants del llinatge Riquer, com si haguessin perpetuat un gen inquiet i curiós que s'ha anat materialitzant mesclant formes i estils.

Quant a la formació, els avantpassats de Martí van estudiar als jesuïtes de Gandia i a la Universitat de Salamanca (Rafael i Miquel d'Agullana), als jesuïtes de Lleida i a la Universitat d'Osca (Tito i Ponet de Gallart i de Riquer), amb matèries que s'adeien al denomi-

---

5. RIQUER, Martí de. *Op. cit.*, p. 12.

nador comú de l'època (religió, història, geografia, llatí, música, dansa...). D'altres parents van estudiar als jesuïtes de Manresa, als germans de La Salle de Béziers o bé amb preceptors particulars. En general, però, la nissaga Riquer és amiga de l'autodidactisme, de l'esperit intel·lectual i emprenedor, impulsat a voltes per les circumstàncies. Circumstàncies orteguianes, amb reminiscències schelerianes i simmelianes, circumstàncies segons les quals el primari no és el pensament, sinó la vida. Per a José Ortega y Gasset el primer és la vida humana, realitat radical, no com a creadora de la resta de realitats, sinó com a focalitzadora i receptora de totes les realitats. Certament, tots som nosaltres i les nostres circumstàncies. La vida no és substància, el jo idealista, sinó un avenç en què tots som responsables. I ho som perquè podem elegir.

L'elecció lingüística no sempre és obligació. Però, tot i els esculls, el conreu i l'estima pel català caracteritzen els nostrats Riquer. L'avi de Martí, Alexandre de Riquer, després d'escriure les *Notas del alma* en castellà, amb una composició en català i una altra en francès, s'aboca al català, i publica en prosa *Quan jo era noy* (1897, escrit entre 1884 i 1896 i que ofereix un retrat idealitzat de la vida de nen en una casa pairal de l'any 1860) i, en vers, *Crisantemes* (1899), *Anyorances* (1902), *Aplech de sonets* (1906) i *Poema del bosch* (1910), obres en què inclou il·lustracions pròpies.

El recull poètic *Petons*,⁶ publicat el 1977, recrea l'amor perdut. *Petons* es compon de dues parts, la primera integrada per vint-i-quatre poemes anacronòtics dedicats a la dona estimada i la natura, i la segona, amb set poemes i un sonet, un epitafi a la dona estimada. Les

---

6. El poemari *Petons* va ser publicat a Calaf el 1977 a l'obra col·lectiva *Alexandre de Riquer, l'Home, l'Artista, el Poeta*.

citacions de Teòcrit, Virgili, Anacreont, Safo o Properci traduïdes al català, en la primera part, i les de Petrarca o Rossetti, en la segona, abracen els dos universos que guien Alexandre de Riquer: la cultura clàssica grecolatina i el món espiritual de l'edat mitjana. Una edat mitjana que, anys més tard, embadalirà Martí de Riquer. Alexandre de Riquer descriu amb flocs d'erotisme, al poema V, un passeig nocturn:

«He vist dessota'l bosch il·luminarsse
l'esplendor de ton pit;
sota teu han cruxit
coroles y poncells al vinclearse.»

A més, Alexandre de Riquer és considerat «una de les figures més destacades i influents del Modernisme català».⁷ Eliseu Trenc, professor de la Universitat de Reims (França), ha estudiat amb cura l'obra de l'avi de Martí de Riquer, eclèctica fins al punt que abraça la pintura, el dibuix, el gravat, el cartell, el disseny gràfic, les arts decoratives, la literatura i la poesia. Potser ens trobem davant una síntesi holística de la vocació creativa del llinatge, vocació enrauxada i abassegadora que Martí de Riquer ha heretat.

La casa-taller d'Alexandre de Riquer, al carrer de la Freneria de Barcelona, va ser un veritable focus del modernisme. Riquer va influir en municipis com ara Terrassa, en bona part gràcies a la col·laboració amb el seu amic Joaquim Vancells, també pintor. Alexandre va néixer el 3 de maig de 1856 a Calaf, i després es va traslladar a la torre de Bassols. Eliseu Trenc explica que «la seva família és una de les més antigues de la noblesa catalana (...). El seu pare, Martí de Riquer, era un dels

---

7. BADIA I TOBELLA, Oriol. «Pròleg», a *Alexandre de Riquer*, d'Eliseu Trenc, p. 9 (Barcelona, Caixa de Terrassa i Lunweg Editores, 2000).

principals dirigents carlistes de Catalunya, causa per la qual es va arruïnar. Era el prototipus del senyor del camp, conservador i tradicionalista, contràriament a la seva esposa, Elisea Ynglada, que pertanyia a una família liberal de Vilanova i la Geltrú, família d'artistes i intel·lectuals, els membres més famosos de la qual són els pintors Modest i Ricard Urgell, Narcís i Pere Ynglada i els escriptors Josep i Wilfred Coroleu».⁸

Alexandre de Riquer va desenvolupar un rol clau com a intermediari i moderador entre els corrents tradicionals i catòlics del moviment cultural modernista i els corrents moderns i liberals. Al llarg de la infantesa el pintor va interioritzar l'amor per la naturalesa, la flora i la fauna. Després d'estudiar als jesuïtes de Manresa, el 1868 Alexandre se'n va anar amb la seva mare a viure a Barcelona. La mare el va portar a Béziers perquè rebés una millor formació. Els retrats permeten a Alexandre aconseguir els seus primers ingressos. Martí de Riquer ho tracta amb gràcia a *Quinze generacions d'una família catalana*, on considera el fet «una notícia sensacional en la història de la família. Els quaranta duros que Alexandre ha percebut pels retrats que ha pintat són els primers diners que un Riquer, entre els meus avantpassats directes, ha guanyat treballant personalment i de manera normal».⁹

Els primers ingressos suposen un esdeveniment per a cada persona. Les primeres vegades de tot s'apuntalen en la memòria, reivindiquen el seu protagonisme, ens retrotreuen, al capdavant, al naixement, a la primera vegada de les primeres vegades de tot.

I en el naixement hi actuen la mare i el pare. El pare de Martí de Riquer, Emili, havia estat fidel a la vocació creativa de la nissaga, i

---

8. TRENC, Eliseu. *Alexandre de Riquer*, p. 11 (Barcelona, Caixa de Terrassa i Lunweg Editores, 2000).

9. RIQUER, Martí de. *Op. cit.*, p. 1245.

escriu llibres en castellà, com l'estudi *Ideas estéticas de Goethe a propósito de Hamlet*, publicat pòstumament. L'oncle de Martí, Josep-Maria (que mor el 1978), escriu en català.

Martí de Riquer professa gran veneració per l'Arxiu Riquer, compost per 422 pergamins (que abracen des del 1156 al 1612) i 77 caixes, on es conserven documents en paper. Entre els documents consultats hi figuren escriptures de compra i venda o d'arrendament, testaments, plets, capbreus, contractes de conreu, llibres d'entrades i sortides de productes de la terra, censals, lluïsmes, censos i correspondència diversa. «Sortosament, els meus avantpassats guardaven tot escrit, per humil que fos, i creien sagrat conservar fins i tot aquelles lletres o notes que els deixaven en mal lloc.»¹⁰

Aquest esperit conservacionista arrenca d'una necessitat de perpetuar. És com les parelles d'enamorats, que ho conserven tot, des del primer missatge del telèfon mòbil fins a la primera noteta de lliurament mutu del cor, des del primer poema fins a la romàntica declaració... Hom afegiria que també es conserva la primera mirada, el primer petó, la primera carícia. Tot és tan intens, en l'amor i la passió, que resta imprès en un llibre imaginari, el llibre que escrivim en cada segon, que recreem i rellegim en passeigs onírics i tombarelles de fantasia.

La qualitat de transcendent d'un document personal és tan subjectivable que cal seguir l'instint, i no discutir-lo. El pressentiment és una guia correcta quan es tracta de bastir un arxiu familiar. I en l'arxiu també pot ser rellevant una factura anecdòtica, potser la de l'últim pagament en pessetes, o la del primer pagament en euros. Perquè, certament, la primera vegada de tot sempre es recorda, sempre resta empresonada en l'espècie de miracle i pou de misteris que és el subconscient.

---

10. RIQUER, Martí de. *Op. cit.*, p. 20.

Aquesta consciència sobre la transcendència històrica dels documents familiars solca les diferents generacions dels Riquer, fins al punt que el 1700, a Lleida, Baltasar de Riquer i de Guiu redacta un llibre de notes dirigides als successors i descendents de la casa i un arbre genealògic molt precís. La cura per l'arxiu va ser compartida per Martí, fill de Borja de Riquer i Gallegos, fins al punt que «quan sorgien bullanques a Barcelona escrivia a la seva muller amb precises instruccions per a amagar l'arxiu».¹¹

El naixement és el primer moment de tot. En el tot i en la part sempre coexisteixen una causa i una conseqüència. Però mai no existeix una única causa, ni una única conseqüència. La vida és una addició capriciosa de causes i conseqüències, sovint inexplicades i inexplicables. La vida és un *continuum* de misteris. I el primer misteri és la creació, la vida mateixa. La mare resol el misteri. Sense la mare la vida no seria vida, seria un gairebé. Martí de Riquer n'és conscient, i manté un gran record de la seva mare, Maria Morera i Camps, a la qual, a més, agraeix que va destinar els últims vint anys de la seva vida a ordenar els documents de l'Arxiu Riquer, «que es trobaven en la més caòtica situació», i «els estudià amb gran cura i detall i féu una labor de poliment i classificació sense la qual el present llibre no s'hauria pogut escriure mai».¹² La mare va valorar l'arxiu, el va cuidar i el va alletar com si fos un altre fill. L'Arxiu Riquer va beure de les fonts de l'esperit maternal. Unes fonts d'aigua pura. La història dels Riquer va beure d'altres fonts, d'altres arxius. És per això que Martí de Riquer, seguint el seu professionalisme innat, empedreït, va recórrer els arxius de la Corona d'Aragó, el Municipal de Girona i el Municipal de Lleida.

---

11. RIQUER, Martí de. *Op. cit.*, p. 21.

12. RIQUER, Martí de. *Op. cit.*, p. 21.

Martí de Riquer, al seu despatx.

I de font en font, d'arxiu en arxiu, el Riquer medievalista va descobrir que el primer referent familiar dels Riquer és Ricario o Richario (mossèn Batllori apunta que la forma podria ser també *Richarius*), que signa uns actes el 29 i 31 de gener de l'any 879 a l'església d'Estoer, i el 10 de febrer a l'església de Clarà. El nom d'origen de Ricario és germànic, *Rik-hari*, que significa poderós senyor. En aquella època era habitual imposar noms germànics entre famílies hispanoromanes o preromanes. De Ricario en surt Riquer en llengua parlada. Martí estableix l'exemple de Suniario (Sunyer) o Berengario (Berenguer). Aleshores regnava Lluís II el Tartamut, i Miró I era el comte de Conflent i de Rosselló. Segons Riquer, «donat el caràcter del document i la finalitat per a què hom requerí la seva presència en aquest acte jurídic, sembla evident que el nostre Ricario era persona que sabia de llegir i d'escriure, cosa tan poc comuna entre els llocs del

seu temps».¹³ Per tant, a la definició de poderós senyor hi podem afegir la de senyor culte. Ben segur que el Ricario del segle IX ja analitzava, estudiava, intuïa. Aquestes virtuts es porten a la sang.

L'esglesiola de Santa Maria de Riquer va ser construïda en un lloc anomenat Riquer, ubicat al terme de Catllà. Riquer, etimològicament, és un antropònim, no pas un topònim, el que permet aventurar que era una possessió d'algú anomenat així, molt probablement el Ricario de l'any 879 o un familiar.

De l'escola de la Companyia de Jesús a la Universitat

El vailet que va néixer a Barcelona i que va créixer orfe de pare va desenvolupar precoçment un esperit d'aprenentatge inusual. Martí de Riquer va cursar els estudis secundaris en un col·legi de la Companyia de Jesús. La trajectòria estudiantil en va ser exemplar. El Ricario del segle IX n'hauria estat ben orgullós. De fet, ja des de petit el futur medievalista es va decantar per les assignatures humanístiques. «Les matemàtiques les anava aprovant, però el que veritablement m'agradava era llegir i escriure.» Complia amb el que no li agradava, excel·lia en el que l'apassionava.

El nostre personatge va demostrar de bon començament una intel·ligència privilegiada. Quan va estudiar a l'Institut Comercial Inmaculada, al carrer Rosselló de Barcelona, va superar els cursos amb gran solvència. Martí de Riquer absorbia i absorbia, com una esponja sol·lícita de saber més i més, i sobretot de descobrir més i més. Igualment va acabar el Batxillerat en un sol any. «Era un xicot amb un gran talent», resumeix Batllori.

---

13. RIQUER, Martí de. *Op. cit.*, p. 24.

I la Universitat, l'ínclita Universitat, la mítica Universitat, la Universitat dels contrastos, va cridar el talent. Riquer es va llicenciar en Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona, i es va doctorar en Filologia Romànica a la Universitat de Madrid. Riquer va haver de cursar els estudis de doctorat a Madrid, ja que la ciutat comtal no allotjava aquests estudis. Riquer és doctor *honoris causa* per les Universitats de Roma i Lieja i professor emèrit de la Universitat de Barcelona.

La bibliofília de Riquer va solcar els seus primers anys de vida. Els primers llibres que va devorar van ser les *Fábulas literarias* d'Iriarte i *Robinson Crusoe*, de Daniel Defoe. «Me'ls van portar els Reis.» Tomás de Iriarte és un escriptor que va néixer a Puerto de la Cruz el 1750 i va morir a Madrid el 1791. En el període comprès entre 1769 i 1772 va traduir obres franceses (sobretot de Voltaire i de Molière) per als teatres dels Reales Sitios. Les *Fábulas literarias* daten de 1782, i són una col·lecció de 76 faules escrites en el context del neoclassicisme literari. L'obra, de gran diversitat mètrica i estròfica i que va influir en el francès Florian, pretén exemplificar normes que l'escriptor ha de seguir i vicis que ha d'evitar. Algunes de les faules tenen un contingut preceptista, com *El burro flautista* o *La abeja y el cuclillo*, mentre que d'altres analitzen i satiritzen aspectes tipològics o personals dels escriptors, amb al·lusions a Samaniego, Meléndez Valdés o Forner (*La hormiga y la pulga*, *El ratón y el gato*).

Vida y extraordinarias y portentosas aventuras de Robinson Crusoe és una novel·la escrita por Daniel Defoe el 1719 i inspirada en un cas real que va afectar el mariner escocès Alexander Selkirk, que el 1704 va romandre quatre anys i mig abandonat a l'illa de Més a Terra. L'obra s'envolta d'una aurèola al·legòrica i moral, ja que Crusoe emprèn la travessa amb afany d'aventura i lucre, i quan naufraga i ha d'estar vint-i-vuit anys a l'illa recupera la fe, clau intencional de la

novel·la, símbol de l'ànima pecadora que torna a trobar Déu en l'aflicció. La ferma i asserenada creença en Déu és una de les constants de Riquer, que va aficionar-se de seguida a la lectura de llibres.

De fet, els Reis eren sinònim de llibres i més llibres per al xicarró, per a qui llegir era tan natural com respirar. La presumpta crisi de la lectura que fuetreja la nostra societat, però, no acaba de convèncer Martí de Riquer. «Els editors fan tirades molt grans, i si no es venguessin no les farien. Tot i això, la cultura de la televisió provoca que molta gent no llegeixi ni un sol llibre.»

La videoesfera ho envaeix tot, ho fuetreja tot, però la vacuïtat catòdica claudica davant la profunditat del llibre, sigui en paper, sigui digital, cadascun amb els seus avantatges i les seves intimitats. L'univers Gutenberg resisteix la lluita, i la resistirà, adaptant-se als reptes post-industrials. Riquer esmola l'arma de la ironia quan afirma que «en cases benestants o de gent rica l'únic llibre que hi ha és el llistat de telèfons, i a l'hora de dinar només parlen de futbol». Riquer s'envana que en vuitanta-vuit anys no ha practicat mai cap esport amb esperit de competició. «Fumo pipa des dels setze anys, i no he practicat cap esport: només vaig navegar amb el balandre d'un amic, i vaig travessar el Port de Barcelona nedant tot sol, quan era molt petit.» La pipa i l'abstinència esportiva, doncs, s'erigeixen en un curiós binomi que garanteix la longevitat i la lucidesa mental.

Dels jesuïtes Martí de Riquer en conserva un bon record: «amb alguns companys he mantingut contacte al llarg del temps». Ja més endavant té molt present Josep Maria de Casacuberta, que va ser el director de l'editorial Barcino. «Fer un llibre amb ell era fer un curs de Filologia», esgrimeix Riquer. El mètode de Casacuberta va ser molt útil per a Riquer, que destaca les mutacions en l'edició de textos. Abans, per preparar l'edició d'un llibre sobre els clàssics, tot era extraordinàriament laboriós. «Havíem d'anar l'amic Casacuberta i jo

a la biblioteca, localitzar el manuscrit que ens interessava, copiar-lo a mà (perquè no ens deixaven portar la màquina d'escriure a la biblioteca), a casa ho passàvem a màquina, havíem de tornar a la biblioteca per comprovar que no s'hagués escolat cap errada, després estar a l'aiguait de les proves... Era terrible!».

La xerocòpia va irrompre a l'escena amb efectes catàrtics per a tothom. Amb els manuscrits xerocopiats, tot era més senzill, i a casa es podia picar a màquina directament el text objecte d'estudi. L'evolució desembocarà, lustres més tard, en l'ordinador personal. Riquer n'és un incondicional. «Jo l'utilitzo, i va molt bé, perquè escrius tal com et va sortint del cervell. Pots corregir i canviar paraules fins que el text estigui perfecte. L'ordinador, ben manejat, permet una gran correcció.»

L'ordinador és una eina facilitadora, una eina *per se*, mai l'objectiu últim. De fet, la tecnologia, genèricament, és una eina, un mitjà, però mai, mai, una finalitat per ella mateixa. És una continuació de la infraestructura, la xarxa, el cable, la fibra òptica, l'autopista de la informació. La xarxa necessita els continguts, la màquina necessita els continguts. L'home ha de governar sempre la màquina. I l'escriptor, lògicament, domina l'ordinador, n'agafa les regnes, per molt que el cavall cibernètic es vulgui desbocar.

Del pas per la Universitat de Barcelona Riquer en conserva també evocacions positives. Professors com ara Jordi Rubió (literatura), Lluís Pericot (història), Josep Maria Millàs i Vallicrosa («una eminència en hebreu, àrab, llatí, grec i arameu»), Marià Bassols (llatí) o Joaquim Carreras (filosofia) van ajudar a emmoblar la ment privilegiada de Riquer, que recorda una anècdota generacional amb Jaume Vicens: «era més gran que jo, però no el suficient com per ser professor. D'aquesta manera, no va ser ni professor ni company». No va ser cap de les dues coses, o en va ser les dues alhora. Perquè un amic incorpora el rol de company i de professor. A un amic se li ensenya, d'un amic

se n'aprèn. I l'esperit d'aprenentatge, ja ho hem escrit, és una de les pedres angulars de Martí de Riquer.

Precisament entre els companys Riquer fa un esment especial a Joan Vernet, especialista en literatura àrab, amb qui va compartir moments d'estudi i lleure a la Universitat. «La Facultat era molt simpàtica. A les aules hi havia un màxim de vint-i-cinc alumnes, i fèiem les classes en taules, no pas en pupitres.» Tot plegat creava un clima màgic, que accelerava les neurones i convidava a la reflexió i a la creativitat. Aquest entorn intimista era similar al que anys més tard es trobaria Riquer com a professor. La docència dels anys quaranta als seixanta «era una delícia», i prova d'això és que bona part dels estudiants van esdevenir professionals de renom. La draconiana massificació universitària que des d'uns anys ençà caracteritza les aules esfereix Martí de Riquer. «Fa anys que estic jubilat, i reconec que fer classe en les condicions d'ara no m'agradaria. El nivell ha baixat, però jo crec que no és el professor qui s'ha de resignar a abaixar-lo, sinó que és l'alumne qui ha de fer l'esforç d'apujar-lo.»

En aquest context, exaltant els avantatges del passat amb un caire romàntic, Martí de Riquer es confessa un enamorat de l'edat mitjana, i s'escarrassa a trencar alguns dels tòpics sobre aquell període històric. Així, el medievalista ha descobert que el *Tirant lo Blanc* es va editar dues vegades en un poc temps. L'edició prínceps, impresa a València el 1490, va generar 715 exemplars. Aleshores, la població dels regnes de València, Mallorca, Catalunya i Rosselló era d'uns 650.000 habitants. La proporció era de 909 habitants per exemplar. L'edició es va exhaurir en menys de sis anys, i se'n va publicar una segona el 1497 a Barcelona, amb tiratge de 300 exemplars.

El 1969 va aparèixer la primera edició del *Tirant lo Blanc* de Seix Barral. El tiratge va ser de 10.000 exemplars. La zona lingüística era de 9.100.000 habitants, per la qual cosa es va editar un exemplar cada 910

habitants. «I això podria induir a suposar que el percentatge de lectors era el mateix el 1490 i el 1969; però cal tenir ben present que l'edició del 1969 s'exhaurí en menys d'un any i hagué d'ésser reimpressa el 1970 (i, més endavant, el 1979 i el 1982 per Ariel).»¹⁴

Riquer destaca la vigència del *Tirant lo Blanc*. «És molt natural que l'any 1490 el *Tirant*, novel·la aleshores d'actualitat, tingués molts llegidors. Però el que és autènticament sorprenent és que, el 1969, deu mil llegidors es precipitessin sobre una novel·la cavalleresca, vella de cinc-cents anys, i l'exhaurissin amb un ritme que bé voldrien moltes novel·les actuals i compromeses. És la gran victòria literària de Joanot Martorell.»¹⁵ El mateix ocorre amb la vida intel·lectual. Si aleshores a la ciutat comtal s'aplegaven una dotzena d'intel·lectuals, «ara no trobaríem la mateixa proporció». Martí de Riquer també advoca per l'anihilació d'idees com la de la «tortura medieval», ja que els cataclismes contemporanis superen amb escreix, massa sovint, les penalitats relatades d'aquella època.

Riquer ha estat catedràtic d'Història de les Literatures Romàniques a la Universitat de Barcelona i a la Universitat Autònoma de Barcelona. D'aquesta última Universitat en va ser fundador. Curiosament, i contra el segell progressista que s'hi ha adjudicat, «quan es va fundar l'Autònoma els crítics deien que era retrògrada. Jo crec que les Universitats són com són, ni progressistes ni conservadores». Crear, involucrar-se, dir la seva, han estat actituds de compromís de Riquer.

La política, tot i la seva omnipresència, mai no ha interessat Riquer. Ara bé, «una cosa m'indigna i és nefasta: que els rivals polítics esde-

---

14. RIQUER, Martí de. «Pròleg», a Joanot Martorell, Martí Joan de Galba, *Tirant lo Blanc*, p. 15-16 (Barcelona, Edicions 62, 1983).

15. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 16.

vinguin enemics personals. Crec que es poden mantenir postures antagòniques sense faltar el respecte. Quan els polítics entren en el terreny de la desqualificació i l'insult, ens fan un tort als qui els hem votat».

Per arribar a impartir classes a la Universitat Martí de Riquer va haver de completar el doctorat i les oposicions a càtedra, «molt diferents a les d'ara». El medievalista recorda els exercicis «durs i difícils» que va haver de superar, començant per exposar les publicacions pròpies, el concepte i la metodologia de l'assignatura i una lliçó del programa «com si estigués davant dels alumnes». Després, l'opositor havia de preparar quinze dies abans de la prova una trentena de temes proposats pel Tribunal, i n'havia d'exposar el que li correspongués a partir d'un guió. Una altra part eren els pràctics, com la interpretació de poesia italiana, castellana, portuguesa o provençal, o la traducció del llatí o del grec al castellà i del castellà al llatí o el grec.

La tesi doctoral, que versava sobre *Traducciones castellanas de Ausias March*, va ser dirigida per Joaquín de Entrambasaguas, amb qui es veia periòdicament i mantenia contacte a través de la correspondència. Ara, Internet, la xarxa de xarxes, facilita i accelera un procés habitualment lent i envitricollat, però que quan es culmina amb un *cum laude* proporciona una satisfacció incomparable, la de coronar la vida acadèmica assaborint l'or. Una tesi ha de suscitar reflexió. Una tesi pot ocupar embalums de fulls, però sempre s'ha de poder sintetitzar en una frase. La capacitat de desenrotllament ha de ser directament proporcional a la capacitat de resum. Una tesi es pot estendre en hores de dissertació, i es pot concentrar en segons. Heus ací la grandesa de la tesi, que és la grandesa de la vida. Resumir la vida en una frase, en una paraula, és un exercici saludable, gens senzill.

Ser curós amb la paraula és una altra de les virtuts de Riquer. La paraula ha de ser exacta, sense recàrregues ni gasiveries. Riquer utilitza els mots amb serenor, amb respecte. I aquesta pràctica no és

gens senzilla, és antagònica al dictatorialisme dels nous senyors feudals o a la desvariació i follia dels ignorants intrusistes. Riquer utilitza els mots amb respecte, perquè darrere de cada mot sura una història, una evolució, una eternitat. Utilitzar correctament la paraula és triomfar. I a voltes triomfar és anar per lliure, i a voltes anar per lliure genera enveja. L'enveja de qui fracassa, però, no atura el camí del mot, del llibre, el camí de la història, el camí de la ciència, de la intel·ligència, del descobriment. I una tesi és un descobriment, un gran descobriment.

Curiosament, Martí de Riquer recorda millor els membres del Tribunal de les oposicions a càtedra que els de la lectura de tesi. El president del Tribunal era mossèn Llorenç Riber, membre de l'Academia Española. També hi havia Dámaso Alonso, Rafael de Balbín i Marià Bassols, juntament, és clar, amb el director, Joaquín de Entrambasaguas. Dámaso Alonso, gran filòleg i poeta i deixeble de Ramón Menéndez Pidal, va ser professor de Llengua i Literatura espanyoles en diverses universitats estrangeres i a les espanyoles de València i Madrid. Alonso es va erigir en el gran ressuscitador de la poesia barroca espanyola, defensada i analitzada especialment en l'obra de Luis de Góngora amb motiu del seu centenari (*Temas gongorinos, La lengua poética de Góngora, Estudios y ensayos gongorinos*). Alonso va escriure estudis sobre la poesia tradicional, Gil Vicente o la lírica del segle XVI. Al costat d'Amado Alonso va divulgar les disciplines estilístiques i el formalisme aplicat a la crítica literària.

L'estrena com a professor no va alterar la proverbial serenitat i seguretat de Martí de Riquer. La seva primera classe va versar sobre la literatura castellana i els llibres de cavalleria. Riquer se'n recorda, de la primera classe, perquè tots recordem la primera vegada de tot, i si no ens ho recorda el subconscient. De la saviesa de Riquer i del seu tarannà eminentment pedagògic no n'hi ha cap dubte. Les pedres angulars

per a una correcta instrucció són ben diàfanes, a parer del professor. «En una classe no has de demostrar ni massa erudició ni tampoc vulgaritat. T'has de dirigir al públic com si parlessis amb un amic o amb un parent, explicant l'obra literària i sempre intentant contagiar l'entusiasme a l'interlocutor o a l'espectador.»

Riquer premiava l'atenció i la interpretació personal dels alumnes. «Reconec que m'enfadava amb els alumnes que es limitaven a taquígrafiar. Jo sempre els recomanava que agafessin paper i llapis, que elaboressin esquemes, que anotessin dates, i que només en arribar a casa redactessin la lliçó, amb paraules pròpies, amb el seu estil, i, si podia ser, el mateix dia.»

A l'hora d'avaluar, Martí de Riquer no era especialment sever. «Vaig aprovar molta gent que potser no s'ho mereixia, però aplicava allò que tan encertadament va afirmar el doctor Pericot: "Ja us suspendrà la vida".» El mestratge del medievalista ha generat un devessall d'alumnes brillants, «però que sàpiguen que no ho deuen a mi, tot i que és una satisfacció haver-los tingut a classe. És un error creure que els mestres són els millors, són superiors a l'alumne. A l'inrevés, jo sempre he pensat que si en quatre anys un alumne no coneixia un tema més bé que jo, és que com a professor jo havia fracassat». El progrés de l'alumne és el progrés del professor. En la cursa cap al coneixement tots dos formen un tàndem indestruïble. Si avancen, avancen tots dos; si retrocedeixen, retrocedeixen tots dos. Per al professor, la interacció amb l'alumne és una font de riquesa intel·lectual. A voltes, la ingenuïtat és la millor missatgera. La pregunta més ingènua desperta la reflexió més insospitada, la resposta més original. Qüestionar-s'ho tot, en la línia del per què pueril, és la millor manera de progressar. L'evidència no és evidència, la tautologia no és tautologia. El dubte, preguntar-ho i preguntar-s'ho tot, és el millor camí cap a l'aprenentatge, és el millor camí cap a la innovació.

I és aquest esperit innovador el que va portar Riquer, de forma probablement precursora a la Universitat espanyola, a organitzar un singular intercanvi avaluador amb el professor italià Aurelio Roncaglia, de la Universitat de Roma. Tots dos van consensuar de posar el mateix examen als seus alumnes (sobre Chrétien de Troyes), i es van enviar les respostes dels alumnes respectius, de forma que l'italià va corregir les proves dels alumnes de Riquer, i Riquer les dels alumnes italians. «Aquests exàmens us els han corregit a Itàlia», va llançar Martí de Riquer als seus alumnes, quan els els lliurava. I, tot i els rostres d'incredulitat dels joves, l'afirmació era ben certa.

El medievalista ha mantingut sempre un to elevat, generós, cercant el progrés del doctorand. Com a membre de tribunals de tesi doctoral o de tesi de llicenciatura, «no he sentit mai que hi digués vaguetats; a

Martí de Riquer, amb la medalla de catedràtic.

l'inrevés: les seves observacions encertades i les seves remarques constructives donen sempre un to de dignitat i d'alt nivell a la lectura i defensa de qualsevol tesi». ¹⁶ Riquer ha dirigit nombroses tesis doctorals, i també ha participat en d'altres tesis com a membre del Tribunal. Com a metodologia, l'erudit dissuadia els doctorands d'afrontar tesis amb objectes d'estudi massa amplis, «perquè no s'ha de fer una història de la literatura, en una tesi, sinó tractar-hi un aspecte molt concret». Riquer recorda que ha dirigit tesis «que s'han resolt en terminis molt diversos, des de sis mesos fins a sis anys».

Tot plegat conflueix amb la humanitat de l'erudit, sempre disposat a ajudar els altres, virtut unànimement reconeguda, «no sols la seva voluntat, sinó la seva eficiència. Tothom sap que és de les persones més diligents a correspondre a consultes professionals de col·legues, àdhuc d'aquells qui no són massa sants de la seva devoció». ¹⁷

Del mestratge de Riquer només es poden desprendre paraules amantents. Un reflex de l'impacte del doctor en els seus alumnes és que se li va dedicar un número especial, amb motiu de la seva jubilació, a la revista de Filologia i Literatura *Patio de Letras/La rosa als llavis*, a la Universitat de Barcelona, el març de 1984. La jubilació de Riquer va ser tot un esdeveniment, una culminació, no pas un motiu de tristesa. L'homenatge escrit és una demostració d'afecte, construït mitjançant poesies i reflexions diverses, com divers és el mestratge de l'erudit.

Narcís Comadira va regalar a Riquer el poema Lancelot, que acaba així: «amb l'espasa a la beina, amb la llança partida, / vagarejo indecís. Cap corn reial no em crida: / només el mar, el mar i l'absència de Déu!».

---

16. BADIA I MARGARIT, Antoni M. «Homenatge a Martí de Riquer», a *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, p. 17 (Barcelona, Universitat de Barcelona, Quaderns Crema, 1984).

17. BADIA I MARGARIT, Antoni M. *Ibíd.*, p. 17.

Josep Fernández Càvia i Antoni Caus i Vidal conclouen la seva ofrena poètica jugant, amb les majúscules de l'inici i reminiscències acrostiques, amb els seus noms: «JO SÉ la clau del cel daurat sens mort / I del goig foll i ardent; hi vull trobar / TON Impietós amor que albiro lluny.»

Jaume Vallcorba dedica a Martí de Riquer el poema *Els nous amants* («La cambra pren color, i el vidre sagna»), mentre que Luis Alberto de Cuenca, a *La pesadilla*, evoca el Bernatz de Ventadorn en la cançó que comença «tant ai mo cor ple de joya». Pinyol-Balash dedica un homenatge a Riquer, «mestre de l'escriptura, senyor victoriós de l'heràldica del somni».¹⁸ L'heràldica, com comprovarem més endavant, és una altra de les matèries en què Martí de Riquer ha demostrat el seu enginy.

José Ángel Cilleruelo ofereix a Martí de Riquer el poema *Raoul de Cambrai*, i Manuel Vázquez Montalbán *Correo sentimental, respuesta a Enide*, poema suggerit arran d'una classe de «Materia de Bretaña», impartida a Barcelona per Martí de Riquer en el curs 1961-62 i inclòs al llibre *Movimientos sin éxito* (1969). El temps ha volgut que Montalbán —«a qui recordo amb molt d'afecte; a classe sempre es posava al darrere del tot»— hagi inclòs Martí de Riquer com a personatge d'una novel·la, *Erec y Enide*. Montalbán, nascut a Barcelona el 1939, és novel·lista, poeta i assagista, i sempre ha desenvolupat una visió crítica de la realitat social.

El llibre, situat temporalment en els dies previs al Nadal, analitza tres solituds essencials: la del professor emèrit Julio Matasanz, especialista en literatura medieval, que viatja a Galícia per rebre un homenatge internacional i hi troba Myrna, especialista estrangera amb qui manté una prolongada aventura amorosa tot i l'escull de l'edat; la

---

18. PINYOL-BALASCH, R. *La rosa als llavis*, p. 8 (Universitat de Barcelona, març de 1984).

dona de Julio, Madrona, pertanyent a l'alta burgesia barcelonina i il·lusionada a reunir tota la família i a superar conflictes sentimentals (una estranya relació també adúltera amb el seu metge) i familiars; i el seu afillat Pedro i la companya d'aquest, Myriam, voluntaris d'una organització no governamental que viuen a l'Amèrica Central les mateixes peripècies que Erec i Enide en l'època d'Artur de Bretanya.

Julio ha d'oferir una lliçó sobre *Erec y Enide*, primera novel·la del cicle artúric de Chrétien de Troyes, el que el condueix a una reflexió pessimista sobre l'amor i la mort i, al capdavant, sobre el sentit últim de la vida. En una de les parts de la seva lliçó, Julio al·ludeix en la ficció al gran erudit medievalista: «cuando yo era un estudiante bajo la disciplina del doctor Martín de Riquer al final de los años cuarenta, comienzo de los cincuenta del siglo XX, predominaba la interpretación épica de las hazañas de Erec para defender a su amada, pero cuando yo era un profesor auxiliar de Riquer, diez años después, la influencia del cine de Antonioni en concreto o el replanteamiento de la ética de la pareja hacía que los estudiantes se apropiaran de la historia como la fábula de la inseguridad del amor que debe reconstruirse cada día». ¹⁹

La referència continua en una conversa en què Myrna provoca Julio: «—Cuando yo me metí en el romanismo todo lo dominaba la visión erudita, acumulativa de grandes o pequeños desvelamientos y ahora en cambio se asumen, mayoritariamente, como un *avant-la-lettre* del realismo mágico. Eso explicaría por ejemplo el trabajo de Vargas Llosa sobre una obra capital del caballerismo, *Tirant lo Blanc*, que por cierto fue asesorado por tu jefe, Martín de Riquer.

—Hace cuarenta años que Riquer no es mi jefe, sino mi maestro.» ²⁰

---

19. VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *Erec y Enide*, p. 18 (Barcelona, Areté, 2002).

20. VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *Ibid.*, p. 31.

Més endavant, el personatge de ficció Julio escriu que «sólo recuerdo la voluntad de avanzar y mi escasa tendencia a vivir de recuerdos o en el recuerdo y la memoria que he cultivado sin duda está muy trucada porque comienza con mi obtención de la cátedra en 1958 y el momento en que Martín de Riquer me felicita como un colega en pleno Patio de Letras de la Universidad y todo lo anterior son como fragmentos de escenas de infancia...». ²¹

L'última referència a Riquer apareix quan el protagonista de la novel·la evoca la seva evolució acadèmica. «El profesor Martín de Riquer dirigió mi tesina de licenciatura sobre la *Presencia de Ovidio en Chrétien de Troyes y en la revisión del sentimiento amoroso de las literaturas romances en la Baja Edad Media* y cuando la leyó me confirmó la oferta, insinuada otra veces, de pasar a ser su ayudante. También me consiguió algunos trabajos de investigación o de divulgación remunerados y pude abandonar la enseñanza de bachilleres por lo libre...». ²² Promoure la recerca és una funció bàsica. El finançament de la recerca és un llast que a poc a poc, massa a poc a poc, es va pal·liant. L'investigador hauria d'abocar les seves energies estrictament a la recerca, i no angoixar-se amb el finançament.

El mestratge de Martí de Riquer és rebut amb agraïment pels seus alumnes. «Escaso ha sido nuestro trato personal con el Dr. Riquer, pero el contacto que hemos mantenido con él, junto con todos vosotros, a través de su obra, nos ha proporcionado una fiel imagen de su sugestiva personalidad, a la vez que nos ha hecho contraer una deuda ingente que difícilmente puede saldarse con este homenaje.» ²³

---

21. VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *Ibid.*, p. 102-103.

22. VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *Ibid.*, p. 171.

23. Editorial. *Patio de Letras*, p. 4 (Universitat de Barcelona, març de 1984).

Salvador Espriu també hi insereix «El meu cordial homenatge a l'estimadíssim amic Martí de Riquer i Morera», a qui va conèixer a la Universitat de Barcelona dels anys trenta, a la Facultat de Filosofia i Lletres, on hi havia una majoria d'alumnes femenines. L'escriptor reconeix el seu astorament davant la voracitat lectora de Riquer, capaç d'empassar-se i assimilar planes i més planes sense solució de continuïtat. «En Martí de Riquer era, aleshores, un noi amb una personalitat molt vigorosa i original. Fins i tot diria que es complaïa en l'originalitat. Ho havia llegit tot, tota mena de lectures extraordinàries, com per exemple el *Crotalón*, i crec que, potser, se'n vanava ingènuament una mica. Ell no seguia els cursos d'una manera regular. Estudiava el que volia i com volia, i no ens vèiem, per tant, sovint a la facultat. De primer va ser rebut amb una certa prevenció, sobretot per les noies, perquè de vegades deia coses una mica esvalotades, i aquella societat no era tan tolerant com la d'ara.»²⁴

Estudiar el que volia i com volia és un altre factor singularitzador de Martí de Riquer, procliu a anar al seu aire, sempre al seu aire, com apunta Valverde. El degotim metodològic és conduït, en una tan sols aparent contradicció, per la improvisació actitudinal, una improvisació que segueix la guia de l'instint, de l'autodidactisme, l'autodidactisme eclèctic immanent a les circumstàncies de l'època. Les circumstàncies, sempre les circumstàncies. Espriu reconeix que «aquest home i jo, no sé com ni per què, vàrem simpatitzar de seguida i sempre hem estat amics. És una de les poques persones que em diu "Salvador" i em tracta de *tu*, i de les poques que jo tracto de la mateixa manera.»²⁵ Els

---

24. ESPRIU, Salvador. «El meu cordial homenatge a l'estimadíssim amic Martí de Riquer i Morera», a *Patio de Letras*, p. 5 (Universitat de Barcelona, març de 1984).

25. ESPRIU, Salvador. *Ibíd.*, p. 5-6.

elogis per Riquer inclouen «una brillantíssima carrera universitària i pedagògica, durant la qual fins i tot ha estat professor del rei Joan Carles I».²⁶

Les classes que va impartir a l'aleshores príncep Joan Carles són un grat record en la memòria acadèmica de Martí de Riquer. El consell privat del príncep va decidir els estudis que havia de cursar el futur rei d'Espanya. Es va constituir una comissió, amb representants de l'Estat i de la Casa Reial, que va apostar per una formació més aviat generalista, que inclogués matèries com ara l'economia, la història o la literatura. Per als cursos de Literatura Espanyola Medieval castellana i catalana l'elegit va ser Martí de Riquer, que acudia un dia a la setmana a El Escorial. «El príncep Joan Carles era molt bon alumne, molt atent.» El medievalista recorda una anècdota coincidint amb el moment que havia de plantejar-se l'examen al príncep. Després de pensar-hi, Riquer li va dir el següent al futur monarca: «haurà d'explicar-me els seus dos avantpassats». Aquests avantpassats eren, ni més ni menys, Jaume I el Conqueridor i Alfons X el Savi.

Sa Majestat el Rei Joan Carles I ha mostrat sempre un gran afecte per Martí de Riquer. Quan es van crear les primeres Corts el va designar senador reial. «Fins i tot vaig participar en la redacció de la Constitució espanyola», remarca Riquer, que esmola el seu sentit de l'humor: «puc dir ben alt que sóc l'únic senador que mai ha dit cap bestiesa al Senat, perquè, senzillament, no hi vaig intervenir mai!». Riquer hi va adoptar una postura d'observador, encuriós, analític, atent a la paraula. Riquer va delectar-se de discursos més o menys atractius, els discursos que començaven a afermar la democràcia, aleshores incipient, nounata, fràgil, ara consistent, ja consolidada.

---

26. ESPRIU, Salvador. *Ibid.*, p. 6.

Martí de Riquer, amb Sa Majestat el Rei Joan Carles I i el duc de Sòria, en una recepció a la Zarzuela.

De les maratonianes sessions al Senat Riquer es queda amb l'explosiu grup que va formar amb Víctor de la Serna, Julián Marías i Camilo José Cela. El filòsof Marías, deixeble de Gaos, Zubiri, García Morente i, sobretot, Ortega, l'Ortega de les circumstàncies, va cofundar amb el seu principal mestre l'Institut d'Humanitats, el 1948. La metafísica, la filosofia o Miguel de Unamuno han solcat els seus llibres, amb aventures com *La España posible de Carlos III* (1963) o *La filosofía española de 1931 a 1936* (1978). Metafísica i filosofia suraven en les converses i observacions dels quatre analistes. «Apuntàvem en una llibreta paraules rares que deien els senadors. Recordo un senador que va emprar el terme *obsoleto*, quan aleshores aquest mot gairebé no s'utilitzava. En les següents sessions els senadors van utilitzar aquesta paraula reiteradament.» Aquesta rebequeria congènita amara també l'univers riquerià. És una rebequeria bonhòmica, sense recargolaments, sense malícia ni substrat burlesc, una rebequeria d'artista que juga amb

Un acte acadèmic, amb Martí de Riquer i Sa Majestat el Rei Joan Carles I, indumentats per a l'ocasió.

el verb, l'elabora i el reelabora, l'amotlla i el refà, com un orfebre. Escriure és ser orfebre, orfebre del llenguatge, orfebre de la màgia i el misteri de la paraula.

De Sa Majestat la Reina Sofia Martí de Riquer diu que és «simpatiquíssima, una gran senyora, d'una cultura extraordinària i molt coneedora de la literatura grega». Els clàssics també han captivat el medievalista, que s'ho ha llegit tot, o gairebé tot, retent culte al cada vegada més selectiu art de la lectura. L'amistat amb els monarques ha generat fites diverses en la vida de l'erudit. Sa Majestat el Rei Joan Carles I el va convidar al casament dels futurs monarques a Atenes. Riquer també va ser convidat al casament de la infanta Cristina i Iñaki Urdangarín a Barcelona.

Riquer no ha oblidat una conversa ben divertida amb Sa Majestat el Rei, «una persona molt divertida i que sempre fa broma». Una vega-

da, a la Zarzuela, Sa Majestat el Rei Joan Carles I va interessar-se per l'activitat professional de Martí de Riquer. «Me he jubilado», li va dir el medievalista. «Pues qué suerte tienes, porque tú te puedes jubilar, y yo no», va respondre el monarca. Riquer va reblar el clau de l'humor, i va afegir: «aún existe el Monasterio de Yuste».

La relació entre Sa Majestat el Rei Joan Carles I i Martí de Riquer s'ha prolongat al llarg dels anys, ha madurat com els bons vins, i sempre ha potenciat el vessant intel·lectual. Així, el professor li ha anat enviant els llibres que ha anat publicant, una manera distingida de mantenir el contacte i refrescar aquelles sessions inoblidables sobre els literats medievals castellans i catalans. Martí de Riquer també reconeix un gran afecte per Joan de Borbó, «simpatiquíssim, encantador, un home de gran cordialitat. El vaig conèixer el dia del casament de Joan Carles i Sofia a Atenes, i li vaig dir que estava molt satisfet de conèixer el duc d'Atenes... a Atenes!».

Una recepció als membres de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, encapçalats per Martí de Riquer, flanquejat per Sa Majestat el Rei Joan Carles I i per Sa Majestat la Reina Sofia, el 1985.

Martí de Riquer, enraonant ben amigablement amb Sa Majestat el Rei Joan Carles I.

Martí de Riquer ha mostrat, al llarg de la seva vida, una gran capacitat d'establir amistat amb el proïsme. I ha deixat empremta en els seus amics, que s'hi han involucrat. Espriu, per exemple, va seguir de prop el prometatge de Riquer amb la filla del poeta Ricard Permanyer, Maria Ysabel Permanyer (amb *y*, tal com ella ho volia), «i guardo de tota aquesta època un record molt grat. Després ens hem vist poc, però ens hem escrit sovint».²⁷ De Riquer el poeta apunta que «és profundament català i, des de la seva càtedra o des dels seus estudis, ha prestat un servei immens a la cultura catalana, en català, en castellà o en d'altres de les moltes llengües que sap».²⁸ Martí de Riquer domina el català i el castellà, «parlo el francès i l'italià, entenc l'anglès llegit i

---

27. ESPRIU, Salvador. *Ibid.*, p. 7.

28. ESPRIU, Salvador. *Ibid.*, p. 7.

una mica d'alemany». Lògicament, el llatí i el grec també són sant de la devoció de Riquer, que els maneja amb fluïdesa.

Espriu considera Riquer «un gran escriptor, des del punt de vista literari. Així com també ho és el professor J.M. Blecua: es tracta d'escriptors excepcionals».²⁹ El poeta afegeix que «ell tindrà, com tots tenim, els seus defectes, però crec que no solament no ha fet mai mal a ningú, sinó que ha fet molt bé a molta gent. Per tant, he de dir que és una excel·lentíssima persona, si no l'ha d'ofendre. I si l'ofenc, que em perdoni».³⁰ El poeta no ofèn, perquè s'ajusta a la veritat. Fer el bé, donar la mà, ser obert, estar disposat a ajudar, són actuacions que generen tanta satisfacció que haurien d'esdevenir patró comú. La capacitat de compromís amb altri s'ha de materialitzar, a voltes en el detall, a voltes en la gran ocasió. I Riquer sempre està disposat, tant en l'aparent subtilitat detallista com en la sumptuositat i transcendència de la gran ocasió.

Espriu acaba augurant que «un home tan desvetllat com ell no deixarà de fer grans serveis a l'estudi de les nostres lletres. Martí de Riquer és una de les nostres personalitats egrègies de debò. No és un fals valor, és un valor autèntic, molt més gran del que vostès, per la seva joventut, són capaços d'adonar-se».³¹ El poeta s'adreça a la joventut, la joventut que tant va aprofitar Riquer, acompanyant-la de llibres de cavalleria i descobriments medievals. Riquer és un home despert, desvetllat, perquè per deixar empremta s'ha de ser desvetllat.

I aquesta empremta sempre serà reconeguda pels joves, els joves romàntics que es deixin portar per les aventures dels cavallers i les his-

---

29. ESPRIU, Salvador. *Ibid.*, p. 7.

30. ESPRIU, Salvador. *Ibid.*, p. 8.

31. ESPRIU, Salvador. *Ibid.*, p. 8.

tòries d'amor medieval, que imaginin i reconstrueixin, en l'estació del temps, discursos en català medieval, com ho va fer Riquer de jove, embadalint l'auditori. Joaquim Marco, a «Martí de Riquer en el Patio de Letras», evoca que «en 1952 el patio de la Facultad de Letras de la Universidad de Barcelona era poco más o menos igual al de hoy. (...) Hace, poco más o menos, treinta años que oí hablar por vez primera del profesor Martí de Riquer. Su historia personal anterior a esta fecha la he ido reconstruyendo, mejor o peor, a través de compañeros o escritores que le trataron antes o inmediatamente después de la guerra civil. Desde joven gozaba de un gran prestigio como sabio conocedor del mundo medieval. Tendría la edad que tienen hoy los estudiantes del Patio de Letras cuando impresionó a los escritores catalanes al pronunciar un largo discurso en catalán medieval. (...) No le faltaba a Martí de Riquer, ni le siguió faltando luego, un peculiar sentido del humor».³² Marco reconeix que «en unos años en los que los estudiantes tomaban parte en el penoso y poco fructífero proceso de democratización de la vida española, salpicados de enfrentamientos más o menos violentos con los “grises”, adentrarse, detenerse en el remanso de la literatura medieval era un soplo de aire fresco. Porque, en el fondo, escritores incipientes, aprendices de crítico, vagas promesas de investigadores, personal de toda clase y condición coincidíamos en entender la Universidad como convivencia y esperábamos, a veces con desesperanza, aprender algo».³³ I Riquer era sinònim d'aprenentatge, un aprenentatge brollat de l'amor per la matèria estudiada. El que s'aprèn amb amor es transmet amb amor, i també s'aprèn, i es torna a transmetre...

---

32. MARCO, Joaquim. «Martí de Riquer en el Patio de Letras», a *Patio de Letras*, p. 9 (Universitat de Barcelona, març de 1984).

33. MARCO, Joaquim. *Ibid.*, p. 10.

L'exestudiant recorda Riquer a les classes, «apasionado por la lírica galaico-portuguesa o comentando con entusiasmo una significativa carta de desafío. Pese a ello, no éramos todavía conscientes de su capacidad de trabajo bien hecho, de su concepción histórica de la literatura, de su positivismo crítico, de su prestigio dentro y fuera de este incordiante país. La figura de Martí de Riquer acodado en la balaustrada que da al patio, encendiendo la Dunhill de turno, rodeado por los que entonces éramos tan jóvenes como lo son hoy los estudiantes de 1984, es la imagen que prefiero».³⁴ Una imatge ferma, convençuda, convenciment de qui s'ha lliurat a la recerca com a actitud de vida, una recerca en temps llunyans, però en valors pròxims.

Gabriel Oliver va col·laborar en l'homenatge a Riquer inventant un fragment llatí de la *Vita cardinalis Richarii*, és a dir, de la vida del cardenal Riquer, nascut el 1515, arquebisbe de Puigreig i que al llarg de diversos anys va ser mestre de llengües clàssiques, romàniques i modernes de la Universitat de Barcelona. Inventar és també un procés congènit a la recerca. El lllindar entre el descobriment i la invenció és fi, molt fi. Per descobrir i per inventar, però, cal arriscar, llançar-se riu avall, deixar-se emportar pel corrent de la intuïció, la prova, la deducció. I a vegades es descobreix i es redescobreix, en un exercici que es retroalimenta i que va resseguint les corbes del camí.

I Riquer ha estat pacient per anar forjant el camí, i el camí l'ha menat al port de la saviesa, i al port de la saviesa han ancorat vaixells àvids de saber, els alumnes inquietos, esquitxats per l'onada de la curiositat. Helena Puigdomènec destaca especialment com a professors el Dr. Joan Petit, el Dr. José Manuel Blecua i el Dr. Martí de Riquer. «A los tres les guardo un afecto, un respeto y un recuerdo vivísimo, com-

---

34. MARCO, Joaquim. *Ibid.*, p. 10-11.

partido, estoy segura, por todos cuantos han tenido la inmensa suerte de ser alumnos suyos. (...) Del Dr. Riquer recuerdo muy bien las clases alrededor de las largas y macizas mesas del antiguo seminario de Románicas. Al entrar él todo el mundo se ponía en pie, era normal entonces, pero es que, además, con su entrada parecía disparar un fuelle que no se destensaría hasta el final de su apasionada clase.»³⁵ El Riquer professor era un terratrèmol, un tornado, un nervi, la lava del volcà, foc apassionat per escampar la flama del saber. I també per apagar la flama desbordada, apagar-la amb l'aigua del mètode.

Puigdomènech es mostrava sorpresa perquè, en començar un curs amb l'*Antologia*, Riquer en va regalar a cada alumne un exemplar, i els va donar les indicacions següents: «reencuadernarla con una hoja de papel blanco entre cada hoja impresa para nuestras anotaciones, y se puso a leer. Nada más. Como siempre, no había que perder tiempo, ni siquiera para ir a la librería. Era una especie de torbellino; entraba, se sentaba encima de su mesa, de lado; se paseaba, contando entusiasmado lo que debía de pesar Durlindana, lo difícil que debía ser para el pobre caballo aguantar aquellos caballeros o lo despiadado y mordaz que podía llegar a ser Guillem de Berguedà. Leía rápido, seguido, esgrimiendo la pipa en los momentos culminantes; suscitaba, preguntaba, daba la razón, se oponía, nos pedía más y salía como había entrado, lleno de fuerza: no permitía fumar más que en los exámenes; no pasaba lista, pero conocía bien a todos y recordaba quién asistía o no. Él no faltó ni un día. (...). Su prodigiosa memoria (¡qué placer era oírle recitando, saltar de la *Odisea* a la épica italiana, pasando por la *Eneida*!) recuerda, me consta, a sus alumnos, y con mirada pícaro, brillante, pre-

---

35. PUIGDOMÈNECH, Helena. «Nuestra Facultad sí era diferente», a *Patio de Letras*, p. 15-16 (Universitat de Barcelona, març de 1984).

gunta por ellos, recordando anécdotas y hechos que a veces tan sólo uno de sus antiguos estudiantes, hoy decano, no ha olvidado».³⁶

Riquer no falta mai a la cita. Riquer és complidor, responsable, previsor. La vida és dels previsors, perquè en la previsió subjau la serenor, la tranquil·litat. La improvisació arrossega el perill; la previsió minimitza l'error aliè, però a voltes no el pot evitar. La previsió demana previsió, un bocí de previsió, no ineptitud. Davant la ineptitud aliena, el millor és allunyar-se'n, canviar.

La persona previsorosa és cordial, la cordialitat que neix de controlar les situacions. I la cordialitat es va destil·lant a través de la veu, de la paraula. A «Frammenti di lunga amicizia», Giuseppe E. Sansone evoca una conversa telefònica amb Riquer: «mi aveva risposto con la sua voce cordiale e squillante, dandomi appuntamento per una delle sere successive di quella oramai lontana estate del 1955».³⁷

La cordialitat, però, no és incompatible amb la viva defensa de les creences, de les conviccions, sobretot les de l'investigador fidel a les seves teories, que en genera de noves i inspira els altres. El creador, l'investigador, corre el risc que el copiïn o el plagiïn, però alhora experimenta la satisfacció, molt profunda, d'esdevenir una referència. Tanmateix, el més canònic és la citació de l'obra i de l'autor, també reconfortant. Joan Teixidor, a «Martí de Riquer, entre la ciència i la vida», escriu reminiscències de Martí de Riquer, «que vaig conèixer en aquells anys trenta ja tan llunyans a la biblioteca i a les tertúlies de l'Ateneu Barcelonès on ens aplegàvem cada dia per treballar a estones i discutir incansablement. La seva vivacitat, encara no desmentida, ja

---

36. PUIGDOMÈNECH, Helena. *Ibid.*, p. 16.

37. SANSONE, Giuseppe E. «Frammenti di una lunga amicizia», a *Patio de Letras*, p. 17 (Universitat de Barcelona, març de 1984).

era un espectacle. Els nostres camps eren distints, però al capdavant coincidien». ³⁸ Teixidor recorda que Riquer ja es dedicava a la poesia antiga, mentre ell conreava la moderna. Juntament amb Josep Maria Miquel i Vergés, tots dos es van dedicar a compilar una *Antologia general de la poesia catalana* que va publicar als Quaderns Literaris (número cent) Josep Janés i Olivé. «Era una empresa agosarada, que ara penso que sense la insistència de Martí de Riquer no hauria arribat a terme. Perquè ell era ja, llavors, un gran treballador aferrissat i absorbent. Ens estimulava amb el seu entusiasme, amb la seva categòrica promptitud.» ³⁹

Riquer sempre ha estat un gran treballador, i ha estat absorbent perquè la recerca absorbeix, sedueix, estén la seva xarxa i enganxa. La recerca requereix curiositat, i quan la curiositat apareix tot es desencadena, en un ritual que es prolonga i es prolonga, cascada de descobriment rere descobriment. I fins que no es troba la sortida del laberint l'instint no permet aturar-se, perquè aturar-se a mig camí deixa un buit que martiritza el treballador. Evitar aquest buit absorbeix, i per això la recerca absorbeix. Teixidor analitza el procés d'aprenentatge de Riquer en aquesta línia: «l'autodidactisme, obligat per circumstàncies, i la joventut sempre una mica intemperant anirien convergint cap al rigor i la disciplina que ha produït uns textos que ens meravellen per la seva solidesa. Tota una vida per un treball segur i eficaç quan en aquest terreny és tan freqüent la dispersió i la fatiga, un bon començament que no té aguant i es malmet». ⁴⁰

---

38. TEIXIDOR, Joan. «Martí de Riquer, entre la ciència i la vida», a *Patio de Letras*, p. 20 (Universitat de Barcelona, març de 1984).

39. TEIXIDOR, Joan. *Ibid.*, p. 20.

40. TEIXIDOR, Joan. *Ibid.*, p. 20.

És dissortadament freqüent ensopegar amb la inconstància, la desmotivació, la desídia. Aquests conceptes han estat fulminats en el diccionari riquerià, on governen el rigor, la paciència i l'eficàcia. El nord de la brúixola de Riquer és el treball sòlid, un treball que transporta l'essència de l'erudit. Cada llibre, cada capítol, cada mot, ens projecten l'univers riquerià, el de la joventut eterna, perquè la il·lusió per aprendre i descobrir ha perpetuat la vivacitat del personatge. Els records de joventut embolcallen el discurs de Teixidor. «Jo lleigeixo els seus llibres perquè, evidentment, els temes m'interessen, però també perquè, d'una manera que no sé si és gaire oportuna, hi retrobo sempre, i com en transparència, aquell amic de juvenesa amb tota la seva vivacitat. Ja hi és en l'estil, en la manera de dir les coses, que si bé sembla molt cenyida i concreta, a vegades es disposa en una afirmació, en un gir peculiar que fa que sempre pensi que tinc tractes no pas amb un erudit reclòs sinó amb un veritable escriptor que és per a mi amè i divertit. Ell era, i encara ho és, un gran afeccionat a la novel·la detectivesca. I sembla que aplegui certs mètodes del gènere quan a través dels textos i fonts literàries arriba a deduccions i identificacions. Així, per exemple, quan identifica el Francesc Oliver, traductor al català de *La Belle Dame sans merci* d'Alain Chartier, amb l'Oliver que morí d'amor per la vídua de Frederic de Luna. Els textos es fan història, intriga, enigma. L'aventura de la vida es va entrelligant amb l'aventura literària. L'anècdota, tan astutament perseguida per aquest detectiu literari, ens aproxima els homes i les coses.»⁴¹

L'anècdota pot ser el millor camí cap a les grans conclusions, i de tant en tant cap al factor sorpresa. Així ho reconeix José María

---

41. TEIXIDOR, Joan. *Ibid.*, p. 21.

Valverde, per a qui Riquer, «en su trato con la literatura, sorprende siempre, fuera de esquemas y modas, asumiendo sin tapujos sus sagrados sectarismos de gusto personal —que acaban siendo iluminadores incluso para quien no los comparte».⁴²

L'anàlisi de Valverde sobre Riquer és esmolada. «Si se le toma a la letra, en coyuntura polémica, su estética sería caballeresca y feudal: pero el pasado se lee siempre en función del presente, y probablemente en esa actitud hay mucho de un rarísimo ataque por la retaguardia contra el espíritu burgués. En todo caso, esa actitud de *enfant terrible* medieval no pasaría quizá de ser una ocurrencia personal si no fuera unida a una admirable manera de abordar los textos, no sólo mirándolos con lupa, sino haciéndose ante ellos las preguntas de cajón que todo el mundo desearía hacer, pero que no se hacen por la insensibilización de la rutina erudita. De esa manera, por fin, se llega a observar lo que estaba ahí patente, pero nadie señalaba. Eso lo puede notar y agradecer un más amplio número de lectores en sus ediciones de clásicos no medievales, sobre todo la del *Quijote*, a cuya lectura ha aportado Riquer iluminaciones y comentarios que ya es un deber tener en cuenta —por ejemplo, aparte de lo que procede del saber riqueriano en materia caballeresca, una cuestión tan elemental como ésta: en el *Quijote* nunca es domingo; ¿eso qué significa? O ¿quién era Pasamonte? Y aunque el propio Riquer no haya querido dar mucha importancia a su hipotética solución de esta segunda pregunta, yo creo que su planteamiento es de estupendo detective de la literatura. Y más elementalmente: ya era más que hora de volver a mirar la primera edición del *Quijote*, evitando retoques y añadidos posteriores,

---

42. VALVERDE, José María. «Martín de Riquer, a su aire», a *Patio de Letras*, p. 22 (Universitat de Barcelona, març de 1984).

que a menudo son puros malentendidos, por sujetar el texto a lo que se supuso que debía decir, y no a lo que decía.»⁴³

Un dels mèrits de Martí de Riquer és que al llarg de la seva fecunda vida científica s'ha sabut sobreposar a la rutina erudita. La recerca és exigent, demana hores, sovint infructuoses, però quan s'emprèn el viatge s'ha de concloure. I el viatge s'ha de condimentar amb esperit crític, detectivesc, qüestionador, relacionador. L'estadi recopilador és el primer de la recerca. Després cal analitzar, barrejar, enginyar proves de laboratori, el laboratori de les idees, dels autors ignots, els pseudònims i l'hipertext. Cal hipotetitzar, hipotetitzar fins a l'extenuació, i extenuar-se per confirmar la hipòtesi. El camí de la recerca és el camí de l'extenuació, del sacrifici, recurrent quilòmetres i quilòmetres de documents, arxius o hemeroteques.

El sacrifici creador traspua multifacèticament. Una de les vies són les anotacions que glossen els textos. En l'art de l'escriptura, quan raja la ploma, o quan es disparen les tecles de l'ordinador, en l'èxtasi creatiu que segella el discurs de la ment, la nota a peu de pàgina obliga a fer parada, i la parada pot interrompre la màgia del flux del pensament. Però s'imposa el metodisme, la generositat cap al lector, i per això Riquer ens regala indicacions rellevants. Valverde lloa el domini de les notes a peu de pàgina, convertit per Riquer en un veritable art, ja que «ofrece unas lecciones que nadie puede ignorar —también por el lado negativo: el abstenerse de acumular informaciones y paralelismos por pedantería, yendo, en cambio, al grano, a que el lector no especializado pueda leer y entender el texto. Ahí, en el servicio funcional para la comprensión y aclaración más amplias, Riquer es más medieval —más alto-medieval, sobre todo— que sus dilectos trovadores, introductores de la

---

43. VALVERDE, José María. *Ibid.*, p. 22.

poética oscura, presagio de las exquisiteces renacentistas, y sobre todo barrocas. Y es que ese desarrollo estético tuvo algo de neonobiliario, o torno-a-nobiliario, en salto atrás un poco mitificador, hacia aquella nobleza original que, a diferencia de sus posteriores admiradores, usaba el mismo lenguaje poético que el pueblo. Y yo creo que el filólogo Riquer apunta más a éste, al lector que quiere leerlo todo en román paladino, en el cual suele el pueblo *hablar a su vezino*, que a los herederos modernos de aquel pequeño público cortesano —que probablemente no entendía nada del *trobar clus*, aunque lo aplaudiera y lo pagara». ⁴⁴

Martí de Riquer reunit amb membres del jurat del Premi Planeta, entre ells José María Valverde i José Manuel Lara.

La vocació didàctica de Martí de Riquer és inqüestionable, i així li ho reconeix el seu amic José María Valverde, que va néixer a València

---

44. VALVERDE, José María. *Ibid.*, p. 22-23.

d'Alcàntara el 1926, va estudiar Filosofia i Lletres a Madrid i va ser catedràtic a les Universitats de Barcelona, Peterborough (Ontario, Canadà) i novament a Barcelona. Les seves primeres obres l'associen a la lírica de Panero, Rosales i Vivanco, atès un enfocament intimista i uns continguts religiosos, com resta reflectit a *Hombre y Dios* (1945) i *La espera* (1949). El 1971, Valverde va reunir una selecció dels seus poemes del període 1945-70 sota el títol *Enseñanzas de la edad*. Autor de diverses edicions crítiques de Machado, i de traduccions de Rilke, Goethe, Melville, Shakespeare o Joyce, Valverde va desenvolupar una intensa tasca de recerca amb Riquer, que el recorda de forma entranyable.

Quan es va jubilar, als setanta anys, Martí de Riquer també va ser objecte d'una edició de quatre volums en el seu honor, els *Studia in honorem prof. M. de Riquer*⁴⁵ i un cinquè, *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, un recull de les comunicacions presentades a l'Aula Magna de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona en honor de Riquer amb motiu del seu setantè aniversari. L'obra *Studia in honorem prof. M. de Riquer* va comptar amb un comitè d'honor presidit per Sa Majestat el Rei Joan Carles I i completat per Dámaso Alonso, Manuel Alvar, José Manuel Blecua, Pere Bohigas, Pierre Le Gentil (un gran hispanista francès, «un gran amic meu»), Rita Lejeune (una especialista valona «amb gran categoria i entusiasme, íntima amiga meva»), Joaquim Molas, Francesc de Borja Moll, Francisco Rico, William Roach (catedràtic a Pensilvània i gran dominador de la llengua francesa), Aurelio Roncaglia i Giuseppe Sansone. El comitè de gestió estava integrat per Carlos Alvar (fill de Manuel Alvar «i alumne meu»), Lola Badia (alumna de Riquer), Pedro Cátedra

---

45. *Studia in honorem prof. M. de Riquer* (Barcelona, Quaderns Crema, 1986).

i Jaume Vallcorba Plana. L'acte va ser organitzat pel Departament de Filologia Romànica de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona, compost per Carlos Alvar, Lidia Anoll, Jean Azéma, Victòria Cirnot, José Enrique Gargallo, Francesc Lafarga, Caridad Martínez, Enric Moreu-Rey, Anna M. Mussons, Gabriel Oliver Coll (aleshores degà de la Facultat), Alicia Piquer, Isabel de Riquer, Lluís M. Todó, Jaume Vallcorba, Alain Verjat i M. Àngels Vidal.

Sa Majestat el Rei Joan Carles I dedica en el volum un missatge a Martí de Riquer, signat el 9 de març de 1984. «Como discípulo del profesor Martín de Riquer me sumo al merecido homenaje que la Facultad de Filología le tributa con motivo de su jubilación.»

Segons el monarca, «es de justicia resaltar en este momento, que no quisiera fuese triste para él, su bien hacer académico, que ha dejado profunda huella en el campo de las literaturas románicas, granjeándole fama y prestigio incluso más allá de nuestras fronteras».

Certament, és meritori aconseguir un nom no només en l'àmbit domèstic, nacional o estatal, sinó també en l'àmbit internacional, tot participant en congressos, oferint ponències i conferències, escrivint estudis amb vocació transnacional, estenent les idees gràcies al do de la paraula i de la ploma. L'obra analitzada per Riquer desborda fronteres, és una obra universal, i aquest universalisme embolcalla la figura de Riquer. «Bien puede por ello sentirse satisfecho nuestro querido profesor, sobre todo porque, merced a sus excepcionales cualidades humanas, ha sabido despertar entre quienes han compartido su labor un impecedero recuerdo de admiración, gratitud y cariño.»⁴⁶

---

46. S.M. EL REY JUAN CARLOS. «Mensaje de S.M. El Rey», a *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, p. 9 (Barcelona, Universitat de Barcelona, Quaderns Crema, 1984).

Admiració, gratitud i estima van presidir l'homenatge. L'acte d'obertura va anar a càrrec d'Antoni Maria Badia i Margarit, aleshores rector de la Universitat de Barcelona, per a qui «el día que dispongamos de una bibliografía completa de Riquer se hará evidente la importancia de su aportación a la ciencia y a la cultura».⁴⁷ Segons Badia i Margarit, «es una obra que se presenta sola; es sobradamente conocida», i correspon a «un gran trabajador intelectual, resultado y confluencia de una serie de factores humanos, entre los que yo enumeraría, de forma relevante, una voluntad de hierro, la agudeza de interpretación, una curiosidad universal, una sagacidad peculiar y una enorme capacidad de trabajo».⁴⁸ Podríem alterar l'ordre de l'enumeració: curiositat universal, aguda interpretativa, gran voluntat i sagacitat, capacitat de treball i, per què no, generositat vital, compromís amb el proïsme. Al cap i a la fi, una obra intel·lectual de la magnitud de la riquerià no es pot entendre sense el concepte de generositat, sense la voluntat de deixar un llegat a les generacions futures.

Els esculls que ha hagut de superar Riquer al llarg de la seva vida inspiren Badia i Margarit. «Yo quisiera evocar por un momento al Riquer de los años duros, en los cuales se salvó gracias a dichas cualidades, cuando por ellas puso en marcha el proceso que le había de llevar donde hoy se encuentra. En efecto, es más cómodo verlas hoy como resultado que haberlas visto en el inicio como potencial. Pero yo las estimo eficacísimas justamente cuando Riquer sólo era “lo que podía ser”, situación que, sin ellas, hubiera recortado notablemente su

---

47. BADIA I MARGARIT, Antoni M. «Homenatge a Martí de Riquer», a *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, p. 11 (Barcelona, Universitat de Barcelona, Quaderns Crema, 1984).

48. BADIA I MARGARIT, Antoni M. *Ibíd.*, p. 11.

Martí de Riquer amb Antoni Maria Badia i Margarit.

realización. Porque dejadme recordar que Martí de Riquer no ha tenido una vida fácil, ha tenido que salvar obstáculos ingentes. Ahora bien, todo lo dicho le permitió a Riquer crearse, en los años de lucha, unas defensas, más aún, una verdadera “infraestructura” (para decirlo con una palabra de actualidad), desde la cual, tan pronto como mejoraran sus condicionamientos personales, iba a fructificar su modo de ser, por el que hoy nos es permitido hablar de su brillante carrera de investigación.»⁴⁹ Una carrera brillant, resultat de la capacitat de superar uns inicis durs, i de cercar, amb curiositat, amb prodigiosa i indomable curiositat, la primera vegada de tot.

---

49. BADIA I MARGARIT, Antoni M. *Ibíd.*, p. 11-12.

Els costums

Parafraçant el cèlebre «érase una vez un hombre a una nariz pegado», de Francisco de Quevedo, podem afirmar de Riquer que «érase una vez un hombre a una pipa pegado». Des dels setze anys Martí de Riquer no es desenganxa de la seva proverbial pipa. «Mai no he fet la meva primera cigarreta, però sí la meva primera pipa», afirma tot cofoi.

Qui va inspirar-li aquesta *pipofilia*? Doncs algú que neix de la literatura, com no podia ser d'altra manera: Sherlock Holmes, un fumador de pipa empedreït, el personatge creat per sir Arthur Conan Doyle. El novel·lista britànic, que va néixer a Edimburg el 1859 i va traspasar a Crowborough el 1930, va estrenar-se literàriament el 1882 amb *A study in scarlet*, on per primera vegada apareixien el detectiu aficionat Sherlock Holmes i el popular doctor Watson. Doyle va conrear la ciència ficció, i

Martí de Riquer, enganxat a la seva inseparable pipa. Era l'any 1947.

ahora va crear la novel·la detectivesca de la ciència de la deducció, que enterra l'atzar a la mínima expressió. Aquest esperit detectivesc ha estat interioritzat per Martí de Riquer, l'obra del qual és un reflex diàfan.

Probablement el de la pipa és el costum diari que proporciona més plaer a Riquer, ja que, quant al menjar, «no sóc un gourmet. No em deleixo pel paladar, tot i que he de confessar que a casa sempre hem menjat molt bé». L'erudit és amic del vi de qualitat i, de tant en tant, mentre dina, es pren una copa de whisky. Un parell de cafès al dia també han acostumat a acompanyar Riquer, amic d'estirar les cames davant del televisor en acabar de treballar.

El nostre protagonista és metòdic i procliu a estandarditzar els horaris i respectar els ritmes biològics. Per exemple, quan treballava a la Universitat, es llevava a les set del matí. «Aleshores podíem arribar a impartir tres classes diàries de dilluns a dissabte, i mai no me n'he queixat. Ara, fer més d'una classe al dia esgarrifa molts!», bromeja l'erudit, per a qui «és difícil parlar de treball, perquè a mi m'ha agradat tot el que he fet, i, si una cosa et diverteix, ben bé no sé si se'n pot dir que és treballar». Treballar amb il·lusió és un do que, veritablement, s'allunya del sentiment d'obligació feixuga associat al treball. Aquest és el cas de Martí de Riquer, amic d'harmonitzar el treball amb la disciplina horària. Fins i tot una vegada jubilat, i tot i les freqüents activitats públiques que ha de desenvolupar, Martí de Riquer se'n va al llit a les onze de la nit i es lleva a les onze del matí.

El medievalista és, essencialment, un home tranquil. A l'estil de John Wayne en el cèlebre film, Riquer no s'altera fàcilment. Fins i tot recorda una anècdota mentre desenvolupava les oposicions a Madrid. Quan li tocava l'examen més difícil, un bidell li va oferir una til·la. Riquer va agrair-li l'ofertament, però el va rebutjar. Després que el bidell insistís en diverses ocasions, Riquer va acceptar, «però la til·la em va donar un sopor terrible. Era evident que no la necessitava».

La gran capacitat de treball de Riquer s'ha traduït en una gran facilitat per dormir. «No he patit mai insomni», assevera tot satisfet. Ni el *jet lag* transatlàntic ha afectat l'idil·li riqueria amb el son. I això que els viatges han solcat la vida de Riquer, en la major part dels casos per pronunciar conferències o per assistir i participar a congressos. De fet, ha protagonitzat cursos i conferències a les universitats i als centres culturals de nombrosos països, el que li ha conferit una gran cosmovisió. Riquer ha entusiasmat els estudiosos i estudiants de París, Estrasburg, Montpeller, Rennes, Poitiers, Clermont-Ferran i Avinyó, a França; de Roma («per a mi, la ciutat més maca del món»), Florència, Pisa, Pàdua, Venècia, Trieste, Nàpols, Messina i Catània, a Itàlia; de Londres («la segona ciutat més maca del món»), Oxford, Cambridge, Liverpool i Bangor de Gal·les, al Regne Unit; d'Amsterdam, Nimega, Rotterdam, L'Haia i Eindhoven, a Holanda; d'Anvers i Lieja, a Bèlgica; i de Lausana, Ginebra i Basilea, a Suïssa.

Una de les conferències de Martí de Riquer, el 1996.

Martí de Riquer també ha ofert cursos i conferències a Atenes (Grècia), Göttingen (Alemanya), Viena (Àustria), Budapest (Hongria), Liubiana (Eslovènia), Nova York, Los Angeles i Indianàpolis (els Estats Units d'Amèrica), Toronto (Canadà), San Juan de Puerto Rico (Puerto Rico), Guanajato (Mèxic), Caracas (Veneçuela), Buenos Aires (Argentina) i Santiago de Xile (Xile). Cada ciutat aüca pinzellades inesborrables, que dibuixen la memòria d'un home tranquil, però alhora defensor vivaç dels seus principis, esdevingut rodamón gràcies als seus mèrits científics.

Martí de Riquer i la seva muller, Maria Ysabel Permanyer,
davant del Partenó d'Atenes.

A Espanya, Martí de Riquer ha difós els seus coneixements a Madrid, Salamanca, Saragossa, Granada, La Laguna i Santiago de Compostel·la, i, als Països Catalans, a València, Gandia, Ciutat de Mallorca i una plètor d'altres localitats. «Aquells viatges no eren espontanis, però tenien

Martí de Riquer i la seva dona, a Sant Pere del Vaticà.

Les restes de Roma són el rerefons de la felicitat que il·lumina els rostres del matrimoni Martí de Riquer-Maria Ysabel Permanyer.

els seus avantatges, perquè ho trobaves tot fet, hi havia els col·legues... Fins i tot recordo que a Xile vaig veure el *Don Juan Tenorio* més bonic de la meua vida, amb un accent xilè que em va agradar molt.»

Alliberat de la seva activitat acadèmica, Riquer recorda amb nostàlgia el viatge amb la família a Terra Santa, una setmana abans que es proclamés la primera intifada. Constantinoble també va enamorar Riquer, «perquè tots els habitants estan al carrer. Gairebé no s'hi pot ni caminar», explica. Si Riquer situa al capdamunt de les seves preferències Roma i Londres, hi segueixen Florència, Venècia i París.

A l'Àfrica, Tunis ha estat l'única parada i fonda del nostre personatge. El Museu del Bardo va impressionar-lo, pels seus mosaics, reflex indiscutible de la romanització, amb referències a Virgili, l'Eneida... El museu arqueològic està instal·lat al Palau-residència dels beis el segle XVIII. El títol de bei s'atorgava als oficials superiors de l'exèrcit otomà i als alts funcionaris de l'administració. El títol era inferior al de baixà, i es concedia als governadors de províncies i als sobirans vassalls del sultà. Una gran part dels mosaics procedeix de Cartago; d'altres són part de la decoració d'edificis públics i privats de les principals ciutats romanes de Tunis. Els mosaics pertanyen majoritàriament al període comprès entre els segles II i IV, alguns de caire geomètric, d'altres amb motius vegetals, o bé de contingut mitològic, amb escenes marítimes o amb competicions esportives. D'Espanya, Riquer remarca viles com Àvila, la part vella de Càceres, Granada, Sevilla, Pamplona, Santiago de Compostel·la, Santander i Madrid.

Riquer, doncs, ha viatjat molt, ha conegut món, ha estat un cosmòpolita, oscil·lant entre el brogit insofrible i anònim de la gran urbs i el silenci abissal del paratge solitari, entre l'aire irrespirable dels tubs d'escapament i les xemeneis àcides i l'alenada verda de les branques robustes i les fulles verges, entre el passeig farfegós de la multitud esvalotada i el soliloqui de la nit clara i estelada. Riquer ha entrellucat,

ha descobert, però no és home que es deixi impressionar fàcilment. No obstant això, una data que sempre restarà gravada a la memòria de Riquer, i en la de tothom, és l'11 de setembre de 2001. L'impacte dels avions comercials a les Torres Bessones de Nova York no va deixar indiferent ningú. Alguns ho van viure en directe, d'altres dormien o tornaven de vacances amb el cotxe escoltant balades d'amor, però tothom en diu la seva. «Ho vaig veure per casualitat, perquè jo acabava de dinar i estava mig adormit, però com que la televisió funcionava vaig veure la barbaritat i vaig avisar tota la família. El món recordarà aquells fets per sempre.»

L'impacte dels atacs terroristes va ser tal que marcarà un punt d'inflexió en l'evolució vital de cada persona. «Tots recordarem què fèiem aquell dia. El mateix li va passar a molta gent el dia que van assassinar Kennedy. Aquell dia jo estava a Sant Cugat del Vallès a casa del meu amic Valverde. Com que ell no tenia ni ràdio ni televisió, ens va trucar per telèfon l'amic Paco Rico, que ja es pensava que no ens n'hauríem assabentat. En canvi, el dia que l'home va arribar a la Lluna no em va interessar tant, i no recordo el que feia». Un altre dia que brolla automàticament en la ment de Riquer és el del final de la Primera Guerra Mundial, l'11 de novembre de 1918. Martí, que només tenia quatre anys, començava a rebre la benedicció de la seva memòria prodigiosa, i visualitza encara avui els grans titulars de *La Vanguardia*, diari del qual és voraç i fidel lector: «La Paz». Com que aquella jornada coincidia amb el dia de Sant Martí, el vailet estava ben astorat, i preguntava a tothom que es trobava què era un armistici. Quatre anys no donaven per tant!

La vocació familiar de Martí de Riquer enllaça harmoniosament amb les seves pregoneres creences. Ell és catòlic practicant, i està ben orgullós de la seva descendència: sis fills (Isabel, Felip, Elvira, Borja, Gabriela i Alexandra), onze néts i quatre besnéts. Per tant, Riquer ha

llegat vint-i-un descendents directes, «alguns dels quals ocupen càrrecs rellevants, com el de catedràtic d'Història, o estan desenvolupant tasques de professor de Romàniques, de Llatí...». Per a l'erudit, cada fill ha estat tot un esdeveniment. «Cada fill que ha vingut al món ha estat una gran alegria, i ara que sóc gran em fan molta companyia.»

Martí de Riquer s'emociona quan parla de la seva dona, Maria Ysabel Permanyer, «la persona més important de la meua vida». Tots dos es van casar el 1941 a l'església de la Mare de Déu de la Mercè de Barcelona. Maria Ysabel pertanyia a una família d'advocats, notaris i juristes de Barcelona. De fet, era néta del degà del Col·legi de Notaris de Barcelona, Ricard Permanyer. El matrimoni va ser d'una «constant i quotidiana felicitat, sense la més petita confrontació ni separació». Per a Riquer, va ser una veritable «benedicció». L'erudit defineix la seva dona com una persona «intel·ligentíssima, d'extraordinària afabilitat amb tothom, de conversa llüida i llampant». Ella es va dedicar essencialment a les tasques domèstiques, «i sempre va encoratjar els meus treballs». De cartes d'amor Martí de Riquer en conserva poques, «perquè sempre estàvem junts, fins i tot quan viatjava per raons de feina».

Maria Ysabel Permanyer va ser una gran lectora de novel·les i biografies, i va ser la primera seguidora de l'obra del seu marit. Els ulls de Riquer s'humitegen quan recorda el 12 de gener de 2000, dia que la seva muller va traspasar, «rebut tots els sacraments amb fe i fervor». Ara, ben segur, la Maria Ysabel observa el Martí i l'acompanya amb tot l'amor. L'amor, quan s'ha descobert, s'ha declarat, s'ha compartit, s'ha viscut amb intensitat, és per sempre, és metatemporal, metavital. L'amor sempre romandrà viu, perquè la vida venç la mort, la sotmet. L'amor sempre és present, perquè l'amor és la font de les primeres vegades de tot, i les primeres vegades de tot s'apuntalen en la memòria, i esdevenen eternes. L'amor és la vida, perquè la vida no pot ser sense l'amor.

Martí de Riquer, amb la seva dona i els seus fills.

La dona de Riquer va ser molt amiga de la germana petita del pare Batllori. Les dues famílies es van conèixer i van establir una profunda amistat a Sant Feliu de Codines, on estiuejaven i passaven els caps de setmana. Curiosament, Batllori i Maria Ysabel Permanyer es tutejaven, i, en canvi, el jesuïta i Martí de Riquer sempre s'han tractat de «vostè». L'amistat entre Riquer i Batllori es va forjar arran del casament del medievalista. «Quan jo venia de Mallorca a Sant Feliu de Codines Riquer venia sovint a casa meva a prendre el cafè i a parlar fins a mitja tarda. A la meva mare li interessaven molt, les nostres converses, perquè era molt amant de la cultura», evoca Batllori, per a qui Maria Ysabel Permanyer era una dona «molt intel·ligent i simpàtica, que va fer molt pel seu marit». Sobre la mare de Riquer, Batllori sosté que era una dona «molt fina i atenta».

Entre els fills de Martí de Riquer, Isabel de Riquer, numerària de Literatures Romàniques de la Universitat de Barcelona, ha escrit lli-

bres diversos, la majoria sobre l'edat mitjana,⁵⁰ mentre que Borja de Riquer, catedràtic d'Història a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), ha centrat les seves obres, bàsicament, en el franquisme, la transició democràtica i la Lliga Regionalista.⁵¹ Alexandra de Riquer, numerària de Llatí a la Universitat de Barcelona, s'ha submergit en diverses obres clàssiques, que ha traduït i sobre les quals ha escrit.⁵² La vocació investigadora i descobridora del Riquer es reproduïx i s'alimenta, com si la curiositat cultural del Ricario del segle IX fos una

---

50. Alguns dels llibres més destacats d'Isabel de Riquer són *Chanson de Roland* (presentació d'Isabel de Riquer i traducció de Joan Jubany; Barcelona, Quaderns Crema, 1984), *Le Pèlerinage de Charlemagne* (Barcelona, El festín de Esopo, 1984), *Antología de textos románicos medievales* (amb Victoria Cirlot, Anna Maria Mussons, Gabriel Oliver; Barcelona, Universitat, 1984), *Raúl de Cambrai, cantar de gesta francés* (introducció, traducció per Anna Maria Mussons, Gabriel Oliver i Isabel de Riquer; Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias, 1987), *Paulet de Marselha, un provençal a la cort dels Reis d'Aragó* (Barcelona, Columna, 1996, traduït per Jordi Cerdà), *Poemes catalans sobre la caiguda de Constantinoble* (Barcelona, Universitat de Barcelona, Departament de Filologia, 1997), *El prólogo literario en la Edad Media* (amb Jesús Montoya; Madrid, UNED, 1998) o *Contra las mujeres. Poemas medievales de rechazo y vituperio* (Barcelona, Quaderns Crema, 1998).

51. De Borja de Riquer sobresurten llibres com *El franquisme i la transició democràtica, 1939-1988* (Borja de Riquer i Joan B. Culla, amb pròleg de Pierre Vilar; Barcelona, Edicions 62, 1989), *Història de la Catalunya contemporània* (amb Àngel Duarte, Josep Maria Roig Rosich i Manel Risques; Barcelona, Pòrtic, 1999), *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya* (Vic, Eumo Editorial, 2000) o *Escolta, Espanya. La cuestión catalana en la época liberal* (Madrid, Marcial Pons, 2001).

52. Alexandra de Riquer ha escrit diversos llibres, com ara *Teodulfo de Orleans y la epístola poética en la literatura carolingia* (Barcelona, Real Academia de Buenas Letras, 1994), per primera vegada a Espanya, on narra la història d'un gran escriptor hispanocarolingi dintre de la Cort de Carlemany; *Vida de Carlomagno* (traducció de l'obra d'Eginhard, cortesà de Carlemany, en la primera meitat del segle IX, que en narra l'activitat política i militar, i també estudia la seva persona; Gredos, Clásicos Medievales, Madrid, 1999); *Quinto Tulio Cicerón. Breviario de campaña electoral* (traducció del tractat que va elaborar el germà de Ciceró; Barcelona, Sirmio, Quaderns Crema, 1993).

deu que la pluja inunda de noves preguntes, nous reptes, nous i irrefrenables desigs de saber.

I la voluntat de saber es ramifica generació rere generació, i l'experiència demostra que davant el canvi triomfa l'adaptació. La pretesa ruptura generacional, la de la generació X, o la generació Internet, en l'onada de la Societat de la Informació i del Coneixement, l'era digital, les xarxes de telecomunicacions per cable i de banda ampla que ens embolcalla i que succeeix la revolució agrària i la revolució industrial, «no es nota gaire, perquè t'hi acostumes».

Avenços tecnològics com el telèfon mòbil (algú s'imagina el Quixot parlant amb Sancho Panza a través d'un mòbil GPRS o UMTS, o mitjançant una videoconferència?) no molesten gens un clàssic com Riquer. «Només m'empipa quan el mòbil sona a l'església.» La capelleta de les Monges Filipenses és la més freqüentada per Martí de Riquer a l'hora d'exercir la seva fe. «També recordo que els anys 50 la capella de la Universitat acollia dues misses al matí i una a la tarda, i sobretot abans dels exàmens no s'hi podia ni entrar. Ara la capella és tancada, però la història de la religió catòlica ha estat una història de pujades i baixades, i ben aviat tornarà a pujar», reflexiona Riquer, una mica entristit però amb un bri d'esperança en l'horitzó.

Tot i l'energia indomesticable de Martí de Riquer, en el fons és una persona que transmet una sensació de relaxament, de tranquil·litat, de pau i espiritualitat, la mateixa que traspua el pis en què viu envoltat per la seva família, una planta baixa al carrer del Rosari. Si hom el visita al migdia, hi trobarà fills i filles, néts i nétes, i potser algun besnét, tots encisats per la gran sapiència i el caràcter amigable i sorprenent de Martí de Riquer, besavi, avi o pare, segons el parentesc, però amic per a tots.

Abans de viure al carrer del Rosari, ben a prop de l'estació de Les Tres Torres, dels Ferrocarrils Catalans, Riquer vivia a casa de la seva mare, al carrer Camèlies, visitada per nombrosos dels intel·lectuals que

hi compartien hores de recerca i tertúlia. Aquella casa està a prop de la font de l'Atzavara, i tot i que decennis enrere era físicament separada de Barcelona, «ara ja és en plena ciutat». La casa del carrer Camèlies és recordada amb afecte per Giuseppe E. Sansone. «Io, affetto da puntualità, ero arrivato in calle Camelias con un po' di anticipo e così me ne stetti a girare per la non ampia via, guardando e riguardando quella prima di infinite altre volte la facciata della villa, col suo bel portoncino in ferro e vetro sulla sinistra e con l'ampia finestra e sesto tondo ribassato sulla destra, quella dello studio di Martín.»⁵³

De fet, Martí de Riquer recorda els parents i veïns dient «baixo a Barcelona» quan s'havien de desplaçar a una ciutat que gairebé era veïna. El mateix fenomen ocorre amb Sant Pere i Terrassa, que s'han unit amb el temps, el que no evita entre els santperencs un cert sentiment de pertinença a l'antic poble, coronat per les magnífiques esglésies romàniques, seu de casaments màgics i inoblidables.

Martí de Riquer va néixer al carrer Ample, cantonada carrer Avinyó, al rovell de l'ou de Barcelona, dintre del recinte de les muralles. Això li permet asseverar, amb rotunditat, que «es pot ser tan barceloní com jo, però més no». Barceloní de bressol, barceloní de cos i esperit. Barcelona, ciutat que li deu molt, al seu fill, fill de costums arrelades, de costums que se sedimenten en la volatilitat del temps. Sentir la ciutat, lliurar-hi estima, recerca i descobriments, és font de satisfacció. La satisfacció de les idees clares, la generositat i, al cap i a la fi, l'amor.

---

53. SANSONE, Giuseppe E. «Frammenti di una lunga amicizia», a *Patio de Letras*, p. 17 (Universitat de Barcelona, març de 1984).

2. La consagració en nombroses institucions

La recerca i la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

Martí de Riquer ha portat a terme una activitat de recerca lloada arreu. La literatura catalana medieval, la literatura provençal trobadoresca, la literatura castellana i cervantina i l'èpica francesa medieval constitueixen un focus d'erudició pràcticament inemulable. Un altre vessant de recerca és l'heràldica i l'armament medieval. «Al llarg de la meua vida m'ha agradat molt investigar sobre noves matèries, vinculades a les que a mi més m'agraden.» La història medieval, per tant, ha estat un altre objecte d'hores d'estudi i creació.

Una altra demostració de l'infatigable esperit de treball de Riquer és la direcció de publicacions i col·leccions. Així, ha dirigit la versió espanyola del *Diccionario literario de obras y personajes* (Bompiani), la col·lecció *Clásicos castellanos* (Espasa-Calpe), la col·lecció *Clásicos Planeta* (Editorial Planeta), la *Biblioteca Filològica* (Quaderns Crema) i la sèrie *Clásicos franceses* (Biblioteca Universal del Círculo de Lectores).

Riquer va ser trenta-tres anys, en el període 1963-1996, president de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

Riquer també és numerari de la Real Academia Española, membre de l'Institut de France a l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres,

membre de la Real Academia de la Historia, de la Sevillana (fundada el 1751 per Ferran VI), de la Gallega (fundada el 1905 i que publica un *Boletín* des de 1906), de la Hispanic Society of America i de la British Academy.

La Real Academia de la Historia va néixer arran de les reunions que se celebraven a la Reial Biblioteca de Madrid, el 1735, presidides per Agustín Montiano. El rei Felip V va aprovar el projecte de creació de l'acadèmia mitjançant la reial ordre del 17 de juny de 1738, i va equiparar-ne els drets i honors dels membres als dels acadèmics de l'espanyola. L'organisme va ser reorganitzat el 1847. Els estatuts actuals es remunten al maig de 1856. Els membres en són trenta-sis, i d'altres de membres corresponents. Nombrosos volums i manuscrits s'apleguen a la biblioteca de l'Acadèmia, que edita un butlletí i ha publicat diverses obres d'interès.

El nostre protagonista també és membre de l'Académie Internationale d'Héraldique, membre honorari de l'Accademia di Scienze, Lettere e Arti de Palermo; membre de la Modern Language Association of America; *fellow* de la Mediaeval Academy of America; membre de l'American Philosophical Society i conseller del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, i ha fundat i és president honorari de la Société Internationale Roncesvals, president honorari de la Sociedad Española de Literatura General y Comparada i membre d'honor de l'Asociación Hispánica de Literatura Medieval.

La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona no es pot entendre, en l'última època, sense Martí de Riquer. Nascut de l'*Acadèmia desconfiada* o *dels desconfiats*, va celebrar la primera sessió el 1700. L'Acadèmia va desaparèixer arran de la guerra de Successió, però el 1729 el comte de Perelada la va restituir. El 1752 l'Acadèmia va esdevenir la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Ferran VI va aprovar-ne els estatuts. La productivitat de la institució va materialit-

zar-se ben aviat, ja que el 1756 va publicar el primer volum de les seves *Memòries*. La invasió napoleònica, però, va sumir l'organisme en un sot des de 1807 fins a 1815.

Tanmateix, la revolució liberal va revifar l'Acadèmia, que el 1820 va incorporar un grup d'escriptors amb aires renovats (López Soler o Aribau). Les ziga-zagues van continuar amb la suspensió de Ferran VII (1824-1833), però la institució va ressuscitar i va constituir-se com l'esperó definitiu per a la *Renaixença*.

Amb el segle XX, concretament el 1901, va arribar el *Butlletí* trimestral de l'Acadèmia, que va haver d'aturar l'activitat amb motiu de la Guerra Civil. Els estatuts de l'Acadèmia daten de 1885. El nombre de membres és de trenta-sis. Riquer es declara satisfet de la seva tasca en aquesta institució. «Quan em vaig fer càrrec de l'Acadèmia l'edifici s'esfondrava, i ja no hi fèiem sessions. Vaig aconseguir una subvenció del Ministeri de Cultura, i es van poder fer les reformes que es necessitaven.»

Quan van elegir Martí de Riquer president de l'Acadèmia, els membres de l'organisme gairebé estaven disposats a renunciar a l'edifici, «però jo em veia capaç de redreçar la situació». Mentre les reunions provisionals es portaven a terme al Consejo Superior o a l'Arxiu de Barcelona, Martí de Riquer aconseguia gestionar amb eficàcia la millora de l'edifici, que ara s'alça ben formós. Igualment, l'erudit va impulsar intel·lectualment la institució, que amb ell va experimentar un extraordinari punt d'inflexió.

Així ho reconeix Antoni Maria Badia i Margarit, segons el qual «la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona se ha transformado radicalmente con la presencia de Martí de Riquer. De momento, y durante largo tiempo, como secretario de la Corporación, velaba porque en sus sesiones científicas periódicas no faltaran las comunicaciones de los Académicos, que a menudo él mismo sugería (conociendo

los temas en que cada uno de ellos se ocupaba). Aun así, y para salvar cualquier inesperado vacío (como consecuencia de que a última hora se viese imposibilitado de asistir a una sesión ya convocada justamente el Académico a quien se le había encargado una comunicación científica), Riquer solía decir —y supongo que lo dice todavía hoy— que él siempre iba a una sesión con un texto de recambio, para no defraudar a los Académicos que hubiesen respondido a la convocatoria... Pero la transformación radical de la Academia se ha producido desde y con el acceso de Martí de Riquer a su Presidencia. Fue él quien asumió la responsabilidad de restaurar el viejo y noble edificio de la corporación, cuando no eran pocos los Académicos que ya se resignaban a que su palacio se convirtiera en unos restos respetables. Nunca olvidaré cómo reaccionó Riquer, en el transcurso de una sesión memorable, ante una encendida intervención de Jordi Rubió, apelando al idealismo de que habían dado muestra tantos Académicos anteriores a nosotros. Riquer se comprometió a reconstruir el edificio. Su decisión le valió la Presidencia de la Academia (...). Pero, con Riquer de Presidente, la Academia no sólo salvaba la casa, sino que se salvaba ella misma. En unos tiempos bien poco propicios para este género de instituciones, su Presidente ha conseguido, gracias a una política de nombramientos (de Académicos tanto de número como correspondientes), a unas actuaciones protagonizadas en un local lleno de posibilidades, y a otras muestras de participación en la vida cultural barcelonesa, que la Academia de Buenas Letras de Barcelona siga siendo un notable foco de actividad».⁵⁴

---

54. BADIA I MARGARIT, Antoni M. «Homenatge a Martí de Riquer», a *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, p. 12-13 (Barcelona, Universitat de Barcelona, Quaderns Crema, 1984).

Martí de Riquer, en una de les seves comunicacions científiques.

Una altra entitat, nascuda el juny de 2002, en què Martí de Riquer desenvolupa la seva activitat és l'Institut Ramon Llull, el primer organisme estable brollat de l'entesa entre dues comunitats autònomes de parla catalana (Catalunya i les Balears), que rep el suport del Govern central (l'Institut Cervantes) i ha estat aprovat per unanimitat al Senat. Un dels projectes immediats de la institució és l'obertura de centres Blanquerna a París, Londres, Berlín, Nova York i alguna ciutat espanyola.

El president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, sosté que «hem de tenir, i tenim, dret a la presència i al reconeixement internacional perquè, si no, morirem». De moment, la Generalitat Valenciana no s'ha incorporat a l'Institut, mentre que la inclusió d'Aragó depèn de la llei aragonesa de llengües. Amb l'Ajuntament de Perpinyà el camí és planer, i les dificultats són evidents amb el Consell General dels Pirineus i Andorra, per la seva condició d'Estat.

El precedent de l'Institut és la Fundació Ramon Llull, creada per Antoni M. Sbert el 1939. La promoció cultural, la de lectorats i la de producció es constitueixen en la trilogia estratègica del centre. Les seus de l'Institut Ramon Llull són Barcelona i Palma de Mallorca. El patronat està integrat per Martí de Riquer, Miquel Batllori, Antoni Maria Badia i Margarit, Sergi Belbel, Joan Josep Bigas Luna, Maria del Mar Bonet, Anthony Bonner, Josep Carreras, Pere Gimferrer, Isidor Marí, Josep Massot, Joan Francesc Mira, Joaquim Molas, Baltasar Porcel, Carme Riera, Xavier Rubert de Ventós, Sebastià Serrano, Antoni Tàpies, Josep Termes, Joan Triadú i Marie Claire Zimmerman. En total, vint-i-un vocals de diverses àrees de la cultura catalana. «Si la missió és divulgar el català com l'Instituto Cervantes ho fa amb el castellà, crec que la institució pot aportar molt a la nostra llengua», reconeix Riquer.

Els centres Blanquerna disposaran d'una biblioteca, una sala d'actes i exposicions i aules per ensenyar el català. Els territoris de parla catalana apleguen 10,5 milions de persones, de forma que es tracta de la setena llengua de la Unió Europea i la desena de les vint-i-quatre que seran oficials després de l'ampliació. El català es troba entre les vint primeres llengües del món en presència a Internet i en nombre de llibres traduïts com a llengua de partença.

Una vida activa entre intel·lectuals

Un home tan erudit, enèrgic, treballador i rigorós com Martí de Riquer ha protagonitzat una vida envoltada dels millors intel·lectuals i personatges de la cultura de cada moment. En els diversos apartats hem analitzat relacions que han solcat la seva evolució, des del punt de vista acadèmic (en qualitat d'alumne, doctorand, professor d'universitat...) i personal. La vida, fugissera, cada vegada més procliu a la cul-

tura del flaix, a l'*ad hoc*, a l'escàs o nul sacrifici, en ocasions a l'estultícia proselitista o a l'autodestrucció i autoridiculització oncològica, pot ser concebuda, afortunadament, en clau d'estudi, de generositat intel·lectual, de recerca. I aquesta tríada condueix a la felicitat, que encara corseca més l'escamot residual, malaltís, ximple i obtús de la frustració i la fal·làcia, l'escamot dels amargats per l'èxit aliè, per la intel·ligència aliena, per les lloances i els reconeixements rebuts per l'èxit i la intel·ligència aliens. La recerca és un camí tan suggerent que cap obstacle no el pot aturar.

Aquesta tasca ha estat conreada amb paciència lloable per Martí de Riquer, amb el valor afegit, ja conegut, que als pocs mesos de néixer va patir la mort del seu pare. Tot i aquest contratemps, el nostre personatge ha demostrat saber-se sobreposar, s'ha mantingut fidel als ideals metatemporals, els del llegat històric, els de deixar empremta, i els ha desenvolupat de forma prodigiosa al llarg de tots aquests anys.

Martí de Riquer, a Palerm, el 1955, amb Menéndez Pidal, Angelo Monteverdi, Ettore Li gotti i Aurelio Roncaglia.

Potser aquest esperit romàntic i aquesta estima pels seus avantpassats explica actuacions destacades i originals de Martí, com per exemple haver immortalitzat les quinze generacions que l'antecedien en un llibre d'autobiografia familiar tan ben documentat com amè de lectura. Les relacions humanes són el resultat natural d'una trajectòria exemplar.

En ocasions, alguns dels intel·lectuals que han mostrat la seva consideració envers Riquer l'han citat mentre es capbussaven en algun altre personatge destacat. Analitzant la figura de J.V. Foix, Gimferrer escriu que «visqué en un món universitari i acadèmic que ja no era aquell en què imperava el mestratge de Milà i Fontanals, i encara no podia ser el que crearen les lleves coetànies de Foix mateix i les que el succeïren immediatament, és a dir, les de Batllori, Rubió i Balaguer, Riba, Riquer o Aramon».⁵⁵ Més endavant afirma que Foix «no es proposa cap substitució lingüística o cap apropiació cultural, ans simplement no prolongar la renúncia (que certament existí, entre Roís de Corella i Verdaguer, i té causes no del tot esbrinades, i potser acarades frontalment només per Riquer) que havien fet molts catalans a la pròpia cultura».⁵⁶

A més de Pere Gimferrer, nascut a Barcelona el 1945, trobem representants il·lustres d'altres generacions que també han admirat Riquer. Un cas paradigmàtic és el de Miquel Batllori, nascut també a Barcelona cinc anys abans que Riquer (el 1909), jesuïta, doctor en Història, llicenciat en Filosofia i Lletres, Dret i Teologia i que també ha estat guardonat amb el Premi de la Fundació Catalana per a la Recerca (el 1998).

Un acte recent, el 23 de maig de 2002, va unir amb emoció indescriptible les dues figures, Riquer i Batllori, que va ser investit per

---

55. GIMFERRER, Pere. *Valències*, p. 103 (València, Edicions 3 i 4, 1993).

56. GIMFERRER, Pere. *Ibid.*, p. 108.

onze universitats doctor *honoris causa* a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona. La interpretació del *Cant de la coronació d'Alexandre VI*, per segon cop en la història des del 1492, va culminar l'acte d'homenatge a Miquel Batllori, que va comptar amb les lloances de Martí de Riquer.

El pare Batllori ha portat una vida paral·lela a la de Riquer, atès que s'ha sabut guanyar l'estima del món acadèmic. La *laudatio* de l'historiador Martí de Riquer, «que vaig improvisar a partir d'un guionet», va obrir l'acte, la benvinguda del qual va ser protagonitzada pel repic de les campanes de Xàtiva, al peu de l'església de Santa Maria del Mar. Riquer va subratllar la «magnífica acceptació de Batllori per part de la societat que l'estima», un fet que podria sorprendre en tant que sempre ha tractat «temes d'especialista i mai no ha escrit a la premsa». El servei de Batllori a la història, i la força de la creativitat, són altres aspectes en què Riquer va posar èmfasi. El medievalista va confessar que una de les «més grans experiències» de la seva vida va ser «visitar les sales dels Borja del Vaticà amb el pare Batllori». Riquer va acabar amb agraïments a «l'il·lustre professor, el gran historiador i el sacerdot exemplar».

Les lloances de Riquer van donar pas a la lliçó magistral del pare Batllori, que va captivar l'auditori, igual com el seu predecessor. Amb una demostració de sornegueria, Batllori va agrair que li haguessin preparat «un funeral de luxe *in corpore et mente presente*». Tot seguit va fer «pures insinuacions temàtiques» del seu vast saber. Un aplaudiment espontani de deu minuts va honrar l'acte, que va durar més de quatre hores. Personalitats excel·lentíssimes, il·lustríssimes, reverentíssimes i magnífiques van sumar-se a l'homenatge a Batllori.

La interpretació del *Gaudeamus igitur* va ser l'epíleg de l'acte d'investidura del nou doctor *honoris causa* per les universitats d'Alacant, Autònoma de Barcelona, Barcelona, Girona, Jaume I de Castelló,

Lleida, Politècnica de Catalunya, Pompeu Fabra, Ramon Llull, Rovira i Virgili i Vic, representades pel parlament del president de l'Institut Joan Lluís Vives i rector de la Universitat d'Alacant, Salvador Ordóñez.

Les autoritats escolars i polítiques van completar l'homenatge. El cardenal Ricard M. Carles i el seu homòleg argentí, Jorge Mejía, arxiver i bibliotecari de la Santa Església Romana, vingut expressament del Vaticà, van subratllar la sàvia tasca del jesuïta català homenatjat.

Les autoritats polítiques van ser representades pel president de la Generalitat catalana, Jordi Pujol, que va qualificar l'acte de «fastuós». Pujol va considerar que «nosaltres ja no existiríem si ens haguéssim de basar en les batalles militars i en la demografia, sinó que existim perquè homes com el pare Batllori ens expliquen que hi ha una força i una creativitat per crear un univers i mantenir-lo». Pujol va repetir una definició de Manent, segons la qual Batllori té «totes les virtuts i cap dels defectes d'un cardenal renaixentista». Pujol també va dedicar agraïments especials a l'editor Eliseu Climent per la iniciativa.

A l'homenatge solemne s'hi van sumar les actuacions de la Capella de Ministrers (que va interpretar música cortesana del temps del papa Alexandre VI), de la Capella del Misteri d'Elx (en agraïment per la intercessió del pare Batllori davant la Unesco perquè la declarés Patrimoni Oral de la Humanitat) i del grup Victoria Musicae (que va interpretar el *Cant de la coronació d'Alexandre VI*, cosa que no s'havia fet des de feia 510 anys).

La vida de Riquer, fecunda vida, vida fructífera, vida a la qual ha sabut treure profit, vida de la qual la societat ha tret i traurà profit, ha estat un deversall de coneixences, debats intel·lectuals, amistats pregones i retrobaments emotius. Un personatge amb el qual també ha coincidit Martí de Riquer ha estat el lingüista, professor i sacerdot Modest Prats, nascut el 1936. Prats, als deu anys, va entrar al seminari de Girona.

L'any 1959 es va ordenar sacerdot «y fue enviado a estudiar románicas a Barcelona, con Martín de Riquer y José Manuel Blecu». ⁵⁷

Riquer s'ha amarat de mots de nombrosos personatges que han construït i que han escrit la història del segle XX, i que comencen a construir i escriure la del segle XXI. A la Universitat, al Senat, en congressos i conferències, arreu, Riquer, com l'esponja absorbent, ha dissenyat arquitectures discursives bastides en la recerca pròpia, i les ha assaonat amb les miríades d'opinions i de converses que, com un onatge indeturable i escumós, han humitejat la platja de la seva vida. I la sorra de vora el mar tot ho xucla, i després filtra, perquè a la vida cal seleccionar.

Seleccionar, elegir, decidir-se, són verbs que cal conjugar constantment al llarg de la vida. La disjuntiva la presideix, i les preguntes sobre el perquè d'una destinació o d'una altra romanen latents, insistentment latents, inevitablement latents. I la destinació no deixa de ser el resultat de l'efecte papallona, aquell fenomen que aparentment no irradia, però que tot ho condiciona. El moviment d'ara és el resultat de l'anterior, i el posterior ho serà del d'ara. I així anem construint el nostre jo, el nostre nosaltres, en una cursa que no sempre controlem i que, fins a cert punt, volem atzarosa, perquè de fet l'atzar, ni que sigui previsible i teòricament controlat, no el podem evitar. L'investigador parteix de condicionants, com la variable temps, temps finit, tot i que la vida sigui infinita, perquè la vida sempre guanya el partit contra la mort. I davant de la variable cal elegir, i el més aviat possible, primer la macroàrea de coneixement, i després una de menys macro, i una de meso, i una de micro, i cada vegada més micro. I quan ens llancem a la recerca pura i dura hem d'arribar a la nanoàrea, perquè sense empe-

---

57. MASSOT, Josep. «La vida de las palabras», a *La Vanguardia*, 1-7-2002, p. 39.

titir no es pot descobrir. Però per descobrir, per crear models, també hem de tenir present l'àrea macro, i alhora disseccionar la micro, en una espècie d'autòpsia de la matèria viva, una autòpsia abstracta i constant. El micro i el nano, sempre amb el context del macro, poden ser el fruit del metodisme, però també poden sorgir de l'atzar. L'atzar pot arrencar dels llocs que han ubicat la nostra vida, o pot provenir del regal d'un llibre que ens hi fa descobrir una cita, i pot ser que d'aquesta cita saltem a un altre llibre, i que ens encurioseixi un altre objecte d'estudi, i que el comencem a abordar, i que entrem a l'univers Internet, i que ens emborratxem de metallenguatge, que ens recreem en els meandres del metallenguatge, i que cerquem el cosmos de l'univers original, el del micro i el nano.

En tot subjau una raó última, i és aquesta llum la que ha cercat Riquer en anys de lectura i paciència, d'aprenentatge i esmena. Crear i descobrir és també esmenar, millorar, és rectificar sàviament, i fer rectificar, a voltes amb enginy, esquivant l'obstacle i segellant la veritat. Aquest bagatge ha conferit a l'erudit una visió privilegiada, *top down*, i aquesta visió, la de l'experiència, fins i tot la de l'examinador, l'avalua per poder elegir. Martí de Riquer, l'erudit de gran bagatge, ha estat membre del jurat del Premi Planeta, juntament amb intel·lectuals i personatges als quals ha enriquit i dels quals s'ha enriquit, perquè de tot s'ha de treure profit a la vida, de tot podem aprendre, sigui Sol o Lluna, sigui somriure o plor, sigui alborada o crepuscle. Riquer és un dels referents ineludibles quan analitzem els Planeta, on ha deliberat, colze a colze, amb companys de fatigues com José María Valverde, Alberto Blecuá, Antonio Prieto, Carles Pujol, Néstor Luján o José Manuel Lara. Fer de jurat és una tasca complexa, exigent, però que permet interactuar amb els candidats, ja que la paraula dels candidats és la seva reflexió, i la seva reflexió interactua amb la nostra, en un joc divertit i fornidor, que mai no s'acaba. I ens preguntem un reguitzell

de perquè, i imaginem les respostes, en una interacció abstracta, tan abstracta com la raó última d'una decisió, tan abstracta com l'influx dels intel·lectuals, que se succeeixen i alimenten una vida activa.

Un acte del Premi Planeta, amb Alberto Blecua, Martí de Riquer, Carles Pujol, Néstor Luján i José Manuel Lara.

La Real Academia Española

La vida és una suma de fites que intentem assolir. I per a un humanista com Martí de Riquer pertànyer a la Real Academia Española ha estat un d'aquells mèrits que havia somiat. L'erudit, membre corresponent ben precoçment, és des de 1965 membre numerari de la institució, «que m'ha aportat molt per la categoria dels seus membres i per tot el que implica». De fet, aquest organisme és el més antic de les acadèmies oficials espanyoles. Fundada pel marquès de Villena i duc

d'Escalona, Juan Manuel Fernández Pacheco, l'Acadèmia va portar a terme la primera junta al Palau de la plaça de las Descalzas de Madrid el 6 de juliol de 1713.

Una reial cèdula de Felip V va aprovar l'Acadèmia, el 3 d'octubre de 1714. Al començament integraven la institució vuit acadèmics, que després van ser onze i, el 1715, quan es van redactar els primers estatuts, vint-i-quatre. La màxima de «Limpia, fija y da esplendor» es manté impertèrrita el segle XXI. «És fonamental tractar amb cura la llengua, sigui quina sigui, i anar-hi adaptant els neologismes», considera Riquer. En els primers anys, un dels privilegis dels membres de l'Acadèmia era que podien publicar les seves obres sense censura.

La representativitat i el relleu de l'organisme va portar Ferran VI a traslladar-lo a una dependència del Palau Reial (la Casa del Tresor, el 1754). El 1793 Carles IV va apostar pel carrer Valverde (actual seu de l'Acadèmia de Ciències Exactes, Físiques i Naturals), i el 1894 l'Acadèmia va ocupar un palau recentment construït. El reial decret de 1894 va augmentar el nombre d'acadèmics a trenta-sis.

Les reformes estatutàries de 1848, 1859 i 1861 van aprovar un reglament complementari que estableix vint-i-quatre places més d'acadèmics corresponents que no residissin a la capital d'Espanya. A més de concedir premis diversos, l'Acadèmia publica des de 1914 un butlletí (en què Riquer ha col·laborat assíduament), diccionaris, manuals d'ortografia, gramàtica o edicions d'obres mestres de la literatura castellana.

La Real Academia Española s'ha nodrit de l'aire fresc i de la saviesa de Martí de Riquer. De fet, podem considerar que aquest organisme «era el inevitable punto de destino de Martí de Riquer, dada su trayectoria de hombre de letras (...). Allí ha aportado —y sigue aportando— cuanto de su ingenio pueda tener aplicación a las actividades de la Academia. Su entrada en ella, al consagrarle por su abundante labor de erudito, le instalaba en un mundo al que de hecho ya pertenecía muchos

años hacía. Mejor dicho: es uno de sus mundos. Porque el Martí de Riquer filólogo siempre se ha movido, por profesión y por vocación, en varios campos de especialización. Uno de ellos, el que mejor se describe mediante su cualidad de Académico de la Española». ⁵⁸

Martí de Riquer amb un altre membre de la Real Academia Española, Fernando Lázaro Carreter.

L'ingrés a l'Academia Española es pot qualificar de moment culminant en la vida de Riquer, tot i que després n'arribarien més, demostrant la vitalitat del personatge. La benvinguda, a càrrec de Dámaso Alonso, va emocionar l'erudit, ja que el literat va establir una imatge

---

58. BADIA I MARGARIT, Antoni M. «Homenatge a Martí de Riquer», a *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, p. 13 (Barcelona, Universitat de Barcelona, Quaderns Crema, 1984).

suggerent: si obrim un compàs i col·loquem una punta a Barcelona i l'altra a Lisboa, podem traçar una circumferència amb Barcelona com a centre, i observarem que la Península Ibèrica, la França del trobador, Bèlgica, els Alps i bona part d'Itàlia s'inclouen en el territori marcat. «Un bel modo di dire ciò che già sappiamo, e che ci ricorda che tutte le inquietudini che hanno ribollito e ribollono in Martí de Riquer sono viste, vissute ed espresse dalla prospettiva della sua città nativa.»⁵⁹

Entre les comptades col·laboracions de Riquer en premsa s'hi troben articles amb motiu de la mort d'algun amic, com Dámaso Alonso o Paco Noy. «Escriure per als diaris és molt difícil, perquè sempre van amb presses, d'un dia per un altre, i a mi m'agraden les coses amb més marge.» Tot i això, escriure en premsa, col·laborar-hi, és un exercici saludable, que aproxima la cultura i la reflexió diàriament o amb periodicitat a milers de lectors. La premsa escrita, però, és més procliu als errors aliens que el llibre. Un axioma és que si no controlem tot el procés que culmina amb la publicació, si alguna part de la cadena no està sota el control de l'autor, l'errada pot aparèixer, perquè ningú tindrà cura del text amb tant de delit com el mateix autor. La galerada, la revisió, concedeix més marge de maniobra al llibre, tampoc exempt, però, dels típics riscos que corre l'escriptor. Però, al capdavall, si l'error és aliè, el jou del remordiment tenalla qui l'hagi comès, i la rectificació ho esmena tot.

En aquest sentit, i com a mètode treball, «sempre que he pogut m'he concentrat en una cosa fins que l'he acabat. Alguna vegada he hagut de portar dues o tres qüestions paral·leles, però ho he intentat evitar. El més difícil és començar, i el que feia era entrar per una part més avançada, no per l'inici. Treballava amb dues màquines d'escriu-

---

59. BADIA I MARGARIT, Antoni M. *Ibíd.*, p. 15.

re, una per al text i una altra per a les notes, perquè a vegades acabava un capítol i no recordava les notes que havia de posar», evoca Riquer. La nota a peu de pàgina, ja ho hem remarcat, és un art en què l'autor demostra la seva perspicàcia. També és de perspicac l'estratègia de començar pel mig, un teòric contrasentit que obliga a recrear l'inici, a madurar-lo més, a meditar-lo més, probablement a modificar-lo en relació a la concepció prèvia. Certament, el més difícil és començar, però també ho és continuar, acabar i mantenir-se a la cresta de l'onada creadora. La constància marca la diferència, i Riquer així ho ha entès. Mantenir un ritme periòdic d'activitat escriptora és extremadament exigent, i per tant meritori. Cada llibre és un nou repte, cada llibre és una nova ofrena al lector, que hi demana novetats, descobriments. El llibre científic no ho és sense el descobriment.

Un aspecte que ha preocupat el savi i que preocupa tots els escriptors són les errates d'impresament, «que sempre s'amaguen, tot i que una vegada vaig descobrir-ne una i vaig estar a punt de mantenir-la, perquè em feia molta gràcia». El que sorprèn és escriure un original correctament i que el canviï erròniament. Riquer destaca que «moltes vegades m'han canviat alguna paraula; ara, amb la informatització, passa menys, però també passa».

Martí de Riquer és, arran de la mort de Camilo José Cela, el membre més antic de l'Acadèmia, «que no és Real Acadèmia Espanyola de la Llengua, sinó Real Acadèmia Espanyola tal qual. L'afegitó *de la Llengua* se'l van inventar els membres de l'Acadèmia de Història, el segle XVIII, però això no és correcte», matisa Riquer.

Ja hem comentat l'especial amistat entre Riquer i Cela. Camilo José Cela, personatge singular i provocador per antonomàsia, va néixer a Padrón el 1916, i des de la seva primera novel·la, *La família de Pascual Duarte* (1942), va demostrar un gran talent. El domini dels mitjans expressius i la filiació naturalista van donar pas, en obres posteriors, a

l'expressionisme i un cert castissisme estilitzat. Llibres de viatges com ara *Viaje a la Alcarria* (1948) demostren una qualitat que molts anys més tard li permetria aconseguir el Premi Nobel de Literatura. Entre 1977 i el gener de 1979 Cela va ser senador per designació reial, igual com Riquer. «Cela i jo érem íntims amics», afirma Riquer. Un centre neuràlgic de trobada entre intel·lectuals era la madrilenya Peña de José María de Cossío (literat i president del Ràcing de Santander), on Martí de Riquer es va arribar a aplegar amb personatges tan eclèctics com Eugeni d'Ors,⁶⁰ Juan Belmonte,⁶¹ Ernest Hemingway⁶² o el davant del Futbol Club Barcelona Samitier. «Els més joves érem Cela i jo, i

---

60. L'escriptor Eugeni d'Ors, nascut a Barcelona el 1881 i mort a Vilanova i la Geltrú el 1954, va escriure amb els pseudònims d'*Octavi de Romeu* i, sobretot, *Xènius*, que pretenia superar el modernisme, i va segellar el *Glossari*. Nomenat secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans el 1911, D'Ors es va vincular als ambients catalanistes, tot i que després va canviar de tendència. Les col·laboracions a *La veu de Catalunya*, *Las noticias* i a l'*ABC* van solcar la vida de l'autor, que va ser membre de l'Academia espanyola i va escriure diversos llibres.

61. Juan Belmonte va ser un conegut matador de toros espanyol, nascut a Sevilla el 1892 i mort a Utrera el 1962. Es va estrenar a la plaça de toros d'Elvas, a Portugal, el 1909, tot i que la presentació oficial va ser a Sevilla, l'agost de 1910. Va prendre l'alternativa a Madrid l'octubre de 1913, i va formar amb Joselito la parella més popular de tota la història del toreig, ja que es van combinar els coneixements de Joselito i l'emoció de Belmonte. Tots dos van consagrar l'edat d'or del toreig. Belmonte, que va recrear la tècnica, va ser el primer a quedar-se absolutament quiet davant del toro, i és l'introduïdor del toreig modern. La mort de Joselito, el 1920, el va impactar profundament.

62. Ernest Miller Hemingway, escriptor nord-americà caracteritzat per un estil narratiu senzill, directe i eficaç, nascut a Oak Park el 1899 i mort a Ketchum el 1961, va ser un escriptor i periodista molt vinculat a Europa i als cercles literaris de la *generació perduda* i va ser deixeble d'Ezra Pound i de Gertrude Stein. Després de *Fiesta* (*The sun also rises*), novel·la sobre les peripècies d'un grup de turistes nord-americans a Pamplona, les quatre estades a Espanya com a corresponsal de guerra, el 1937 i el 1938, van conduir-lo a una obra més social. *Por quién doblan las campanas* (*From whom the bell tolls*, 1940) enllaça la visió de la Guerra Civil amb reflexions sobre el sentit de la vida i de la mort. L'autor va rebre el Premi Pulitzer el 1953 i el Premi Nobel de literatura el 1954.

ens hi divertíem molt, en aquella penya. De fet, hi portàvem tots els intel·lectuals que aterraven al voltant.»

Samitier, que sempre cercava el gol, inspira a Martí de Riquer un comentari sobre la figura del porter de futbol. «De petit havia assistit a algun partit, i de més gran, quan hi vaig tornar, em vaig adonar que tot havia canviat, sobretot pel que fa als porters, ja que en la meua època no es llançaven al terra, i després sí, i a més portaven unes genolleres molt espectaculars.» El futbol és una metàfora de la vida, ja que s'hi guanya o s'hi perd, s'hi cometen justícies o injustícies, provoca eufòria o desolació. El futbol és un resum de la vida, ja que tot hi neix i tot s'hi acaba, però també tot queda per sempre, enregistrat en la pel·lícula de la història. En el futbol el més pobre pot vèncer el més ric, el més humil pot superar el més prepotent. El futbol, de retruc, ha estat un focus d'anglicismes i neologismes, que la Real Academia Española, la mítica la Real Academia Española, ha hagut de resoldre, igual com corrués i corrués d'incògnites lingüístiques, simbolitzadores de la vitalitat del llenguatge, la vitalitat de la vida, ja que la vida, sense paraula, és menys vida, o deixa de ser-ho.

De les amistats conreades a la Real Academia Española Martí de Riquer destaca Vicente Aleixandre i Ramón Menéndez Pidal. De Pidal Riquer recorda que quan viatjava mai no acceptava d'anar a dinar a casa de ningú, «perquè volia fer la migdiada». Després d'una classe que va impartir a Barcelona, Riquer va convidar Pidal mitjançant una fórmula especial: «le invito a comer y a la siesta». El mètode va ser eficaç, ja que el filòleg i historiador va acceptar immediatament l'oferiment. Va dinar a la casa de Martí de Riquer al carrer Camèlies, i va dedicar uns trenta minuts a una becaina.

Menéndez Pidal, nascut el 1869 a La Corunya, era numerari de l'Academia des de 1901, i en va ser director des de 1947 fins que va morir, el 1968 a Madrid. El filòleg va impulsar les disciplines filològi-

ques del Centre d'Estudis Històrics, i va fundar, el 1914, la *Revista de filología española*. Menéndez Pidal estimava la llengua espanyola, en va analitzar l'origen, la va estudiar en Cristòfol Colom o Santa Teresa, es va capbussar en el *Cantar de Mío Cid*, en les gestes i llegendes espanyoles, en la lírica hispànica, i va escriure obres de referència com *Orígenes del español* o *Poesía juglaresca y orígenes de las literaturas románicas*. Pidal, també enciclopèdic, va traslladar a la literatura francesa la seva experiència com a estudiós de l'epopeia castellana (*La Chanson de Roland y el neotradicionalismo*), va estudiar la figura de Rodrigo Díaz de Vivar (*La España del Cid*), va dirigir la *Historia de España* d'Espasa-Calpe i va defensar la latència dels fenòmens lingüístics i literaris. La paraula roman, més o menys amagada, al llarg del temps. I Menéndez Pidal, com Martí de Riquer, així ho confirmen en la seva obra.

Riquer conserva un bon feix de cartes de Pidal, «un exemple de senectud fecunda». Tots dos investigadors s'intercanviaven sovint informació, i van arribar a una gran sintonia. Martí de Riquer reconeix que Menéndez Pidal el va sorprendre, atès que «a més gran més audaç i més jove es tornava». Els llibres sobre el Compromís de Casp i sobre Bartolomé de Las Casas (*El padre Las Casas, su doble personalidad*) en són una prova fefaent.

Martí de Riquer també es va relacionar molt amb Fernando Lázaro Carreter, Manuel Alvar i Dámaso Alonso. Una intervenció decisiva de Riquer a l'Academia es va donar arran del debat sobre el valencià. «La definició del valencià com la modalitat del català que es parla al Regne de València va ser meva. Alguns acadèmics, per instigacions de certs sectors valencians, van proposar alternatives, però la meva proposta va anar a missa.»

Martí de Riquer sempre ha considerat que no s'ha d'exagerar el debat lingüístic, una postura coherent en un home que domina per

igual el català i el castellà, fins al punt que «quan havia de treballar en un text en català i en un en castellà, mai no trobava una conjunció *i* en el de castellà ni una *y* en el de català». Per això, entre d'altres molts mèrits, Riquer va assolir la fita d'accedir a la Real Academia Española.

El premi a una vida fructífera

Els guardons són un reconeixement a la trajectòria i a l'obra de les persones. I la fecunda trajectòria i obra de Martí de Riquer n'ha estat una de les beneficiàries. N'ha rebut molts, de guardons, i tots l'han emocionat en la mesura que signifiquen un aval a la vida i obra de l'autor. La Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya, la Medalla d'Or de l'Ajuntament de Barcelona i la Narcís Monturiol, els premis Montaigne (1988), Menéndez y Pelayo (1990), crítica de Serra d'Or i Nacional de Ensayo (tots dos pel llibre *Aproximació al Tirant lo Blanc*,

Martí de Riquer, rebent la Medalla d'Or de l'Ajuntament de Barcelona de mans de Pasqual Maragall.

el 1991), Príncep d'Astúries de Ciències Socials (1997) i Lletra d'Or (1999) són exemples de l'impacte de l'autor en tots els segments de la nostra societat.

L'any 2000 la Fundació Catalana per a la Recerca va premiar Martí de Riquer per la seva densa trajectòria. La comunicació de la notícia li va donar Joan Vilà i Valentí, company d'Universitat i d'Acadèmia. Riquer va agrair el guardó i es va sorprendre que «s'haguessin recordat tan afablement d'un vell de vuitanta-sis anys que, des dels vint, ha publicat llibres, més o menys reeixits, més o menys originals, sobre literatura catalana medieval».⁶³

La Fundació Catalana per a la Recerca va premiar Martí de Riquer l'any 2000.

---

63. RIQUER, Martí de. «Una dinastia reial d'escriptors». Ponència a càrrec del doctor Martí de Riquer amb motiu de l'acceptació del Premi Fundació Catalana per a la Recerca 2000, p. 17 (Barcelona, FCR, 2000).

La conferència va versar sobre diverses publicacions de l'autor que recullen l'arbre genealògic dels comtes de Barcelona, que van ser reis d'Aragó durant dos segles i mig. Riquer remarca que sis dels comtes van conrear personalment la literatura: Alfons el Trobador, el seu nét Jaume I (cronista reputat), el fill d'aquest, Pere el Gran (trobador), també el fill d'aquest, Jaume II (poeta sacre), el nét d'aquest, Pere el Cerimoniós (historiador), i el fill d'aquest, Martí l'Humà (gran orador).

Certament, i tal com apunta Martí de Riquer, si analitzem totes les dinasties sobiranes europees, en cap altra trobem, de forma tan continuada, una quantitat tan elevada d'escriptors. «I m'arriscaria a afirmar que tampoc no existeix cap llinatge particular que pugui oferir una successió tan constant de conreadors de la literatura.»⁶⁴

D'Alfons el Trobador, Riquer remarca que ha passat a la història de la literatura com a impulsor de la poesia i com a poeta. Alfons va protegir la poesia dels trobadors provençals per raons polítiques, ja que bona part de la producció poètica del moment (sobretot el sirventès) era satírica i denigratòria.

En aquest punt, Riquer troba l'origen del periodisme modern. «El sobirà que tingués a sou o al seu servei trobadors importants estava en disposició de llançar el que ara anomenaríem una campanya de premsa en defensa d'allò que pogués considerar els seus drets i en blasme dels seus adversaris. Recordem, una vegada més, que en aquest aspecte el trobador és un avantpassat del periodista modern.»⁶⁵

De Jaume el Conqueridor Riquer lloa el fet que quan va decidir escriure les seves memòries utilitzés el català, tot i que utilitzés la literatura dictada, que «ha existit i existeix encara avui quan un polític o

---

64. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 18.

65. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 19.

un personatge important dicta davant un magnetòfon o un secretari. El *Libre dels feyts* produeix una clara impressió d'haver estat dictat, i les seves mateixes imperfeccions sintàctiques ens transmeten l'expressió coetània del rei, tal com devia enraonar, amb vivesa familiar i notes col·loquials». ⁶⁶

Martí de Riquer, el 1936. La trajectòria científica li ha proporcionat nombrosos guardons.

---

66. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 20.

Martí de Riquer, durant el parlament després de rebre la Medalla d'Or de l'Ajuntament de Barcelona.

Cal destacar que el gendre de Jaume el Conqueridor, Alfons el Savi de Castella, va ser historiador i va impulsar la prosa castellana a un llistó notable a la *Crònica General*, obra tancada amb el seu pare Sant Ferran. Alfons el Savi no va voler narrar els esdeveniments del seu regnat. En canvi, Jaume el Conqueridor va ser el primer a escriure una autobiografia i alhora unes memòries. Sobre Pere el Gran, Riquer avalua els versos com «de circumstàncies, però pretenen elevar la moral dels catalans i auguren al rei de França que ací, a Catalunya, les flors de lis seran segades amb energia pels bastons del senyal dels reis d'Aragó».⁶⁷

---

67. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 21.

Jaume II, autor d'una dansa de caràcter religiós que va ser comentada en prosa llatina per Arnau de Vilanova, va precedir Pere el Cerimoniós, que va protegir les lletres catalanes en aquells anys i que va redactar la *Crònica reyal*, autobiografia amb «capítols meravellosos i impressionants, on el monarca no amaga les seves crueltats i el seu concepte cesarista de la monarquia i amb moments de prosa emotiva i punyent».⁶⁸ Martí l'Humà va ser un gran orador, amb parlaments antològics com el que va pronunciar a les Corts de Perpinyà el 26 de gener de 1406, elogi de Catalunya i dels catalans i on cita la Bíblia, Virgili, Ovidi, Lucà i Homer.

L'any 2000 li va proporcionar a Riquer el Premio Nacional de las Letras, un nou guardó del qual Riquer s'enorgulleix profundament.

---

68. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 22.

3. Una obra fecunda

L'obra, sigui científica, literària o artística, sigui com sigui, és un reflex de la persona. I una obra fecunda, prolixa, és el reflex d'una personalitat irrefrenable, d'una capacitat de treball arrauxada, sempre disposada a construir. Tres eixos marquen l'obra de Riquer:

- la literatura medieval provençal i catalana;
- la literatura castellana i cervantina, encapçalada pel *Quixot* i la vida cavalleresca medieval;
- la literatura francesa (èpica francesa medieval).

Els principals descobriments de Martí de Riquer són dos poetes, el valencià Gilabert de Próxima i el barceloní Melcior de Gualbes, desconeguts fins que l'erudit els va rescabalar, i la demostració que Cerverí de Girona i Guillem de Cervera són la mateixa persona.

La comunitat científica agraeix a Martí de Riquer que hagi ressuscitat per a la literatura catalana Gilabert de Próxima i el barceloní Melcior de Gualbes. «Les poesies d'aquests autors estaven copiades en un cançoner, una part del qual s'havia esborrat a causa de la humitat. La part superior era completament blanca, però gràcies a una llàntia de raigs ultraviolats vaig poder-la interpretar i vaig descobrir els dos

poetes», rememora Riquer. Els raigs ultraviolats van ser l'arma que la ciència li va concedir a Riquer perquè descobrís els dos autors, que altrament haurien restat en l'anonimat.

Quant a la identitat de Cerverí de Girona i Guillem de Cervera, «sempre s'havia especulat que eren el mateix autor, però ningú ho havia pogut demostrar, fins que vaig poder trobar un document a l'Arxiu de la Corona d'Aragó que ho testimoniava». El poeta medieval, que va generar obra des de 1259 fins a 1285, era un trobador professional, que vivia del seu art. La major part dels trobadors de l'època pertanyien a l'estament feudal, llevat de Ramon Vidal de Besalú. Aquells trobadors concebien la poesia com un ornament de la seva personalitat o com una arma política. Cerverí de Girona rebia el salari de la Cancelleria reial en qualitat de *ioculator* o *mimo* (joglar), però aquesta denominació l'irritava, atès que es considerava un trobador. El poeta va ser dels més prolífics, ja que, si més no, és de qui es conserva la producció més extensa: 119 composicions de tot tipus segellades amb un Cerverí, i uns *Proverbis* signats per Guillem de Cervera. En aquesta última obra l'autor pretenia donar bons consells als seus fills.

Cerverí va servir Jaume el Conqueridor i Pere el Gran, i també el vescomte Ramon Folc de Cardona, per bé que quan aquest es va rebel·lar contra la corona Cerverí va intentar ser objectiu, potser conscient que la seva obra seria fidel transmissora de la història de la Catalunya de la segona meitat del segle XIII. Episodis com la rebel·lió dels barons contra Jaume I, l'assassinat de l'infant Ferran Sánchez, la detenció i empresonament de l'infant Enric de Castella o la croada a Terra Santa es poden confrontar amb la versió del *Libre dels feyts*, la crònica de Jaume el Conqueridor. Segons com, podem trobar certes analogies entre el Riquer provocatiu i humorístic i el Cerverí del segle XIII, ja que el trobador «en to greu moralitza i ataca els rics i podero-

sos, i ho fa amb valentia, però sense arribar mai a la demagògia. Conrea sovint la paradoxa i el joc d'enginy, de vegades en actitud irònica i amb un lleuger humorisme». ⁶⁹ Cerverí de Girona es pot considerar, cronològicament, un dels darrers trobadors de l'època reeixida, i compila, sense voler-ho, el ventall de tendències tant temàtiques com estilístiques acumulades en més de dues centúries de poesia trobadoresca. Cerverí va utilitzar un provençal depurat, tot i que catalanitzat en les composicions populars. El segle XV va ser especialment exitós per a l'obra de Cerverí, molt llegida aleshores.

Una altra aportació original de Martí de Riquer és el descobriment que Cervantes va ser a Barcelona el juny de 1610. La sortida del Conde de Lemos des del port de Barcelona fins a Nàpols, per ser nomenat virrei, hauria estimulat Cervantes a acompanyar-lo, ja que hi podia obtenir algun càrrec. Al·lusions de l'escriptor a la ciutat comtal, com l'expulsió dels moriscos, ratificarien l'estada de l'autor del *Quixot* a Barcelona.

Igualment Martí de Riquer ha aportat llums sobre l'autor del *Quixot* d'Avellaneda, que seria Jerónimo Passamonte. Riquer s'inspira en el Gil de Passamonte que apareix a la novel·la. «És una hipòtesi plausible, però cap document ho referma. En tot cas, tots dos autors eren molt amics», matisa Riquer.

A més, l'autor ha desenvolupat una tasca il·lustrada sobre heràldica i armament medieval i sobre història medieval, reflectida en nombrosos llibres que solquen la seva bibliografia. «Muchos se sorprenderían de saber la cantidad de trabajos editoriales que Riquer ha llevado a término a lo largo de su vida. Trabajos de géneros muy diferentes:

---

69. RIQUER, Martí de. *Literatura Catalana Medieval*, p. 23 (Barcelona, Delegació de Serveis de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, 1972).

desde textos de divulgación hasta la confección de diccionarios. Trabajos no desvinculados, ciertamente, de su quehacer de hombre de letras, pero sin duda no se hubiera encargado de ellos si sus circunstancias concretas hubiesen sido otras. Parece increíble, pero él, incansable —y por la enorme capacidad de trabajo que posee—, sacaba adelante una producción para asegurarse la defensa y la independencia de su línea de investigación, con lo que al mismo tiempo ensanchaba considerablemente esa “infraestructura” de que hablo.»⁷⁰ La independèn-

Martí de Riquer, voltat de manuscrits medievals, el 1936.

---

70. BADIA I MARGARIT, Antoni M. «Homenatge a Martí de Riquer», a *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, p. 12 (Barcelona, Universitat de Barcelona, Quaderns Crema, 1984).

cia és una ambició coherent amb l'anar per lliure de Riquer, que altrament va assumir encàrrecs de tota mena. Les circumstàncies, sempre les circumstàncies...

Riquer no vol separar els dos vessants que han caracteritzat la seva dedicació a la literatura catalana antiga: els cursos de Literatura Catalana a la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona i els treballs literaris. Joaquim Molas defineix Riquer com un lector literari. «Pel que fa a l'altra cara, la d'investigador, Massot, home d'arxiu com el Dr. Rubió o el P. Batllori i no lector literari, com Riba o Riquer, ni que aquests ho siguin en termes filològics, es mou en la frontera de la història intel·lectual i la història pura.»⁷¹ L'admiració que ha despertat Riquer entre els seus alumnes i deixebles, amb un esment especial per a Aurora Egido, reflecteix la solidesa investigadora de l'erudit.

Sobre l'humanisme català

La vocació d'escriptor va amagar de seguida Riquer. La seva producció de llibres és espectacular, tot i que es va estrenar amb dos articles, «Influències del *Secretum*, de Petrarca, sobre Bernat Metge», a la revista *Criterion*, el 1933, i «Notes sobre Bernat Metge», a *Estudis Universitaris Catalans*, el mateix any.

El primer llibre de Martí de Riquer, *L'humanisme català*, publicat el 1934 als vint anys (els drets d'autor li van reportar l'aleshores gens menyspreable xifra de 300 pessetes), sintetitza un període la cultura catalana en el qual l'autor es capbussarà periòdicament, com si hi sen-

---

71. MOLAS I BATLLORI, Joaquim. «Discurs de contestació», a *Els viatges folklòrics de Marià Aguiló*, p. 49 (Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, 2002).

tís una atracció ineludible, innata. L'edició de les obres completes de Bernat Metge, el 1959, així ho testimonia. Metge, nascut a mitjan segle XIV al carrer dels Especiers de Barcelona, la Barcelona que tant s'estima Riquer, es va formar a la Cancelleria reial, i va conduir la prosa humanística catalana a un grau d'elegància inèdit fins aleshores. El 1371 Bernat Metge ja era notari, i va iniciar la carrera de funcionari àulic a la cort de la muller de Pere el Cerimoniós, Elionor de Sicília. Quan ella va morir, Metge va saltar a la cort de l'hereu de la corona, Joan, duc de Girona, que esdevindria Joan I.

Riquer observa en Metge, i s'hi solidaritza, una persistent preocupació per cercar nous estímuls literaris o per denunciar dificultats del moment, com ara persecucions que va patir l'autor o abusos dels banquers i especuladors. Cal tenir en compte que el 1381 va ser un any negre per a l'economia a Europa. Barcelona, la Barcelona vital que ara coneixem i que ja es començava a bastir aleshores, va ser un dels epicentres de les fallides en cadena de les banques. Metge, com Riquer, i com Cerverí de Girona, aposta en ocasions per la rebequeria, la ironia, la paròdia. Aquesta actitud, però, arriba a l'exageració en el *Sermó*, on Metge hi exposa consells de cinisme amb una crua i franca immoralitat, sobretot el de navegar sense escrúpols per la vida, potser perquè el mateix Metge va haver d'actuar així. Els membres del consell reial, Metge inclòs, van ser acusats reiteradament d'irregularitats i arbitriarietats, i l'escriptor va arribar a ser processat. Això no li va impedir encapçalar la renovació de la prosa, tant en la sintaxi com en el lèxic. El que s'escriu és rellevant, però encara ho és tant o més la manera d'escriure-ho. I Metge així ho conrea, i tradueix Petrarca, i s'hi inspira, i comença a concebre *Lo somni*, obra cimera del barceloní, escrita després de l'estranya mort de Joan I, que havia traspassat sense confessió. Els consellers, curials i domèstics de Joan I van ser empresonats, entre ells Metge, i van ser acusats de la mort del monarca. A

Metge, en el primer dels quatre llibres de *Lo somni*, se li apareix l'esperit del rei, espectre inquietant que alimenta la reflexió sobre l'existència i la immortalitat de l'ànima. En el segon llibre, Joan I reconeix que la seva ànima es troba al purgatori i en el camí de la glòria, de forma que els acusats s'alliberen de tota culpa.

Gràcies a *Lo somni*, Bernat Metge va ser nomenat secretari del rei Martí l'Humà, i la majoria dels processats arran de la mort de Joan I van retornar als seus càrrecs. L'autor, doncs, aconsegueix el seu objectiu, i segella un exemple únic de la prosa renaixentista catalana.

El prolífic Riquer ha aprofundit en els autors més cabdals per entendre el medievalisme català. De fet, l'erudit ha escrit estudis i ha dirigit edicions de poetes com Ausias March (Martí de Riquer defensa, fonamentant-se en el ritme i la sonoritat d'un vers, que el nom no és Ausiàs, sinó que la paraula és plana, ço és, Ausias), Andreu Febrer, Jordi de Sant Jordi o Gilabert de Próxima.

Abans, el 1936, Riquer, amb la col·laboració de Josep Maria Miquel i Vergés i de Joan Teixidor, havia publicat *l'Antologia general de la poesia catalana*. Gimferrer considera cabdal per a la literatura catalana el llibre de 1936. «El 1936, Martí de Riquer, Josep Maria Miquel i Vergés i Joan Teixidor van publicar una mai no reeditada antologia general de la poesia catalana que, pel que fa a la coneixença de la nostra literatura, va ser el llibre més decisiu dels que vaig rebre per heretatge familiar. Com tota la meva generació, jo no havia tingut a l'escola cap mena d'ensenyament ni del català ni en català ni sobre literatura catalana; aquella vasta antologia actuà a tall de llibre de text.»⁷²

Tanmateix, Martí de Riquer sempre ha professat una vocació especial per Joanot Martorell i el seu *Tirant lo Blanc*, una obra que ha atret

---

72. GIMFERRER, Pere. *Valències*, p. 49 (València, Edicions 3 i 4, 1993).

nombrosos autors, alguns dels quals han segellat la seva admiració pel mestratge de Riquer. Així, Pere Gimferrer ha mostrat un gran afecte per l'erudit, fins al punt que li ha dedicat el seu llibre *Valències*. Una referència al *Tirant lo Blanc* així ho testimonia. «En el terreny de la investigació històrica, com també en el terreny de les grans remarques sobre l'estructura general de l'obra, el lector que s'acosti ara al *Tirant* trobarà el camí fressat. Des de Menéndez y Pelayo fins a Martí de Riquer i des de Dámaso Alonso fins a Mario Vargas Llosa ha estat dit gairebé tot allò que podia dir-se més essencial, i només la possibilitat de noves troballes concretes, de noves dades documentals, o bé l'aprofundiment especialitzat en els camps d'indagació ja oberts, justifiquen aportacions que poden ser tan valuoses com les que ens dóna aquest Symposium.»⁷³ Gimferrer inclou aquest missatge en la conferència dintre del *Symposium Tirant lo Blanc*, portat a terme del 19 al 23 de novembre de 1990.

El *Tirant lo Blanc* va ser començat per Joanot Martorell el 1460. L'autor va traspasar el 1468, i aleshores Martí Joan de Galba va reprendre l'obra i va confeccionar-ne els últims capítols. Galba va ser-ne l'artífex de la impressió, a València, el 1490. Martorell, nascut a Gandia cap a l'any 1414, pertanyia a la mitjana noblesa, i va arribar a ser cavaller, a més de protagonitzar diversos escàndols. «Home orgullós i bregós, les seves lletres de batalla als seus diversos enemics ens el retraten agut i sorneguerament malintencionat, entusiasta d'una cavalleria aleshores ja en decadència, enemic de mercaders i juristes i partidari de l'acció directa. Però aquestes lletres revelen que era un gran escriptor.»⁷⁴

---

73. GIMFERRER, Pere. *Ibid.*, p. 49.

74. RIQUER, Martí de. *Literatura Catalana Medieval*, p. 110 (Barcelona, Delegació de Serveis de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, 1972).

Martí de Riquer, amb Mario Vargas Llosa i muller.

Joanot Martorell va conèixer la biblioteca del rei Enric VI en una estada a Anglaterra, on va trobar una versió del romanç de *Guy de Warwick*, que li va inspirar la narració *Guillem de Varoic*, inacabada i refosa als primers capítols del *Tirant lo Blanc*. Gimferrer aclareix que no creu que els episodis protagonitzats a Anglaterra per Guillem de Varoic siguin «una mena de duana o peatge enutjós que cal pagar per accedir al moll de l'os del Tirant, una porxada eixuta per a un palau delitós i ameníssim. Aquests episodis no desdiuen res del geni expressiu de Martorell. En canvi, no he aconseguit en cap lectura (i he llegit el *Tirant* sencer tres o quatre voltes de cap a cap) que els episodis del nord d'Àfrica em resultin gaire cosa més que un afegit posat, forçat i de poca vianda. No hi he pogut, fins i tot ara que he posat la màxima atenció, trobar gaires coses que m'interessin. Això no vol

pas dir que jo cregui —com, de diverses maneres, creuen F. de B. Moll i Joan Coromines i com creia anys enrere M. de Riquer— que aquests episodis siguin necessàriament obra de M.J. de Gualba en tot o en part».⁷⁵

Els primers 97 capítols del *Tirant* narren fets esdevinguts a Anglaterra, on el jove bretó Tirant lo Blanc de Roca Salada assisteix, en companyia d'alguns gentilhomes, a les festes amb motiu d'unes noces reials. Cavaller que suma victòria rere victòria, Tirant s'humanitza, atès que, en contrast amb altres novel·les d'aventures cavalleresques, defuig la lluita contra més d'un oponent, i les victòries no són exagerades i irrealment. Tirant emprèn marxa cap a l'illa de Rodes, passant per Sicília, i lidera la salvació dels santjoanistes en la lluita contra el setge turc. L'heroi, doncs, evoluciona de cavaller errant a estrateg de mar i terra, imatge fidel a la de diversos generals del segle XV que, després de triomfar en torneigs, van comandar grans exèrcits.

A imatge dels *condottieri* italians, Tirant es mou en auxili de l'emperador de Constantinoble, ciutat a punt de claudicar davant els turcs. El capità Tirant lluita als Balcans, salva l'imperi grec (amb reminiscències de Roger de Flor i l'expedició catalana a Orient) i és rebut com a salvador a Constantinoble, on coneix l'amor amb Carmesina, la filla de l'emperador, un amor que es prolongarà fins a la mort dels dos. A partir d'aquest punt, les aventures amoroses (la passió entre Tirant i Carmesina i les intrigues de la Viuda Reposada, enamorada de Tirant, a més de relacions entre altres personatges) i les campanyes militars vehiculen el text com a trames paral·leles, anteposant l'enginy a la força. Joanot Martorell contraposa l'hieratisme de la cort imperial de Bizanci amb el vodevilisme i les intrigues de l'època.

---

75. GIMFERRER, Pere. *Op. cit.*, p. 50.

Casats Tirant i Carmesina mitjançant el matrimoni secret, una tempesta duu la galera de Tirant a les costes de Tunis, on s'inicia la part africana del llibre. L'heroi és utilitzat per diversos reis africans en les guerres, i s'aboca a l'activitat missionera. L'enyorança per Carmesina i els perills que els turcs tornaven a representar per a Constantinoble condueixen Tirant a la capital grega, on s'imposa als turcs i comença la campanya per reconquerir el territori imperial, a més de consumir el matrimoni amb Carmesina. L'emperador nomena Tirant hereu i li concedeix el títol de Cèsar de l'Imperi. Una pulmonia contreta passejant prop del riu derrota la resistència de Tirant, que, després de fer el testament i dictar una lletra de comiat per a Carmesina, mor, com després, afligits, moriran l'emperador i Carmesina, que demana jaure entre els cadàvers de Tirant i l'emperador i expira. Les últimes planes, escrites per Martí Joan de Galba, reflecteixen un imperi d'Orient pacífic, en contrast amb la caiguda real de Constantinoble a mans dels turcs. Riquer remarca la humanització que el *Tirant lo Blanc* suposa per a la literatura cavalleresca, «que, des dels seus inicis, convertia els seus protagonistes en paradigmes de virtuts morals i de vigor físic, els feia viure en tensió constant i morir heroicament. Tirant és, simplement, un home fort i valent, però que molts cops rep greus ferides, que necessita molt sovint l'ajut dels metges i a qui són imposades llargues convalescències; i finalment, quan ha aconseguit el seu triomf militar i amorós i no hi ha res que li pugui impedir l'heretatge de l'imperi de Constantinoble, mor “al llit” d'una pulmonia corrent contreta ben vulgarment, i abans de morir redacta el seu testament».⁷⁶ La ironia i l'humorisme, la ridiculització i els detalls grotescos, solquen l'obra, convivint amb les citacions sàvies i el llenguatge retòric, i així ho

---

76. RIQUER, Martí de. *Op. cit.*, p. 114.

subratlla Riquer, igual com també ho va detectar i admirar Cervantes. El *Tirant* eludeix la inversemblança i la casualitat, i només s'hi aboca amb la visita del rei Artús i la fada Morgana a la cort de Constantinoble i amb l'aventura del cavaller Espèrcius i el drac, episodi, segons Riquer, atribuïble a Galba, igual com els planys sangonents de Carmesina sobre el cadàver de Tirant, que concentren un dramatisme brutal propi de l'acabament en tragèdia dels amors primerencament juvenils dels dos protagonistes.

Un altre denominador comú que subratlla Riquer és que, a semblança del *Curial e Güelfa*, molts personatges del *Tirant* porten noms similars o iguals als de persones reals de l'època. La intenció política sura en aquestes denominacions, ja que els bons cristians duen noms i títols dels que van ser fidels a Ferran, el fill del Magnànim.

Riquer, al capdavant, considera que «a la figura de Tirant intervenen trets, característiques i actituds d'alguns personatges històrics: en alguns aspectes és una modernització de Roger de Flor, i té notes que semblen preses de la personalitat de Joan Hunyadi, “le chevalier Blanc”, el pare de Matias Corbí, de les del borgonyó Geoffroy de Thoisy i del castellà Pedro Vázquez de Saavedra. No es tracta, doncs, d'un “model viu” únic, ni de la transfiguració literària d'un cavaller històric, ans de la veracitat de l'heroi creat per Joanot Martorell».⁷⁷

El 1964, Martí de Riquer va publicar *Història de la literatura catalana*, tres volums sobre les lletres catalanes medievals, precisament un dels llibres que li han portat més hores de treball. «Hi havia dies que corregia proves de pàgines del primer volum, galerades del segon i redactava articles per al tercer. Era una feina manicomial!»

---

77. RIQUER, Martí de. *Op. cit.*, p. 115.

Un altre eix de l'obra de Martí de Riquer és la literatura provençal medieval. L'autor va publicar comentades les obres de Cerverí de Girona (també anomenat, com l'erudit va descobrir i hem comentat, Guillem de Cervera) i Guillem de Berguedà. Riquer hi ha dedicat diversos estudis, una àmplia història literària i *Los trovadores*, antologia en tres volums. Diverses monografies reflecteixen la fascinació de Riquer pels autors d'una època especialment resplendent de la literatura catalana.

La literatura catalana medieval

En general, els apunts de les classes que impartia Riquer esdevenien el guió per als seus llibres. Les obres s'anaven escrivint en paral·lel als cursos. Així van sorgir el tres volums de la *Història de la Literatura Catalana* i els llibres sobre Guillem de Berguedà, Jordi de Sant Jordi i Bernat Metge, que va ser el resultat d'un curs «amb molt bon record perquè va ser seguit pels alumnes amb molt d'afecte».

L'evolució de la literatura catalana lliga harmoniosament amb la història, i això s'ha traduït en l'ús de la llengua i la literatura, manifestació hegemònica en l'època de la Corona d'Aragó i diferent amb el contacte amb la Corona de Castella. «I d'aquí que les històries de la literatura, víctimes d'aquesta falta d'estatut, hagin aparegut en una data relativament tardana i presentin, a més, de manera prou aguda els criteris de periodització denunciats per Wellek.»⁷⁸

Després dels intents de Magí Pers i Ramona i de F.-R. Cambouliu, arriba la síntesi de Nicolau i, després, «les dues grans catedrals, la de

---

78. MOLAS, Joaquim. «Sobre la periodització en les històries generals de la literatura catalana», a *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, p. 257 (Barcelona, Universitat de Barcelona, Quaderns Crema, 1984).

Rubió i Balaguer i la de Riquer-Comas»,⁷⁹ en plena crisi de la disciplina. «Hom, des de Milà fins a Riquer-Comas, organitzà els materials literaris a través d'un rigorós sistema d'oposicions de tipus lingüístico-nacional i, fora de Riquer, els classificà segons uns criteris netament monàrquico-seculars.»⁸⁰

Milà i Rubió van establir les bases per a una sistematització moderna i rigorosa, utilitzant molt material inèdit. Manuel Milà i Fontanals va dividir la seva visió en cinc períodes, que coincidien amb els principals regnats, i va fonamentar l'anàlisi de les lletres catalanes a través de la poesia, sobretot de la medieval.

Antoni Rubió i Lluch va aprofundir les propostes del seu antecessor, i va fixar la primera periodització independent de les lletres catalanes, especialment les antigues. Rubió va dividir la literatura «nacional» en tres fases, l'època nacional (segles XIII i XIV), l'edat d'or (de finals del segle XIV a finals del segle XVI) i la decadència (del segle XVII al primer terç del segle XIX), sempre partint del gènere líric i seguint les pautes de Milà.

La primera història general correspon a Lluís Nicolau d'Olwer, que la vincula a la vida nacional. Nicolau va compilar un *Sumario cronológico* que abasta des de la segona meitat del segle XII fins al primer terç del segle XIX.

Després arriben les grans síntesis modernes, la de Jordi Rubió i Balaguer i la de Riquer-Comas, «aparegudes amb pocs anys de diferència i interrompudes, les dues, al final del segle XVIII».⁸¹ Totes dues refusen la idea d'una literatura espanyola, igual com Nicolau, i s'allunyen

---

79. MOLAS, Joaquim. *Ibid.*, p. 258.

80. MOLAS, Joaquim. *Ibid.*, p. 258.

81. MOLAS, Joaquim. *Ibid.*, p. 266-267.

dels criteris tradicionals de caràcter lingüístic i nacionalista, alhora que funcionen amb un mètode d'antagonismes edat mitjana-decadència-renaixença.

Les dues síntesis modernes també s'assemblen pel fet que emfasitzen els anys de decadència, els segles XVII i XVIII en Rubió, el segle XVIII en Riquer-Comas. Les divergències se centren en el concepte de literatura i de llengua literària i en els criteris de sistematització: «Rubió i Balaguer, amb la tradició, organitza els seus materials a través d'una rigorosa plantilla monàrquico-literària. Riquer, en canvi, esbotza la plantilla i opera, per primera vegada, amb criteris eminentment literaris. O, almenys, molt pròxims a la literatura.»⁸²

Martí de Riquer planteja que la seva no és una història de tots el llibres escrits en català ni totes les obres literàries escrites pels catalans, ni tampoc una història de la llengua catalana. Alhora, Riquer tampoc no admet les traduccions catalanes d'obres escrites en altres llengües quan es tracta de pures traduccions, i com a criteri anteposa la creació literària i la personalitat dels escriptors. L'erudit utilitza els mètodes clàssics de la filologia, i realitza noves lectures i valoracions. Riquer, «influït, sens dubte, pels afanys literaris de la seva generació»,⁸³ va iniciar el 1947 una revisió en profunditat de la poesia barroca, especialment de l'obra de Francesc Vicent Garcia.

En el seu afany creatiu i reelaborador, Riquer va respectar la divisió en tres parts del material literari català, però les va reorganitzar seguint nous patrons, en funció dels gèneres i les personalitats. «En efecte, Riquer, el discurs, deslligat en aparença, l'articula a través d'una juxtaposició de monografies, d'extensió molt desigual, que, en teoria,

---

82. MOLAS, Joaquim. *Ibid.*, p. 267.

83. MOLAS, Joaquim. *Ibid.*, p. 270.

dedica a cada un dels gèneres en qüestió. Ara: segons la quantitat de material, les monografies ocupen un sol capítol (historiografia, literatura de certàmens, novel·la cavalleresca), són fragmentades en diversos capítols (poesia lírica) o són completades amb monografies consagrades als autors més il·lustres. I, aquesta barreja de fragments i de monografies completes, o complementàries, la distribueix d'acord amb una estratègia rigorosament cronològica que, algun cop, fins utilitza referents de tipus històric-polític.»⁸⁴

Martí de Riquer modifica aquest sistema quan aborda els temps moderns, concretament amb la decadència, un fet sorprenent de la literatura catalana. En contrast amb Milà, que havia establert al final del segle XVI un salt que separava l'escola catalana de la castellana, i que, tot i la rectificació de Rubió i Lluch, sobrevivia per separar el període de desintegració i el de descomposició, Martí de Riquer va establir el punt d'inflexió entre els segles XVII i XVIII. Riquer ho justifica perquè a Catalunya, Mallorca i València la llengua es va mantenir amb força normalitat en tots els estaments, i de forma oficial fins al 1714.

En el quart volum Antoni Comas segueix camins diferents als de Riquer, «primer, en la importància que concedeix als fets històric-polítics i culturals; segon, en l'obsessió pel problema de la llengua i, per consegüent, en la identificació entre literatura i cultura».⁸⁵ La coincidència es dona en la idea de no perioditzar i en la de juxtaposar monografies.

En general, doncs, i segons Joaquim Molas, els historiadors de la literatura catalana han perioditzat en termes extraliteraris i han bandejat aspectes com la relació entre la literatura «nacional» i la «regional» o «comarcal» o la relació entre història i literatura.

---

84. MOLAS, Joaquim. *Ibid.*, p. 270-271.

85. MOLAS, Joaquim. *Ibid.*, p. 272.

Frederic Udina i Martorell recorda, a *Literatura Catalana Medieval*, que «no cal presentar el Dr. Riquer com a especialista en la matèria. Des del 1954 ha professat cursos de literatura catalana medieval a la Universitat de Barcelona, i des del 1971 els professa a la Facultat de Lletres de la Universitat Autònoma, on ha desenrotllat un curs d'especialització i, sobretot, seminaris monogràfics sobre l'esmentada matèria».⁸⁶

Riquer comença el llibre analitzant la poesia trobadoresca a Catalunya. El doctor remarca que fins a la segona meitat del segle XII no es troben mostres de literatura romanç a Catalunya, tot i que matisa que els cristians cultes escriuen en llatí, els jueus en hebreu i els musulmans en àrab. «El català, relegat a la categoria de llengua parlada, apunta, de tant en tant, en mots i frases arromançades de documents redactats en llatí per escrivans poc coneixedors de la llengua sàvia o bé que tenen un interès especial a fer-se comprensibles per persones poc cultes, i aquest fenomen s'enregistra amb una freqüència més gran a les actes on hom copia les fórmules de jurament que eren pronunciades a la cerimònia del vassallatge feudal.»⁸⁷

No va ser fins a mitjan segle XII que els joglars van divulgar la literatura a Catalunya. El poeta s'anomena trobador, i compon la lletra i la música de les seves peces, divulgades pels joglars o recitadors. «Aquest art es rebia pel cant, i no per la lectura», subratlla Riquer, que esmenta com a principals exponents Guilhem de Peitieu (el VII comte de Poitiers i IX duc d'Aquitània), Marcabré, Jaufre Rudel, Bernart de Ventadorn, Peire d'Alvernha o Raimbaut d'Aurenga.

---

86. UDINA, Frederic. «Presentació», a *Literatura Catalana Medieval* (Martí de Riquer), p. 9-10 (Barcelona, Delegació de Serveis de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, 1972).

87. RIQUER, Martí de. *Literatura Catalana Medieval*, p. 11 (Barcelona, Delegació de Serveis de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, 1972).

L'escissió entre el *trobar leu* (senzill: Rudel i Ventadorn), el *trobar clus* (conceptista: Marcabré) i el *trobar ric* (culterà: Aurenga i Arnaut Daniel) és una de les conclusions de Riquer.

La traducció del *Forum iudicum* i les homilies d'Organyà (Alt Urgell) són les primeres mostres de prosa catalana, ja a la segona meitat del segle XII. Durant el regnat d'Alfons el Trobador (1162-1196) s'escriu en llengua provençal. «Des d'aquest moment hi ha trobadors catalans, dels quals avui tenim coneixença de vint-i-quatre d'obra conservada, amb una totalitat de prop de dues-centes poesies, que produïren des de mitjan segle XII fins a les darreries del XIII.»⁸⁸ Riquer

Martí de Riquer, envoltat de llibres.

---

88. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 14.

analitza trobadors com Berenguer de Palol, «poeta amorós d'expressió molt senzilla», i Ponç de la Guàrdia, de la zona de Ripoll.

Sobre Guillem de Berguedà Riquer sosté que «dins de la literatura catalana és un dels millors poetes de tots els temps». Riquer defineix Guillem de Berguedà com un personatge «orgullós, destemperat i cínic, capaç d'injuriar de la manera més cruel i grollera les més altes personalitats feudals i eclesiàstiques de l'època i d'assassinar a traïció, però al mateix temps enginyós, elegant i enamorat cortès».⁸⁹

Huguet de Mataplana, Ramon Vidal de Besalú, Guillem de Cabestany i d'altres trobadors rossellonesos i Cerverí de Girona (o Guillem de Cervera) són també estudiats a fons per Riquer, que també s'atura en el rei Pere el Gran (protector de trobadors i poeta provençal considerat força correcte) i trobadors com Amanieu de Sescars, el rei Jaume (després Jaume II d'Aragó), Frederic III de Sicília o fra Jofre de Foixà.

Un punt d'inflexió es dona amb Ramon Llull, gràcies al qual «la prosa catalana adquireix en el pas del segle XIII al XIV uns valors d'eficàcia expressiva, universalitat lèxica i mal·leabilitat estructural que no han estat superats en set segles de conreu literari».⁹⁰ La maduresa de l'obra de Llull és paral·lela a la prosa castellana d'Alfons el Savi. Les aparicions de Crist crucificat, la meditació solitària, les predicacions, la tasca missionera i l'obra bibliogràfica (uns 250 llibres) singularitzen un Llull el misticisme del qual atreu Riquer. Els neologismes, el lèxic i la sintaxi caracteritzen la prosa lul·liana.

Un altre focus d'anàlisi en l'obra de Riquer és Arnau de Vilanova, conseller polític i ambaixador de papes i reis, de qui es conserven quatre obres breus, de tarannà espiritual, en català, a més de la setantena

---

89. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 16.

90. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 27.

d'obres mèdiques en llatí. Riquer defineix Vilanova com un «visionari, renovellador i terrible polemista a favor de les seves fantàstiques idees». ⁹¹ De Llull es passa a la historiografia primitiva (Pere Ribera de Perpinyà), el *Llibre del feyts* o crònica de Jaume el Conqueridor, les cròniques de Bernat Desclot, Ramon Muntaner i Pere El Cerimoniós i d'altres obres històriques.

Fra Francesc Eiximenis encapçala la prosa religiosa. Riquer en lloa el fet que «el pecador trobarà en Eiximenis moltes pàgines divertides que el constrenyeran a llegir, cosa que no hauria fet davant un normal llibre pietós o de moral». ⁹²

Sant Vicenç Ferrer i la prosa oratòria, la prosa de la Cancelleria, Bernat Metge, fra Antoni Canals, Felip de Malla, fra Pero Martines, sor Isabel de Villena, els traductors del segle XV i el mestre en Teologia Joan Roís de Corella canalitzen l'estudi de Riquer, que desglossa el procés de desprovençalització i destaca l'escola mallorquina del segle XIV.

Els certàmens poètics catalans reflecteixen la vitalitat que arrenca de la festa de la Gaya Sciència (instituída el 1393 per Joan I). En la segona meitat del segle XIV poetes com Jaume i Pere March (aquest, pare d'Ausias), Gilibert de Próxita (valencià mort el 1405 i autor d'un cançoner sobre l'amor), el vigatà Andreu Febrer, Pere de Queralt, Melcior de Gualbes, Ramon Savall, Arnau d'Erill, Gabriel Ferruç, Guerau de Massanet, fra Joan Basset, Lluís Ycart, Pau de Bellviure, Pere Tresfort, Jaume Escrivà, Arnau March o Guillem de Masdovelles són portadors de la tradició poètica del moment.

Ja hem assenyalat que un dels mèrits científics de Riquer ha estat el descobriment, gairebé de laboratori, de Gilibert de Próxita i de Melcior

---

91. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 42.

92. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 55.

de Gualbes. El cançoner de vint-i-una poesies de Próxima se centra en l'estat anímic, bandejant l'anècdota i el detall. En aquest autor proliferen aspectes trobadorescos com el vassallatge amorós, la crueltat de la dama, la maledicció als envejosos, les peticions de pietat o la malaltia i la mort per amor. El valencià s'amara subtilment d'italianisme aproximant-se a la *donna-scherma* de Dant.

Mentre, Melcior de Gualbes, pertanyent a la família dels famosos banquers de Barcelona, ostenta l'honor de ser el primer poeta líric català conegut influït conscientment per Dant i Petrarca. De l'autor s'explica la proesa d'haver viatjat de Casp a Tortosa en set hores per comunicar als parlamentaris que s'hi aplegaven que els compromissaris reunits a Casp havien designat com a rei Ferran el d'Antequera, el 28 de juny de 1412. La dama del poeta Gualbes conquereix el cor de tots, i deixa de ser tirànica i orgullosa, com la de l'època feudal, per esdevenir humil, suau i benigna.

Riquer s'atura especialment en Jordi de Sant Jordi, poeta valencià que va morir el 1424 abans de fer els vint-i-cinc anys, i en Ausias March, que va conrear poesies amoroses i de consciència filosòfica i religiosa «mercès a les quals col·locà la lírica catalana, fins aleshores tendent a una certa lleugeresa i esclava de vells motllos, en un superior pla de transcendència i profunditat».⁹³ Ausias, fill del poeta Pere March i nascut probablement a Gandia el 1397, va intervenir el 1420 en l'expedició d'Alfons el Magnànim a Còrsega i Sardenya, en què també van participar poetes com Andreu Febrer i Jordi de Sant Jordi. El 1424 Ausias March va combatre els pirates a les aigües de Sicília i del nord d'Àfrica. Les comparacions arrelades en el mar i les tempestes s'expliquen per la vida militar eminentment marinera de l'autor.

---

93. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 88.

L'obra literària de March abasta 128 poesies i més de deu mil versos. En alguns casos, empès per obligacions circumstancials, elogia Alfons el Magnànim i alguns amics seus, però el veritable Ausias March és el de les poesies d'amor, filosòfiques i religioses, sovint violentes i torturades. En el *Cant espiritual*, March, home culte, influït per l'escolàstica i obsedit per les angoixes transcendents de l'ésser humà, analitza els seus pecats i crea una oració a Déu, allunyant-se dels trobadors i la retòrica. Riquer afirma que «Ausias March és el primer poeta culte que escriu en llengua catalana pura, fins i tot amb algun lleu valencianisme. A la seva obra, que sobrepassa els deu mil versos, només es troben uns vint mots que tenen forma o desinència provençal, i generalment això és degut a necessitats de rima. D'altra banda, com que no fa ni la més petita concessió a l'harmonia del vers, a la bellesa de la paraula o a l'elegància d'expressió, el seu estil es fa dur i fins i tot tosc, i molt sovint les seves dificultats de comprensió són degudes al fet que condensa i recargola excessivament les seves idees a fi d'encabir-les en l'estret canal de les deu síl·labes i de la rima, la qual cosa no pot ésser-li retreta, no tan solament perquè ja ens ha advertit que escriu "sens algun'art", ans també perquè aquest estil nu i directe constitueix, precisament, un dels seus millors encerts.»⁹⁴

Tanmateix, Martí de Riquer no oblida autors situats a l'ombra de March, com Lluís de Vilarrasa, Martí Garcia, Lluís de Requesens, Francí Guerau, Ramon Boter, Mossèn Avinyó, Simon Pastor, Bernat Serra, Joan Rocafort, Perot Joan, Lleonard de Sors, Francesc Ferrer o Joan Fogassot.

L'autor també s'entreté en la poesia política i d'atac personal des de mitjan de segle XV, conreada per autors com Guillem Gibert o Joan

---

94. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 91.

Berenguer de Masdovelles, i en els poetes valencians, com Joan Roís de Corella, mossèn Bernat Fenollar, Joan Moreno, Jaume Gassull o Joan Escrivà. D'altres autors que guien Riquer són Bernat Hug de Rocabertí, Pere Torroella, Antoni Vallmanya i Romeu Llull.

La narració llarga en vers de Jaume Roig (autor de l'*Spill*) sorprèn Riquer, i d'altres de Guillem de Torroella també mereixen la seva atenció. Igualment destaquen les narracions breus en vers de Bernat de So, Francesc de la Via i Bernat Serradell. Fra Anselm Turmeda «assoleix una gran alçada i un extraordinari interès».⁹⁵

De les narracions sobre països exòtics destaquen el *Curial e Güelfa* i el *Tirant lo Blanc*. El primer és un «vertader joiell de la novel·lística catalana»,⁹⁶ i el segon, qualificat per Cervantes com el millor llibre del món, mereix de Riquer la catalogació de «la millor novel·la catalana de tots els temps i significa un pas important en la narrativa d'Occident».⁹⁷ És per això que Joanot Martorell, l'autor principal, mereix un tractament preferent per part de Riquer.

Les proses sentimentals al·legòriques de la segona meitat del segle XV, com les de Pere Joan Ferrer, Francesc Carrós, Francesc Alegre i Francesc Moner, clouen el recorregut de Martí de Riquer sobre la literatura catalana medieval.

Sobre *Amadís de Gaula*, «el gran éxito literario y editorial del siglo XVI», Riquer també ha escrit a bastament,⁹⁸ amb atenció per l'heràldica, no massa abundant si es compara amb les de les novel·les franceses del segle XIII. En tot cas, *Amadís de Gaula* introdueix aquesta tradició

---

95. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 102.

96. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 106.

97. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 108.

98. RIQUER, Martí de. *Estudios sobre el Amadís de Gaula*, p. 8 (Sirmio, Barcelona, 1987).

literària a Espanya, que apareix esporàdicament al *Curial e Güelfa* i al *Tirant lo Blanc*.

Riquer destaca que «el *Amadís de Gaula*, como el *Lancelot* y el *Roman de Tristan*, está lleno de narraciones de combates caballerescos, unas breves y esquemáticas, otras lentas y pormenorizadas, sobre todo en los tres primeros libros, y en estas reiteradas descripciones la lanza no deja de figurar y de tener capital importancia. Estos pasajes describen batallas singulares, de un caballero contra otro, o ya menos sencillas de un caballero contra dos, tres o cinco adversarios, o de dos contra dos y finalmente auténticas batallas generales entre dos ejércitos. Es disculpable que al lector moderno cansen estas constantes relaciones porque, como suele desconocer el manejo de las armas medievales, todas estas batallas le parecen iguales, aunque de hecho no lo son. Que la lanza dé en el yelmo, en el escudo o en la lorica del adversario nos puede parecer indiferente, pero no lo era para los lectores contemporáneos, sobre todo los del primitivo *Amadís*, que habían presenciado justas y torneos con el interés o la competencia técnica del actual entendido en deporte, o que, en algunos casos excepcionales, habían participado en combates, en guerras o en armas corteses. Las dilatadas descripciones de combates que se encuentran en los libros de caballerías son el equivalente de las largas peleas a puñetazos que se repiten en secuencias de una película norteamericana de ambiente tabernario o de bajos fondos, y que el espectador admite con naturalidad y hasta con agrado».⁹⁹

Una biografia curiosa és *Vida i aventures de Don Pero Maça*, sobre un militar del segle XV «que intervingué en bandositats, en bregues senyoriais, en campanyes, i que féu la guerra guerrejada».¹⁰⁰

---

99. RIQUER, Martí de. *Ibid.*, p. 60-61.

100. RIQUER, Martí de. *Vida i aventures de Don Pero Maça*, p. 9 (Edicions dels Quaderns Crema, Barcelona, 1984).

En la *Història de la Literatura Catalana* (la primera edició de la qual, com ja hem indicat, data de 1964), Martí de Riquer intenta oferir una visió completa de la literatura escrita en català des del segle XII. L'autor recull els resultats més segurs de les recerques, i hi afegeix les conclusions personals. Riquer s'ha caracteritzat, al llarg de la seva vida creativa, per, més enllà d'analitzar amb rigor l'obra literària, intentar despertar en el lector el desig d'aproximar-s'hi.

Martí de Riquer, en una conferència.

Les narracions en vers sobre les velles llegendes referents al rei Artús i al Sant Graal i els contes humorístics i antimonàstics, la gran narració cavalleresca en prosa i d'altres figures apassionen Martí de Riquer, que de retruc intenta apassionar el lector. L'autor també analitza el teatre medieval, la poesia popularitzant, el cançoner, la deca-

dència des d'inicis del segle XVI a mitjan segle XIX (explicada per raons històriques i socials) i autors dels segles XVI i XVII com Cristòfol Despuig, Pere Serafí, Joan Pujol o el Rector de Vallfogona. També s'esmena la falsificació històrica adjudicada a Bernat Boades. Sobre la decadència, «el que baixa vertiginosament és la intenció literària i, quan aquesta existeix, el to. La nostra literatura medieval pot ésser parangonada amb la castellana medieval quant a categoria i figures (...). En arribar el segle XVI aquest parangó no pot ésser seguit, i davant Garcilaso de la Vega, fray Luis de León, Santa Teresa, el *Lazarillo*, Cervantes, Lope de Vega, Quevedo, Calderón, Gracián i tants d'altres ens és impossible d'adduir els nostres millors escriptors: Pere Serafí, Joan Pujol, el Rector de Vallfogona, Francesc Fontanella o Josep Romaguera, autors tots ells de tercera o quarta categoria».¹⁰¹

A Riquer l'impacten poetes com Gil Vicente, Lope de Vega o Federico García Lorca, a qui, per cert, va conèixer. De la poesia moderna, Riquer subratlla la gran amistat mantinguda amb Dámaso Alonso. «M'escrivia molt sovint i em demanava llibres. Era un home molt intel·ligent i un gran poeta.»

En termes anàlegs s'expressa el nostre protagonista en referir-se al seu íntim amic Salvador Espriu, persona que «no es deixava veure gaire, i que m'escrivia unes cartes divertidíssimes, amb lletra menuda, molt menuda, però carregades d'afecte».

L'escriptor de Santa Coloma de Farners, que va néixer un any abans que Riquer, va estudiar dret, història antiga i llengües clàssiques. El 1929 Espriu va publicar un primer llibre de narracions en llengua cas-

---

101. RIQUER, Martí de. *Història de la Literatura Catalana*, p. 575 (Ariel, Barcelona, 1980-volum 3).

tellana, *Israel*, en què van influir la Bíblia i Gabriel Miró. El 1931 Espriu va escriure la seva primera obra en català, la novel·la psicològica *Dr. Rip*, i després hi va seguir *Laia* (1932), que dona lloc al naixement del mite de Sinera (un palíndrom, és a dir, el nom d'Arenys a l'inrevés), el paisatge geogràfic i humà d'Arenys.

Esriu ha destacat especialment els tres volums de la *Història de la Literatura Catalana*. «Des del pròleg fins a l'última paraula són excepcionals, antològics. Per a la lectura dels trobadors, em resulten indispensables les seves traduccions, car l'ortografia convencional trobadoresca és per a mi estranya i incòmoda.»¹⁰² Espriu continua afirmant que «tots els capítols són magistrals, encara que depenen també de la figura que estudia. Per exemple, Ramon Llull és l'escriptor més gran que mai hem tingut, ell crea el català com a llengua literària, i ja no se'l pot superar. Com deia Berd'ajev, davant el judici de la Història o de Déu hi ha una sèrie d'escriptors que responen dels seus pobles. Homer, Virgili, Dant, Shakespeare, Molière, Goethe, Cervantes, Camoens. Nosaltres hauríem d'afegir Ramon Llull per a la llengua catalana. I crec que el capítol que Riquer li dedica fa justícia a l'extraordinari escriptor que és Llull».¹⁰³

La part que Riquer dedica a Ausias March «també és excepcional. I encara hauríem d'afegir els capítols sobre Bernat Metge, el *Tirant lo Blanc* (editat magníficament per ell mateix), Jordi de Sant Jordi, les Cròniques, Roís de Corella, etcètera. He llegit aquests llibres amb molt de gust moltes vegades, no tan sols per la seva erudició o la seva informació, sinó per la meravellosa escriptura del seu autor».¹⁰⁴

---

102. ESPRIU, Salvador. «El meu cordial homenatge a l'estimadíssim amic Martí de Riquer i Morera», a *Patio de Letras*, p. 7 (Universitat de Barcelona, març de 1984).

103. ESPRIU, Salvador. *Ibid.*, p. 7.

104. ESPRIU, Salvador. *Ibid.*, p. 7.

Espriu destaca de Riquer l'edició crítica del *Quixot* i la col·laboració amb el professor Valverde a la *Historia de la Literatura Universal*, on «si la part escrita per J.Mª Valverde és molt valuosa, la part d'en Riquer és magistral, en especial aquells capítols fets amb profunditat i amor pels autors, com, per exemple, el dedicat a Cervantes. Dels trobadors, en sap més que els trobadors mateixos, i d'ell són les diverses edicions perfectes d'aquestes. Recordo ara una de Cerverí de Girona, aclaparadora d'erudició i de cura formal».¹⁰⁵

L'influx del *Quixot*, que encapçala la dedicació de l'erudit a la literatura castellana i cervantina, és immanent a Riquer. El mític *Quixot* és una aventura per a tots. Llegir el *Quixot* és un esdeveniment en la vida de cadascú, és un altre d'aquells moments inesborrables. Tots recordem quan vam llegir el *Quixot*, com ens va impactar. És la màgia del *Quixot*, el mític, immens i incomparable *Quixot*. «Des de petit hi he manifestat el meu entusiasme, tot i que reconec que me'l vaig llegir de massa petit, i que això pot ser un defecte, perquè aleshores no s'entén del tot.» Del *Quixot* Riquer va saltar al *Tirant lo Blanc*. Cervantes el va definir com el millor llibre; alguns ho interpreten com una ironia, «tot i que jo crec que no és així».

L'influx de Cervantes ha generat el corrent cervantista, és a dir, un aplec d'estudis, assaigs, treballs crítics i bibliogràfics sobre aquest llibre, el seu autor o la resta d'obres. De fet, es tracta d'un gènere exegetíc en què han participat nombrosos escriptors i erudits, però ningú com Martí de Riquer. Lope de Vega va ser el primer crític del *Quixot*, probablement induït per la seva antipatia envers Cervantes. El *Qui-xot* apòcrif d'Avellaneda, que va aparèixer el 1614, demostra l'influx de Cervantes, fins al punt que Avellaneda estimava el personatge, el

---

105. ESPRIU, Salvador. *Ibid.*, p. 7.

Quixot, però n'odiava l'autor, Cervantes. Tanmateix, és habitual al llarg de la història que grans personatges, que deixen empremta i elaboren llibres i estudis per a generacions futures, generin algunes enveges, tot i que són molt més nombroses les lloances, alimentades per la credibilitat de qui les formula.

Cervantes va afirmar, a través de la seva ploma, que «para mí sola nació don Quijote, y yo para él; él supo obrar y yo escribir», de forma que va independitzar la seva obra literària del personatge, a qui atribuïa d'aquesta manera vida real.

Del ressò de l'obra donen fe les traduccions de la primera part a l'anglès (a càrrec de Thomas Shelton, a Londres, el 1612) i al francès (a càrrec de César Oudin, a París, el 1614) abans que aparegués la segona part en castellà. El cervantisme ja s'estava estenent a Europa.

Si els contemporanis van concebre el *Quixot* com un llibre divertit i d'entreteniment, i hi van captar l'actitud de paròdia envers els llibres de cavalleria, al llarg del segle XVIII el to crític i erudit va envoltar el cervantisme. El *Quixot* ja havia esdevingut una obra clàssica, que necessitava interpretacions, comentaris, notes i aclariments. La invenció i el pla del *Quixot*, el llenguatge i la comparació amb les obres d'Homer i de Virgili solquen les interpretacions de l'època. La primera biografia considerable de Cervantes, *Quijote. La Vida de Miguel de Cervantes Saavedra*, obra de Gregorio Mayans, data de 1737.

El romanticisme confereix al cervantisme actituds més pregones, brollades de l'idealisme, l'esperit selecte i noble antagònic a la mesquinesa i la injustícia del món. El *Quixot* es considerava la font de bellesa i bondat més clara de l'edat mitjana, i alhora un focus de rebel·lió contra el feudalisme, la Inquisició, l'absolutisme i l'esclavatge. Edicions i escrits de Diego Clemencín, Juan Eugenio Hartzenbusch, Juan Valera, Milà i Fontanals, Morel-Fatio o Fitzmaurice-Kelly reflecteixen la latència de l'obra.

El tercer centenari de la publicació del *Quixot*, el 1905, reimpulsa encara més el cervantisme al llarg del segle XX, fins al punt que es va publicar una reial ordre que va obligar a llegir el *Quixot* a les escoles. Articles i estudis de Guillaume Apollinaire, Adolfo Bonilla, Menéndez y Pelayo (que marca un punt d'inflexió amb *El Quijote y la cultura literaria de Miguel de Cervantes*) precedien *Quijote: La vida de don Quijote y Sancho*, de Miguel de Unamuno, que trasllada el mite quixotesca a un estadi molt elevat.

El tercer centenari indueix Rubén Darío a dissertar sobre el *Quixot* en vers. Ramón y Cajal, Rubió i Lluch o Navarro Ledesma també reflexionen sobre l'obra, mentre Clemente Cortejón publica una edició crítica de la novel·la amb nombroses anotacions. Ortega y Gasset (*Las Meditaciones del Quijote*) i Savi-López (Cervantes) se sumen a les plomes il·lustres captivades per l'autor d'Alcalà d'Henares.

Les edicions anotades per Francisco Rodríguez Marín, els llibres *El pensamiento de Cervantes* (1925), d'Américo Castro, i *El Quijote como obra de arte del lenguaje*, de Helmut Hatzfeld (1927), estudis d'Amado Alonso, Dámaso Alonso, Leo Spitzer, Joaquín Casaldueiro, Luis Rosales i E.C. Riley, i biografies com les de Sebastián Juan Arbó, Miguel Herrero i Luis Astrana Marín aprofundeixen la vigència d'una obra que va revifar el 1914 arran de la publicació de les *Obras completas de Miguel de Cervantes Saavedra*, a càrrec de Rodolfo Schevill i Adolfo Bonilla.

Amb els estudis i les edicions comentades de Martí de Riquer el *Quixot* adquireix una nova dimensió, nodrida pel valor afegit de la interpretació i el contrast de tota la tradició acumulada. De fet, ens trobem davant d'una obra que no morirà mai, perquè els grans personatges i els grans llibres romanen per sempre.

Per tant, un focus de recerca cabdal de Riquer és el cervantisme. Dintre de la literatura castellana, el *Quixot* i Miguel de Cervantes

Saavedra han atret poderosament Riquer, que ha publicat nombroses edicions comentades, la divulgativa *Nueva aproximación al Quijote* i estudis diversos, com *Cervantes*, *Passamonte* y *Avellaneda*.

Riquer considera el *Quixot* la millor obra de la literatura universal, «una mena de miracle». Gràcies a tota la bibliografia generada per aquesta obra, «mai no ha calgut reivindicar-la; se n'han dit disbarats, sempre s'ha estudiat amb diversos prismes, però mai no ha calgut aquesta reivindicació que han necessitat altres llibres, perquè el *Quixot* té la màxima categoria».

Martí de Riquer, mostrant un dels nombrosos originals amb què ha hagut de conviure.

Certament, el *Quixot* ha rebut pulsions en funció de l'adscripció dels seus analistes: neoclàssics, romàntics, moderns (Unamuno, Ortega y Gasset, Américo Castro)... Shakespeare i Dant poden competir amb Cervantes, «tot i que l'intent d'establir rànquings en literatura sempre ha estat pueril».

La vida cavalleresca medieval ha impulsat obres riqueries com els tres volums de *Lletres de batalla*, publicats a la col·lecció «Els nostres clàssics». També destaca el llibre *Cavalleria fra realtà e letteratura nel Quattrocento*, publicat a Bari el 1970, i un estudi sobre l'armament personal a *L'arnès del cavaller*. Una altra obra de relleu és la configurada pels dos volums titulats *Heràldica catalana des de l'any 1150 al 1550*.

Els escuts d'armes constitueixen l'objecte d'estudi de l'heràldica. Apareguts el segle XII, pretenien diferenciar els combatents a la guerra i els torneigs. La difusió dels segells d'aquests escuts va contribuir decisivament a una extensió accelerada fora dels usos militars. El segle XIII van ser utilitzats pels clergues, els burgesos i els artesans, tot i que abans els havien utilitzat les dones. El segle XIV les abadies i els camperols van utilitzar profusament els segells.

Els símbols heràldics provenen de les ensenyes militars, les decoracions dels escuts de combat i dels segells, que ajuden a entendre el devessall d'eines que es troben entre les figures. La codificació va ser el resultat lògic de l'ús d'aquests elements d'origen divers.

L'escut és el suport de les armes heràldiques. Excepcionalment, algunes s'han limitat al mateix escut, que els segles XII i XIII tenia una forma ovalada o gairebé triangular. L'escut es diu dretre a l'esquerra i sinistre a la dreta (des del punt de vista del cavaller que el porta), i es divideix en nou punts, a més de lluir diversos esmalts o colors de moltes tonalitats.

Les figures que apareixen als escuts poden ser naturals (astres, éssers humans, animals o vegetals), quimèriques (de derivació mito-

lògica) o artificials (sobretot pertanyents a l'art de la guerra, la caça i els motius eclesiàstics o civils). Així, dintre de les figures naturals, trobem astres com estrelles, el Sol, la Lluna o els cometes; animals com els quadrúpedes, com el lleó, l'ós, el porc senglar, el llop o la guineu; aus com l'àliga, els coloms, els pelicans, els galls, els galls dindis o les garses; peixos com el dofí o el barb; i rèptils com la serp i el llangardaix. Entre les figures quimèriques destaquen el grifó, el drac, el centaure, la hidra, l'arpia, la sirena i el fènix. Figures artificials representatives són les vinculades a l'art de la guerra (castell, muralles, torre, espasa, llança, elm), la caça (trompa, corn de caça), la vida eclesiàstica (església, bàcul, campana) i la vida civil (ciutats, cases, destrals, gannivets...).

Un altre llibre pel qual Martí de Riquer professa gran afecte, i que ja hem desglossat, és *Quinze generacions d'una família catalana*. Ja se n'han fet quatre edicions, i solca la història del llinatge Riquer des del segle XV fins al XIX.

La fecunditat de Martí de Riquer abasta la literatura francesa. *Les chansons de geste française* (París, 1967) és un manual que va aconseguir una difusió notabilíssima. Riquer arrodoneix la seva tasca amb textos i edicions comentades i traduïdes de la *Chanson de Roland, de Perceval ou Li contes del Graal* de Chrétien de Troyes i altres estudis.

La Chanson de Roland és el cantar de gesta francès més antic, escrit entre 1100 i 1125 per algun clergue francès o normand, a qui s'ha intentat identificar amb el Tuoldus esmentat a l'últim vers del poema. L'obra consta de 4002 versos decasíl·labs assonantats i està fonamentada en un fet històric que l'autor va amplificar fins a convertir-lo en un episodi de la guerra santa. La versió original de la *Chanson*, que sintetitza els ideals feudals del segle XII (la doble fidelitat del vassall al senyor i a la fe cristiana), va ser descoberta el 1832 a la biblioteca Bodleyana d'Oxford.

Perceval ou Li contes del Graal és una novel·la en vers de Chrétien de Troyes que va quedar inacabada. L'heroi, tot i l'aïllament a què el volia sotmetre la seva mare, es llença a la carrera de les armes, acudeix al castell del rei Artús i s'inicia en les lleis de cavalleria. En una de les seves aventures assisteix a la processó del Graal, que l'obsessiona. El Graal és un vas misteriós que es presenta a un rei, davant Perceval, en un castell fantàstic, i que conté una hòstia, únic aliment del rei, paralític arran d'una ferida. El malalt s'hauria guarit si Perceval hagués preguntat «a qui se servia el Graal», però per timidesa el protagonista de la novel·la roman mut.

Aquesta i altres novel·les, com *Lancelot ou Li chevaliers de la charrette*, narren proeses cavalleresques, però el relat és simplement la *matière* o intriga, segons Chrétien, infosa d'un *sens*, sentit o tesi, en què es defensen postures vinculades a ideals cavallerescos del moment. De fet, aquest autor va ser l'iniciador de la literatura cortès al nord de França. L'últim llibre de Riquer és *Llegendes històriques catalanes*, publicat l'any 2000.

Tot i el mestratge de Jordi Rubió o Ramón Menéndez Pidal, podem concloure que Martí de Riquer ha estat un autodidacte prodigiós, versàtil, fins i tot necessàriament aventurer, ja que ha abastat un perímetre molt extens i ambiciós de geografies del coneixement, alhora que ha sabut ser prudent davant propostes que s'hi escapaven, com les que va rebre per capbussar-se en els templaris. La curiositat, la sagacitat i la perseverància solquen l'obra de Riquer harmoniosament, de forma gairebé musical. Riquer ha compostat veritables simfonies mestres que mesclen instruments intel·lectuals i s'eleven com el cant de l'ocell o el so romàntic de la guitarra enamorada.

Llegir Riquer, ja sigui sota la mirada d'una gavina en una platja empordanesa d'havaneres i anxoves o a la muntanya pirinenca de la neu blanca, el riu saltironant i el pantà calm, és captar en cada moment una

visió optimista de la vida. Sense arriscar, sense reptes, la vida s'anorrea, dibuixa una autoparàbola viciosa, empresonada en la monotonia. Assumir el risc intel·lectual, dedicar-hi temps i més temps, és la millor manera d'afrontar el dia a dia, de llevar-se sabent que es pot aportar alguna cosa, per molt especialitzada i, a voltes, minoritària que sigui.

Parlar amb Riquer és un descobriment constant, un huracà de cultura, de facècies, d'idees diàfanes de la vida. La seva veu ferma transmet, en un multiregistre peculiar, la gràcia de l'anècdota, la mal·leabilitat de les emocions i el rigor del missatge científic. Veure Riquer és adonar-se que el camí de la saviesa i la bondat resta segellat en la mirada sincera, en el gest vital, en una espècie d'aura misteriosa que embolcalla la trajectòria de tot el personatge.

La lectura i la intuïció, tal com ha diagnosticat Badia i Margarit, han canalitzat el *savoir faire* de Riquer, que no per això ha deixat de reconèixer el servei que li han fet obres com l'antologia dels trobadors de Serra i Baldó o la càtedra de Carles Riba a la Fundació Bernat Metge. Més enllà d'això, la capacitat de relacionar i elaborar teories i argumentacions, la rapidesa a l'hora d'enllestir els diversos reptes professionals científics i editorials i l'autoexigència són virtuts eminentment riquerianes i lloades en el seu entorn. «¿Qui de nosaltres no ha sofert, i no una, sinó nombroses vegades, per no deixar sense complir els terminis fixats per a la col·laboració a una miscel·lània d'homenatge o per al lliurament del resum d'una comunicació a un Congrés? Crec que Martí de Riquer no n'ha sofert mai. O —cosa que és equivalent— no he vist mai que no tingués enllestit un compromís dins el terme establert.»¹⁰⁶

---

106. BADIA I MARGARIT, Antoni M. «Homenatge a Martí de Riquer», a *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, p. 16 (Barcelona, Universitat de Barcelona, Quaderns Crema, 1984).

L'autoexigència ha implicat una disciplina fonamental per entendre la vasta obra de Riquer. Aquest esperit de sacrifici, que ho és tot i dedicar-lo a una tasca complaent, «l'ha ajudat qui-sap-lo, científicament i humanament. Recordo una avinentesa en la qual ell em criticava el procediment de molts filòlegs que, davant passatges obscurs dels textos dels trobadors provençals, en donaven per sobreentès el sentit,

Martí de Riquer i la seva muller, Maria Ysabel Permanyer:
un passeig bucòlic per a una vida fructífera.

o, tot al més, s'hi referien en versions orals, forçosament vagues, en conferències o en classes universitàries. No: Riquer, no volent fugir d'estudi, es llançà a fer-ne traduccions literals en castellà. Això l'obligava a comprometre's amb la versió que escollia. I s'hi comprometia. I s'hi comprometé. I les seves versions i notes filològiques, bé que avui no sempre universalment acceptades, foren un seriós pas endavant per a la interpretació d'una poesia que tothom considera plena de dificultats. Això sense comptar els casos, encara més abundosos, en els quals la seva lliçó és la que ha prevalgut».¹⁰⁷

El prestigi de Riquer «es va anar afermant. Tothom el prenia —i el pren— en consideració. Tothom valora molt positivament la seva ingent aportació. Ara bé, cal observar que els romanistes jutgen l'obra de Riquer des de llur prisma, i la hi troben excel·lent per la qualitat i sorprenent per la quantitat. Això mateix s'esdevé quan l'esguarden, per exemple, els hispanistes, que en donen la mateixa opinió, i el judici es torna a repetir entre els qui conreen la catalanística. La coincidència de tres grups diferents de parers, ja cadascun unànime per la seva banda, és prou eloqüent, i palesa la categoria científica de la tasca duta a terme pel nostre amic».¹⁰⁸ Un amic per a tots, un amic per sempre, etern com la vida, la vida que transmeten els seus llibres, la seva paraula, la seva obra fecunda. Una vida plena i fructífera, una vida de lluita i abnegació, la vida que sempre triomfa, perquè la bondat, la intel·ligència i l'esperit de treball sempre triomfen.

---

107. BADIA I MARGARIT, Antoni M. *Ibid.*, p. 16.

108. BADIA I MARGARIT, Antoni M. *Ibid.*, p. 15-16.

Bibliografia de Martí de Riquer

Tot seguit recollim la vasta i portentosa producció bibliogràfica de Martí de Riquer, ja sigui en llibres elaborats íntegrament per ell com en versions d'obres literàries, traduccions, pròlegs, assaigs, articles...

Com que ja hem explicat els trets més significatius de l'obra del medievalista, consignem les aportacions bibliogràfiques de forma cronològica. Ha estat de gran ajut la bibliografia recopilada per Leonor Vela.¹⁰⁹

«Influències del *Secretum*, de Petrarca, sobre Bernat Metge». *Criterion*. IX (p. 243-248), 1933.

«Notes sobre Bernat Metge». *Estudis Universitaris Catalans*. XVIII (p. 105-125), 1933.

L'Humanisme català (1388-1494). Barcelona, Barcino, 1934.

Humanisme i decadència en les lletres catalanes. Barcelona, Revista de Catalunya, 1934.

«Les lettres de Bernat Metge à Madona Isabel de Guimerà». *Romania*. LX (p. 94-96), 1934.

---

109. VELA, Leonor. «Bibliografia de Martí de Riquer recopilada por Leonor Vela», a *Patio de Letras*, número 7, p. 24-38 (Universitat de Barcelona, març de 1984).

- Antoni Canals, Scipió e Anibal, De Providència, De arra de ànima.* Barcelona, Barcino, 1935.
- Comentaris crítics sobre clàssics catalans.* Barcelona, La Revista, 1935.
- Jordi de Sant Jordi, Poesies.* Estudi crític i edició. Barcelona, Catalunya, 1935.
- Pere Torroella, Poesies.* Pròleg. Barcelona, Catalunya, 1935.
- «IX diàlegs dels morts de Lluçia de Samosata». *La Rosa del Vents*, 1935.
- «Narcís Franch, traductor del Corbaccio». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. XVI (p. 377-384), 1935.
- Antologia general de la poesia catalana.* En col·laboració amb J. M. Miquel i Vergés i J. Teixidor. Barcelona, 1936.
- «Algunes dades més sobre Bernat Metge», a: *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch. Analecta Sacra Tarraconensia* (p. 173-176), 1936.
- «Andreu Febrer». *Cruz y Raya* (p. 96-116), 1936.
- «Versions castellanés del “Valeri Màxim d’Antoni Canals”». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XVII (p. 293-296), 1936.
- Bernatz de Ventadorn, Poesías.* Traducció de Martí de Riquer. Barcelona, Yunque, 1940.
- Ausias March, Obras.* Selecció, traducció, pròleg i notes. Barcelona, Yunque, 1941.
- «Influencia de Ausias March en la lírica castellana de la Edad de Oro». *Revista Nacional de Educación*. VIII (p. 49-74), 1941.
- «Relaciones entre la literatura renacentista castellana y la catalana en la Edad Media». *Escorial*. III (p. 36-40), 1941.
- Manual de heráldica española.* Barcelona, Apolo, 1942.
- «La obra del hispanista Lorenzo Franciosini, primer traductor del *Don Quijote* al italiano». *Revista Nacional de Educación*. XXI (p. 21-28), 1942.
- Sebastián de Covarrubias, Tesoro de la lenguas Castellana o Española,* según la impresión de 1611, con las adiciones de Benito Remigio

- Noydens publicadas en la de 1674. Edició preparada per Martí de Riquer. Barcelona, Imp. Horta, 1943.
- Antonio de Guevara, Prosa escogida*. Pròleg i selecció. Barcelona, Miracle, 1943.
- «El África de Petrarca y la *Crónica sarracina* de Pedro del Corral». *Revista de Bibliografía Nacional*. IV (p. 293-295), 1943.
- «“Echar a galeras” y el pasaje más oscuro del *Quijote*». *Revista de Filología Española*. XXVII (p. 82-86), 1943.
- «Ricardo de Bury y fray Antonio Canals». *Revista de Bibliografía Nacional*. IV (377-380), 1943.
- La leyenda de Galcerán de Pinós y el rescate de las cien doncellas*. Discurso de recepción en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1944.
- Miguel de Cervantes, Don Quijote de la Mancha*. Edició i notes. Barcelona, Juventud, 1944.
- Las albas provenzales*. Introducció, textos i versió castellana. Barcelona, «Entregas de poesías», 1944.
- «Crónica aragonesa del tiempo de Juan II». *Analecta Sacra Tarracoen-sia*. XVII (p. 1-29), 1944.
- «Un pasaje de Lope de Vega y un símil de Richart de Berbezilh». *Revista de Bibliografía Nacional*. V (p. 353-355), 1944.
- «Las poesías de Pero Martínez (escritor catalán del siglo xv)». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XVII (p. 179-223), 1944.
- «El “senhal” en los antiguos poetas catalanes». *Revista de Bibliografía Nacional*. V (247-261), 1944.
- Juan Boscán y su cancionero barcelonés*. Barcelona, Ayuntamiento de Barcelona, 1945.
- Calderón de la Barca, La vida es sueño*. Barcelona, Juventud, 1945.

- Luis de Camoens, Poesías castellanas y fragmentos de «Los Lusíadas» según la versión de Enrique Garcés (1591)*. XXXII. Edició i pròleg. Barcelona, Montaner y Simón, 1945.
- Juan de Zabaleta, Errores celebrados*. Edició i notes. Barcelona, Seleccion Bibliófilas, 1945.
- «Las cuatro Pasiones traducidas por Verdaguer». *Mediterráneo*. III, 1945.
- «Treinta composiciones del trovador Cerverí de Girona». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XVIII (p. 59-157), 1945.
- «Adición a Treinta composiciones del trovador Cerverí de Girona». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XVIII (p. 261-264).
- «Una versión aragonesa de la leyenda de la enterrada viva». *Revista de Bibliografía Nacional*. VI (p. 241-248), 1945.
- Jacinto Verdaguer, L'Atlàntida*. Primera edición crítica según dos manuscritos autógrafos y las ediciones de 1877 y 1878, preparada por E. Junyent y Martín de Riquer. Barcelona, Ayuntamiento de Barcelona, 1946.
- Juan Boscán y su cancionero barcelonés*. Text facsímil, traducció i estudi. Barcelona, Archivo Histórico de la Ciudad, Oliva de Vilanova, 1946.
- Edición príncipe del salmo 103 del maestro Fray Luis de León, según el manuscrito del siglo XVI perteneciente a la biblioteca barcelonesa de don Joaquín Muntaner*. Barcelona, Seix y Barral, 1946.
- Obras de Pero Martínez, escritor catalán del siglo XV*. Edició, pròleg i notes. Barcelona, CSIC, 1946.
- El trovador Cerverí de Girona*. Texto, traducción y comentario de veinte de sus poesías. Barcelona, Universidad de Barcelona, 1946.

- Traducciones castellanas de Ausias March en la Edad de Oro*. Estudi i edicions. Barcelona, Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1946.
- «Aspectos de la lírica de Cerverí de Girona». *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*. I (p. 45-47), 1946.
- «Dos manuscritos con poesías de fray Luis de León». *Analecta Sacra Tarraconensia*. XIX (p. 242-262), 1946.
- «El juglar Marcot». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XIX (p. 229-230), 1946.
- Joanot Martorell, Martí Joan de Galba. *Tirant lo Blanc*. Text, introducció, notes i índex. Barcelona, Selecta, 1947.
- Tirante el Blanco. Traducción castellana de 1511*. Text, pròleg i notes (3 vol.). Barcelona, Asociación de Bibliófilos, 1947-1949.
- Obras completas del trovador Cerverí de Girona*. Text, traducció i comentaris. Barcelona, Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1947.
- Resumen de literatura portuguesa*. Barcelona, Seix y Barral, 1947.
- Resumen de literatura Catalana*. Barcelona, Seix y Barral, 1947.
- La lírica de los trovadores, antología comentada*. Tomo I: Poetas del siglo XII. Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1948.
- Resumen de literatura provenzal trovadoresca*. Barcelona, Seix y Barral, 1948.
- «Examen lingüístico del *Libre dels feyts d'armes de Catalunya*, de Bernat Boades». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XXI (p. 247-274), 1948.
- «Una literatura de aristócratas, cortesanos y teólogos». *Revista Nacional de Educación*, número 78 (p. 44-49), 1948.
- «Contestación», a: *Contribución a la historia del coleccionismo cervantino y caballeresco*. Discurso leído, el 14 de marzo de 1948, en

- la recepción pública de don Juan Sedó Peris-Mencheta. Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona (p. 149-155), 1948.
- «Contestación», a: *La lengua y la cultura*. Discurso leído, el día 20 de junio de 1948, en la recepción pública del Dr. Don M. Bassols de Climent. Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona (p. 28-34), 1948.
- Alfonso Martínez de Toledo, Arcipreste de Talavera, Corvacho, o reprobación del amor mundano*. Edició, pròleg i notes. Barcelona, SADAG, 1949.
- Juan de Mena, La Yliada en romance, según la impresión de Arnao Guillen de Brocar (Valladolid, 1519)*. Edició, pròleg i glossari. Barcelona, SADAG, 1949.
- Nuevas contribuciones a las fuentes del Tirant lo Blanch*. Conferencia con motivo del IV centenario de Cervantes (1547-1947). Barcelona, Biblioteca Central de la Diputación de Barcelona, 1949.
- «Un nuevo manuscrito con versiones catalanas de Arnau de Vilanova». *Analecta Sacra Tarraconensia*. XXII (p. 1-20), 1949.
- «¡Dios, qué buen vassallo, si oviesse buen señor!». *Revista de Bibliografía y Documental*. III (p. 257-260), 1949.
- «Dos notas sobre novelística española medieval». *Boletín Arqueológico*. XLIX, 1949.
- «En torno a “Arondeta de ton cantar m’azir”». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XXII (p. 199-228), 1949.
- Antología de textos literarios románicos medievales: I, Cantares de gesta; II, Poesía lírica; III, Materia de Bretaña*. Barcelona, Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Barcelona, 1950-52.
- Ramon Llull, Libro de Amigo y Amado. El Desconsuelo*. Pròleg, text i traducció. Barcelona, Juan Flores, 1950.
- Resumen de versificación española*. Barcelona, Seix y Barral, 1950.

- Bernat Metge. *Obres completes i selecció de lletres reials per ell redactades*. Barcelona, Selecta, 1950.
- «Alba trovadoresca de autor catalán». *Revista de Filología Española*. XXXIV (p. 151-165), 1950.
- «Contribución al estudio de los poetas catalanes que concurrieron a las justas de Tolosa». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. XXVI (p. 280-328), 1950.
- «El trovador Guiraut del Luc y sus poesías contra Alfonso II de Aragón». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XXIII (p. 209-248), 1950.
- «La personalidad del trovador Cerverí». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XXIII (p. 91-107), 1950.
- «Thomas Periz de Fozes, trovador aragonés en lengua provenzal». *Archivo de Filología Aragonesa*. III (p. 7-23), 1950.
- Andreu Febrer, Poesies a cura de Martí de Riquer*. Barcelona, Barcino, 1951.
- «El “escondit” provenzal y su pervivencia en la lírica románica». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XXIV (p. 201-224), 1951.
- «Gabriel Ferruç y Guerau de Massanet, poetas catalanes del siglo xv». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. XXVII (p. 148-176), 1951.
- «“Stramps” y “Midons” de Jordi de Sant Jordi». *Revista Valenciana de Filología*. I (p. 19-27), 1951.
- «Un trovador valenciano: Pedro el Grande de Aragón». *Revista Valenciana de Filología*. I (p. 287), 1951.
- Los cantares de gesta franceses (sus problemas, su relación con España)*. Madrid, Gredos, 1952.
- Académie Internationale d'Héraldique, Vocabulaire héraldique en six langues: Français, English, Dutsch, Español, Italiano, Nederlandsch*.

- Lèxic espanyol de Martí de Riquer. París, Société du Grand Armorial de France, 1952.
- «Para la cronología del trovador Cerverí», a: *Estudios dedicados a Menéndez Pidal*. Vol. III (p. 361-412). Madrid, CSIC, 1952.
- «Las poesías de Guilhem de Berguedán contra el obispo de Urgel». *Studi Medievali*. XVIII (p. 272-291), 1952.
- «Reconstrucción de una poesía de Jordi de Sant Jordi». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. XXVIII (p. 207-212), 1952.
- Antología de la literatura española, siglos X-XX*. Barcelona, Teide, 1953.
- El caballero Zifar*. Barcelona, Selecciones Bibliófilas, 1953.
- «Bavieca, caballo del Cid Campeador, y Bauçan, caballo de Guillaume d'Orange». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XXV (p. 127-144), 1953.
- «Breve historia de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XXV (p. 127-144), 1953.
- «“Hei, ore dulce, qui de France venés”». *Cultura Neolatina*. XIII (p. 86-90), 1953.
- «Las poesías de Guilhem de Berguedán contra Pere de Berga». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XXV (p. 247-271), 1953.
- «Sobre el romance “Ferido está don Tristán”». *Revista de Filología Española*. XXXVII (p. 225-227), 1953.
- «El trovador Guilhem de Berguedán y las luchas feudales de su tiempo». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XXIX (p. 7-60), 1953.
- Gilbert de Próxita, Poesies a cura de Martí de Riquer*. Barcelona, Barcino, 1954.
- «Miscelánea de poesía medieval catalana, I: Guerau y Pere de Queralt, II: Melchior de Gualbes, III: Bernat Serra, IV: Canción anónima

- «Atressi.m pren com la mola com mol»». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XXVI (p. 151-185), 1954-1956.
- «Un problema de la *Chanson de Roland*». *Revista de Literatura*. Números 9 i 10 (p. 9-20), 1954.
- «Le troubadour Peyre de Rius et Gaston Fébus, comte de Foix». *Annales du Midi*. LXVI (p. 269-273), 1954.
- Els castells medievals de Catalunya*, en col·laboració amb Lluís Monreal (3 vol.). Barcelona, Ed. Horta (Ariel), 1955-1965.
- Jordi de Sant Jordi*. Estudio y edición. Granada, Universidad de Granada, 1955.
- F. de Luque Faxardo. Fiel desengaño contra la ociosidad y los juegos*. Madrid, Real Academia Española, 1955.
- Obras de don Juan Manuel*. Vol. I. Edició preparada en col·laboració amb J. M. Castro y Calvo. Barcelona, CSIC, 1955.
- «Alain Chartier y Ausias March». *Revista de Filología Española*. XXXIX (p. 336-338), 1955.
- «La “aventure”, el “lai” y el “conte” en Maria de Francia». *Filologia Romanza*. II (p. 1-19), 1955.
- «La canción de San Valentín del poeta Pardo». *Revista de Filología Española*. XXXIX (p. 338-344), 1955.
- «La lanza del Pellés». *Romance Philology*. IX (p. 187-196), 1955.
- «La lengua de los poetas catalanes medievales». *VII Congreso Internacional de Lingüística Románica*. Barcelona, Abadía de Sant Cugat (Imp. F. Rodríguez) (p. 171-179), 1955.
- «Breve historia de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», a *Historia y labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona desde su fundación en el siglo XVIII*. Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona (p. 3-32), 1955.
- «Perceval y las gotas de sangre en la nieve». *Revista de Filología Española*. XXXIX (p. 186-219), 1955.

- «Las poesías de Guilhem de Berguedán contra Pons de Mataplana». *Zeitschrift für Romanische Philologie*. 71 (p. 1-32), 1955.
- «Los problemas del roman provenzal de *Jaufré*», a: *Recueil de Travaux offert à M. Clovis Brunel*. París, Soc. École des Chartes. Vol. II (p. 435-461), 1955.
- «*La Tragèdia de Lançalot*, texto artúrico catalán del siglo XV». *Filologia Romanza*. II (p. 113-139), 1955.
- «La antigüedad del Ronsasvals provenzal», a *Coloquios de Roncesvalles, de agosto de 1955*. Zaragoza, Publicaciones de la Facultad de Filosofía y Letras de Zaragoza (p. 245-251), 1956.
- «Don Quijote, caballero por “escarnio”». *Clavileño*. VII (p. 47-50), nº 41, 1956.
- «La leyenda de la infanta doña Sancha hija de don Jaime el Conquistador», a: *Homenaje a J.M. Millás Vallicrosa*. Vol. II (p. 229-241). Barcelona, CSIC, 1956.
- «*Triste deleytación*, novela castellana del siglo XV». *Revista de Filología Española*. XL (p. 33-65), 1956.
- Les chansons de geste françaises*. Traduction française par Irenée Cluzel. París, Nizet, 1957.
- Historia de la literatura universal*. En col·laboració amb José Mª Valverde, Barcelona, Noguer, 1957-59.
- «L'ancienne “Vida” provençale du troubadour Guilhem de Berguedan», a: *Actes de mémoires du 1er Congres International de langue et littérature du Midi de la France*. Avignon (p. 56-57), 1957.
- Obras poéticas de Juan de Boscán*. Edició crítica en col·laboració amb A. Comas y J. Molas. Barcelona, Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Barcelona, 1957.
- «La composición de *Li contes del Graal y del Guiromelant*». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XXVII (p. 279-320), 1957-58.

- «Fernando de Rojas y el primer acto de La Celestina». *Revista de Filología Española*. XLI (p. 373-395), 1957.
- «Perceval y Gauvain en *Li Contes del Graal*». *Filologia Romanza*. IV (p. 119-147), 1957.
- «Respuesta a Antonio Viscardi». *Filologia Romanza*. IV (p. 355-361), 1957.
- «El testamento del trovador Guilhem de Berguedán», a: *Mélanges de linguistique et de littérature romanes à la mémoire d'István Frank*. Saar, Universität des Saarlandes (p. 573-583), 1957.
- Antología de textos literarios románicos medievales*. En colaboración con F. Noy. Barcelona. Sección de Filología Románica de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Barcelona, 1958.
- «Don Enrique de Villena en la Corte de Martín I», a: *Homenaje a Mons. Higinio Anglés*. Vol. II (p. 717-721). Barcelona, CSIC, 1958-1959.
- «Dos notas rolandianas. El segundo "Duc Aymon" del fragmento de Roncesvalles (v. 97). Un aspecto zaragozano del Rollan a Saragossa provenzal». *Revista de Filología Española*. XLII (p. 262-269), 1958-59.
- «Introducción a la lectura del Quijote», a: *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha* de Miguel de Cervantes. Vol. I (p. VII-LXVIII), Barcelona, Labor, 1958.
- «Contestación», a: *Les prosificacions en els primers capítols de la Crònica de Desclot*. Discurso leído el día 23 de marzo de 1958 en la recepción pública de D. Fernando Soldevila. Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. XXV (p. 29-36), 1958.
- Chrétien de Troyes, Perceval o el Cuento del Grial*. Traducción del texto francés del siglo XII. Madrid, Espasa-Calpe, 1961.
- «Un aspecto jurídico en *Li Contes del Graal*». *Romania*. LXXXII (p. 403-406), 1961.

- «La cultura au bas Moyen Age». *Cahiers d'Histoire Mondiale*. VI (p. 771-786), 1961.
- «Ensayo preliminar», a: *Decameron* de G. Boccaccio. Traducción, prólogo y notas de F. J. Alcántara. Barcelona, Vergara, 1961.
- «El poema de Arnau d'Erill contra su sobrino Fra Ramon Roger d'Erill». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XXIX (p. 205-218), 1961-62.
- «Poesía catalana en elogio de Alfonso el Magnánimo». *Saggi e ricerche in memoria di Ettore Li Gotti*. Vol. III (p. 5-11). Palermo, Centro di Studi Filologici e Linguistici Siciliani, 1961.
- «La primavera de 1396 en Barcelona». *San Jorge*, número 42 (p. 44-47), 1961.
- «La technique parodique du roman médiéval dans le *Quixotte*», a: *La littérature narrative d'imagination* (p. 55-69). Strasbourg, Faculté des Lettres de l'Université de Strasbourg, 1961.
- Caballeros catalanes y valencianos en el Paso Honroso*. Barcelona, CSIC, 1962.
- Miguel de Cervantes. Obras Completas, I: Don Quijote de la Mancha y Quijote de Avellaneda*. Barcelona, Planeta, 1962.
- Reportaje de la historia. 136 relatos de testigos presenciales sobre hechos ocurridos en 25 siglos*. Selección y estudio de los textos por Martín de Riquer. 3 vol. (el volum 4, el 1972, amb la col·laboració de Borja de Riquer). Barcelona, Planeta, 1962.
- «Andanzas del caballero borgoñón Jacques de Lalaing por los reinos de España y los capítulos del siciliano Juan de Bonifacio». *Strenae, estudios de filología dedicados al profesor M. García Blanco. Acta Salmanticensia*. XVI (p. 393-406), 1962.
- «Francesc Carrós Pardo de la Casta», a: *Estudis de literatura catalana oferts a Jordi Rubió i Balaguer, I. Estudis Romànics*, X (p. 301-305), 1962.

- «La poesia d'Alfons, dit el Cast». *VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, Barcelona, 1-6 d'octubre de 1962. Vol. I (p. 123-140). Barcelona, 1962.
- «El poeta catalán Arnau d'Erill», a: *Romania, Scritti offerti a Francesco Piccolo* (p. 271-277). Napoli, Armanni, 1962.
- «Les rapports entre les littératures catalane et italienne», a: *Proceedings of the IIIrd. Congress of the Comparative Literature Association* (p. 123-131). The Hague, Mouton, 1962.
- Lletres de batalla, cartells de deseiximents i capítols de passos d'armes*, 3 vol., col. «Els nostres clàssics catalans». Barcelona, Barcino, 1963-68.
- «Barcelona i les edicions de clàssics grecs i llatins». *Miscellanea Barcinonensia*. III (p. 139-144), 1963.
- «Fecha y localización de algunos sermones de San Vicente Ferrer». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XXX (p. 151-168), 1963-64.
- «Fragmentos de un manuscrito del "Inferno" de Dante con glosas en catalán». *Spanische Forschungen der Görresgesellschaft*, I (p. 251-253), 1963.
- «La leyenda cristiana de Santo Grial». *Atlàntida*, I (p. 243-256), 1963.
- «Luchas entre Agullanas y Sarrieras en el siglo XVI». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. XXX (p. 7-17), 1963-64.
- «Pero Niño visto por Bernat Metge». *Studia Philologica, homenaje a Dámaso Alonso*. Vol. III (p. 215-223). Madrid, Gredos, 1963.
- Història de la literatura catalana* (3 vol.). Esplugues de Llobregat, Ariel, 1964.
- «Los caballeros Francí Desvalls y Johan de Boixadors en Ceuta (1429)». *Anuario de Estudios Medievales*. I (p. 621-629), 1964.
- Antología de la literatura española e hispoamericana* (2 vol.), en col·laboració amb José Mª Valverde. Barcelona, Vicens Vives, 1965-66.

- Vida caballeresca en la España del siglo xv*. Discurso de recepción leído en la Real Academia Española. Madrid, Real Academia Española, 1965.
- «La batalla a ultranza entre João de Almada y Menaut de Beaumont». *Homenaje a Jaime Vicens Vives*. Vol. I (p. 579-590). Barcelona, Facultad de Filosofía y Letras, 1965.
- «Caballeros andantes españoles». *Revista de Occidente*, III (p. 20-32), 1965.
- «Il poeta Andreu Febrer, castellano di Catania, primo traduttore della *Commedia* in catalano», a: *Dante e la Magna Curia. Atti del Convegno di Studi Palermo, Catania, Messina, 7-11 novembre 1965*. Palermo, Centro di Studi Filologici e Linguistici Sicilliani (p. 2-11), 1966.
- Aproximación al Quijote* (segona edició revisada). Barcelona, Teide, 1967.
- Caballeros andantes españoles*. Madrid, Espasa-Calpe, 1967.
- Miguel de Cervantes, Don Quijote de la Mancha*, edición homenaje a Miguel de Cervantes en el CCCL aniversario de su muerte (1616-1966). Text fixat de Martí de Riquer, pròleg d'Américo Castro. Madrid-Barcelona, Alfaguara, 1967.
- «Barcelona en las leyendas épicas medievales», a: *Estudios dedicados a Duran y Sanpere en su LXXX aniversario, Cuadernos de Arqueología e Historia de La Ciudad*. X (p. 175-185), 1967.
- «Ordenación de las estrofas en el *Libro de Buen Amor*». *Boletín de la Real Academia Española*. XLVII (p. 115-124), 1967.
- «Contestación», a: *La dimensión culturalista en la poesía castellana del siglo xx*. Discurso de recepción del académico don G. Díaz-Plaja, sesión del 5 de noviembre de 1967 (p. 155-179). Madrid, Real Academia Española, 1967.
- L'arnès del cavaller: armes i armadures catalanes medievals*. Esplugues de Llobregat, Ariel, 1968.

- Historia de la literatura universal*. En col·laboració amb José Mª Valverde. Barcelona, Planeta, 1968.
- La leyenda del Graal y temas épicos medievales*. Madrid, Prensa Española, 1968.
- «L'estàtua d'argent de la capella de Sant Jordi». *Miscellanea Barcinonensia*. VII (p. 113-117), 1968.
- «Der Stil des Don Quijote», a: *Don Quijote: forschung und Kritik*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft (p. 476-493), 1968.
- Joanot Martorell, Martí Joan de Galba, Tirant lo Blanc*. Edició del V centenari de la mort de Joanot Martorell. Barcelona, Seix Barral, 1969.
- «El armamento en el *Roman de Troie* y en la *Historia Troyana*». *Boletín de la Real Academia Española*. XLIX (p. 463-494), 1969.
- «La Cuaresma del Arcipreste de Hita y el problema de la doble redacción del *Libro de Buen Amor*», a: *Mélanges offerts à Rita Lejeune* (p. 511-521). Gembloux, Duculot, 1969.
- «La fecha del *Ronsasvals* y del *Rollan a Saragossa* según el armamento». *Boletín de la Real Academia Española*. XLIX (p. 211-251), 1969.
- «El Quijote y los libros». *Papeles de Son Armadans*. CLX (p. 5-24), 1969.
- «Medievalismo y humanismo en la Corona de Aragón a fines del siglo XIV», a: *VIII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Vol. I (p. 221-235). València, Imp. Vives Mora, 1969.
- «Nota preliminar», a: *Norte de príncipes* de Antonio Pérez (p. 9-14). Madrid, Espasa-Calpe, 1969.
- Gran Enciclopèdia Catalana* (diversos articles redactats en aquesta obra). Barcelona, Edicions 62, Enciclopèdia Catalana, 1969-1980.
- Aproximación al Quijote*. Pròleg de Dámaso Alonso. Barcelona, Salvat, 1970.
- Cavalleria fra realtà e letteratura nel Quattrocento*. Bari, Adriatica editrice, 1970.

- «El episodio barcelonés del *Jehan de Saintré* y Juan de Calabria en Barcelona», a: *Mélanges de langue et de littérature du Moyen Âge et de la Renaissance offerts à Jean Frappier* (p. 957-967). Genève, Droz, 1970.
- «L'épopée médiévale en Catalogne», a: *Atti del convegno internazionale sul tema: La poesia epica e la sua formazione* (p. 181-191). Roma, Accademia del Lincei, 1970.
- «Guillem de Berguedà, trovador y señor feudal del siglo XII». *Príncipe de Viana*. XXXI p. 281-284), 1970.
- «Nota preliminar», a: *Libro del Passo Honroso de Pero Rodríguez de Lena* (p. 9-15). Madrid, Espasa-Calpe, 1970.
- Guillem de Berguedà. Edición crítica, traducción y glosario*, 2 vol. Espeluga de Francolí, Abadia de Poblet, 1971.
- «El "Complant" de Guillem Gibert por la muerte del Príncipe de Viana», a: *Homenaje a José Esteban Uranga* (p. 185-192). Pamplona, Aranzadi, 1971.
- «La influencia de la transmisión manuscrita en la estructura de las obras literarias medievales», a: *Coloquios de historia y estructura de las obras literarias medievales* (p. 31-37). Madrid, CSIC, 1971.
- Alonso Fernández de Avellaneda, Don Quijote de la Mancha*. Edición, introducción y notas. Madrid, Espasa-Calpe, 1972.
- El combate imaginario. Las cartas de batalla de Joanot Martorell*. En col·laboració amb M. Vargas Llosa. Barcelona, Barral, 1972.
- Literatura catalana medieval*. Barcelona, Delegació de Serveis de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, 1972.
- «Jaime el Conquistador autor del Libre dels Feyts», a: *Libre del feyts del rey en Jacme*, edición facsímil del manuscrito de Poblet (1343) conservado en la Biblioteca Universitaria de Barcelona (p. 3-19). Barcelona, Universidad de Barcelona, 1972.
- «Prólogo», a: *Historias secretas de balnearios por Juan Perucho. Con un lapidario portátil* (p. 7-10). Barcelona, Planeta, 1972.

- «El trovador Huguet de Mataplana», a: *Studia Hispanica in honorem R. Lapesa*. Vol. I (p. 455-494). Madrid, Gredos, 1972.
- Miguel de Cervantes. El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*. Estudi preliminar, edició i notes (2 vol.). Buenos Aires, Kapelusz, 1973.
- «L'art militar al Tirant lo Blanc», a: *In memoriam Carles Riba (1959-1969)*. Vol. I (p. 325-338). Barcelona, Institut d'Estudis Hel·lènics, Departament de Filologia Catalana, Ariel, 1973.
- «Cervantes y la caballerescas», a: *Summa Cervantina*. Editat per J. B. Avall-Arce i E.C. Riley (p. 273-292). London, Tamesis Books, 1973.
- «Francí Guerau, poeta catalán del siglo XV», a: *Mélanges de langue et de littérature offerts à Pierre Le Gentil* (p. 733-744). París, 1973.
- «La pronunciación de los apellidos procedentes de Cataluña, Valencia y Baleares». *Boletín de la Real Academia Española*. LIII (p. 263-271), 1973.
- «Il significato politico del sirventés provenzale», a: *Concetto, storia, miti e immagini del Medio Evo* (p. 7-27). Venezia, Fondazione Cini, 1973.
- Fernando de Rojas, La Celestina*. Edición y notas de Martí de Riquer a partir de la edición de Sevilla de 1502. Madrid, Alfaguara, 1974.
- Tirante el Blanco*. Versión castellana impresa en Valladolid en 1511 de la obra de Joanot Martorell y Martí Joan de Galba. Edició, introducció i notes. Madrid, Espasa-Calpe, 1974.
- Miguel de Cervantes, Don Quijote de la Mancha*. Edició, introducció i notes. Barcelona, Planeta, 1975.
- Los trovadores, historia literaria y textos*. Barcelona, Planeta, 1975.
- «Ariosto y España», a: *Convegno Internazionale Ludovico Ariosto* (p. 319-329). Roma, Accademia Nazionale dei Lincei, 1975.
- «Un nuevo ejemplar del *Tirante el Blanco* de Valladolid de 1511». *Miscellanea Barcinonensia*. XIV (p. 7-15), 1975.

- «El Cantar del Cid para el lector actual», a: *Cantar del Cid según el texto antiguo preparado por R. Menéndez Pidal*. Madrid, Espasa-Calpe, 1976.
- «L'escriptor Jaume I», a: *Jaume I el Conqueridor (1276-1277), en el VII centenari de la seva mort* (p. 78-83). Barcelona, Fundació Carulla Font, 1976.
- «Presentación de la obra Historia de la Ciencia española del profesor Juan Vernet Ginés», a: *Commemoración de la fiesta nacional del libro español* (p. 7-12). Madrid, Instituto de España, 1976.
- «Emmarcament històric», a: *Onomàstica barcelonina del segle XIV per F. Marsà* (p. IX-XXVIII). Barcelona, Universitat de Barcelona, 1977.
- «Gracián de Arazuri y don Joan de Cardona. Un litigio sobre rescate de prisioneros en 1468», a: *Homenaje a don José María Lacarra de Miguel*. Vol. IV (p. 153-173). Zaragoza, 1977.
- «El prosista Jaime el Conquistador», a: *Commemoración de la fiesta nacional del libro español* (p. 9-14). Madrid, Instituto de España, 1977.
- «Ramon Llull y el respeto a la opinión ajena», a: *Die Idee der Freiheit in der literatur der romanischen Völker*. Vorträge des Tübinger internationalen Symposiums am 23 und 25 März 1977 (p. 13-25). Tübinger Universitätschriften, 1977.
- Miguel de Cervantes, Don Quijote de la Mancha*. Texto fijado por Martí de Riquer. Madrid-Barcelona, Alfaguara, 1978.
- «El caso particular de Cataluña», a *Grundriss der Romanischen Literaturen des Mittelalters*. Vol. IV (p. 665-666). Heidelberg, Carl Winter, 1978.
- «Evolución estilística de la prosa catalana medieval». *Miscellanea Barcinonensia*. XVII (p. 9-19), 1978.
- «Elements comuns en la cultura i en l'espiritualitat del món aragonès», a: *IX Congreso di Storia della Corona d'Aragona*, 11-15 aprile 1973 (p. 211-232). Napoli, Societa Napoletana di Storia Patia, 1978.

- «Le “hubert” francés y la “loriga” castellana», a *Mélanges de Philologie et de Littératures romanes offerts à Jeanne Wathelet-Willem* (p. 545-568). Liège, Marche Romane, 1978.
- «Introducción literaria. La Edad Media», a: *Cataluña*. Vol. II (11-43). Madrid, Fundación Juan March; Barcelona, Noguer, 1978.
- «Lucanor y Patronio», a: *Estudios ofrecidos a Emilio Alarcos Llorach*. Vol. II (p. 391-400). Oviedo, Universidad de Oviedo, 1978.
- «La novela en prosa y la difusión del papel», a: *Orbis Mediaevalis, Mélanges de langue et de littérature médiévales offerts à Reto Raduolf Bezzola* (p. 343-351). Berne, Francke, 1978.
- «Rapport final», a: *Charlemagen et l'épopée romane. Actes du VII Congrès International de la Société Rencesvals*. Vol. II (p. 719-723). Liège, Université de Liège, 1978.
- «Vom Spielmannsepos für den Zuhörer zum romanhaften Epos für den Lerer», a: *Altfranzösische Epik* (p. 265-272). Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1978.
- Joanot Martorell, Martí Joan de Galba, Tirant lo Blanc i altres escrits de Joanot Martorell*. Edició de Martí de Riquer. Barcelona, Ariel, 1979.
- Quinze generacions d'una família catalana*. Barcelona, Planeta, 1979.
- «L'actualité historique dans *Don Quichotte*». *The Modern Language Review*. Vol. 74, 1979.
- «Armes “de tota boça i armes de mitja boça”», a: *Homenatge a Francesc de B. Moll*. Vol. I (p. 63-64). *Randa*, número 9, 1979.
- «Misser Pau Agullana i la negra Mònica», a: *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra* (p. 471-500). Barcelona, Curial, 1979.
- «Els trobadors», a: *Història de Catalunya*. Vol. 2 (p. 274-279). Barcelona, Salvat, 1979.
- «Prólogo», a: *Littérature et société Occitane au Moyen Age* par Rita Lejeune (p. VI-XI). Liège, 1979.

- Història de la Literatura Catalana* (segona edició corregida). 3 vol. Barcelona, Ariel, 1980.
- «Las armas en el *Amadís de Gaula*». *Boletín de la Real Academia Española*. LX (p. 332-427), 1980.
- «Las literaturas románicas al final del medioevo», a: *Historia Universal*. Vol. IV (225-233). Barcelona, Salvat, 1980.
- «Prólogo», de *Crónicas de las fronteras* de M. Dolores Serrano (p. 7-9). Barcelona, Planeta, 1980.
- «Zu Giraut de Bornelh und seiner Alba "Reis Gloriós"», a: J. Oroz Ariscuren, *Romania Cantat, Lieder in alten und neuen Chorsätzen*. Vol. II (p. 341-344). Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1980.
- Miguel de Cervantes, Don Quijote de la Mancha*. Texto fijado por Martín de Riquer. Barcelona, Mundo Actual de Ediciones, 1981.
- «Els metalls, les colors i les penes en heràldica catalana», a: *Homenatge a Josep M. de Casacuberta* (p. 87-107). Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981.
- «Presentació a l'edició de 1981», a: *El romanç de Tristany i Isolda* per Joseph Bédier (p. VII-VIII). Traducció i nota preliminar de Carles Riba. Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1981.
- Gilbert de Próixita, Andreu Febrer, Melchior de Gualbes, Jordi de Sant Jordi: Obra lírica* a cura de Martí de Riquer. Barcelona, Edicions 62 i La Caixa, 1982.
- «En los principios de la novela moderna». *Patio de Letras*, número 2 (p. 12-16), 1982.
- «Un llibre fantasma de mossèn Diego de Valera i un tractat d'heràldica d'Aragó, rei d'armes de Ferran el Catòlic», a: *Miscel·lània Pere Bohigas*. Vol. II (p. 123-159). Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1982.
- «Precisions sobre heràldica catalana», a: *Diccionari general d'heràldica* per Armand de Fluvià (p. 5-16). Barcelona, Edhasa, 1982.

- «Proemio», a *Romances of Chivalry in the Spanish Golden Age* by Daniel Eisenberg (p. VII-IX). Newark-Delaware, Juan de la Cuesta, Hispanic Monographs, 1982.
- Antología de la Literatura Española e Hispanoamericana, siglos X-XX*. Amb la col·laboració d'Isabel de Riquer. Barcelona, Vicens Vives, 1983.
- Alain Chartier, La belle dame sans merci, amb la traducció catalana del segle XV de fra Francesc Oliver*. Estudi i edició. Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1983.
- Chanson de Roland, Cantar de Roldán y el Roncesvalles navarro*. Barcelona, El festín de Esopo, 1983.
- Heràldica catalana des de l'any 1150 al 1550*. Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1983.
- Joanot Martorell, Martí Joan de Galba: Tirant lo Blanc*. Barcelona, Edicions 62 i La Caixa, 1983.
- «Las armas en el Victorial», a: *Serta Philologica F. Lázaro Carreter* (p. 159-177). Madrid, Cátedra, 1983.
- «Aspetti artistici e culturali», a: *XI Congreso di Storia della Corona d'Aragona*. Vol. I (p. 129-141). Palermo, Accademia di Science, Lettere e Arti, 1983.
- «Don Martín de Agullana y el torneo poético de Gerona de 1622», a: *Homenaje a José Manuel Blecu* (p. 553-564). Madrid, Gredos, 1983.
- «La Literatura Catalana i la Monarquia», a: *Catalonia* (p. 11-18). Barcelona, Luna Wennberg editors, 1983-84.
- La literatura antigua en griego y en latín*. Barcelona, Planeta, 1984.
- Historia de la literatura universal con textos antológicos y resúmenes argumentales*. Amb la col·laboració de José María Valverde. Barcelona, Planeta, 1984.
- Història de la literatura catalana (Jordi Rubió i Balaguer)*. Pròleg de Martí de Riquer. Montserrat, Abadia de Montserrat, 1984.

- Les Poesies de Jordi de Sant Jordi, cavaller valencià del segle XV (Jordi de Sant Jordi)*. Martí de Riquer, Lola Badia. València, Tres i Quatre, 1984.
- Vida i aventures de Don Pero Maça*. Barcelona, Quaderns Crema, 1984.
- Celebració del centenari de Manuel Milà i Fontanals (1818-1884)*. Acte inaugural del curs 1985-1986 de la Universitat de Barcelona. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1985.
- Estudis de literatura catalana (segles XVI-XVIII) (Antoni Comas i Pujol)*. Pròleg de Martí de Riquer. Edició a cura d'August Bover i Font i Montserrat de Ciurana i Torrella. Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1985.
- La Caballería/Maurice Keen*. Versió castellana d'Elvira i Isabel de Riquer. Pròleg de Martí de Riquer. Barcelona, Ariel, 1986.
- El Romanç de Tristany i Isolda (Joseph Bédier)*. Traducció i nota preliminar de Carles Riba. Presentació de Martí de Riquer. Barcelona, Quaderns Crema, 1986.
- Tesoro de la lengua castellana o española (Sebastián de Covarrubias)*. Edició de Martí de Riquer. Barcelona, Alta fulla, 1987.
- Estudios sobre el Amadís de Gaula*. Barcelona, Sirmio, 1987.
- Cervantes, Passamonte y Avellaneda*. Barcelona, Sirmio, 1988.
- El Conte del graal/Chrétien de Troyes*. Traducció i pròleg de Martí de Riquer. Barcelona, Quaderns Crema, 1989.
- Tirante el Blanco (Joanot Martorell)*. Edició, introducció i notes de Martí de Riquer. Barcelona, Planeta, 1990.
- Poesías (Ausias March)*. Edició i introducció de Martí de Riquer. Traducció de Jorge de Montemayor. Barcelona, Planeta, 1990.
- Aproximació al Tirant lo Blanc*. Barcelona, Quaderns Crema, 1990.
- La Ciutat i els Comtes de Barcelona. Actes d'homenatge a don Joan de Borbó*. Barcelona, Ajuntament, 1991.

- El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha (Miguel de Cervantes)*. Edició, introducció i notes de Martí de Riquer. Barcelona, Planeta, 1992. Onzena edició.
- Els catalans a Sicília*. A cura de Francesc Giunta, Martí de Riquer, Josep Maria Sans i Travé. Textos de Frederic Udina i Martorell et altri. Fotografies de Roberto Barbato et altri. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1992.
- Tirant lo Blanch, novela de historia y de ficción*. Barcelona, Sirmio, 1992.
- La Literatura llatina a Catalunya al segle xv. Repertori bio-bibliogràfic (Mariàngela Vilallonga)*. Pròleg de Martí de Riquer. Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1993.
- Poesías (Arnaut Daniel)*. Traducció, introducció i notes de Martí de Riquer. Barcelona, Quaderns Crema, 1994.
- Vidas y retratos de Trovadores*. Barcelona, Galaxia Gutenberg-Círculo de Lectores, 1995.
- Les Poesies del trobador Guillem de Berguedà*. Text, traducció, introducció i notes de Martí de Riquer. Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1996.
- Antologia de poetes catalans. Un mil·lenni de literatura*. Barcelona, Galàxia Gutenberg, Cercle de lectors, 1997.
- Llibre de tres*. Edició i comentaris de Martí de Riquer. Barcelona, Quaderns Crema, 1997.
- Quinze generacions d'una família catalana*. Barcelona, Quaderns Crema, 1998.
- Caballeros medievales y sus armas*. Madrid, Instituto Universitario «General Gutiérrez Mellado», 1999.
- Llegendes històriques catalanes*. Barcelona, Quaderns Crema, 2000.
- La poesia de los trovadores*, en col·laboració amb Isabel de Riquer. Biblioteca de la Literatura Universal, Barcelona, Espasa-Calpe, 2002.

MARTÍ DE RIQUER

Martí de Riquer i Morera (Barcelona, 1914) és nét de l'artista i escriptor Alexandre de Riquer i nebot del poeta Magí Morera i Galícia. Llicenciat en Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona, es va doctorar en Filologia Romànica a la Universitat de Madrid.

El primer llibre de Martí de Riquer, *L'humanisme català*, va ser publicat el 1934. Tres eixos marquen l'obra de Riquer: la literatura medieval provençal i catalana, el Quixot i la vida cavalleresca medieval i la literatura francesa.

Els guardons són un reconeixement a la trajectòria i a l'obra fecunda de Martí de Riquer. La Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya, la Medalla d'Or de l'Ajuntament de Barcelona i la Narcís Monturiol, els premis Montaigne, Menéndez y Pelayo, Nacional de Ensayo, Príncep d'Astúries de Ciències Socials, crítica de Serra d'Or o de la Lletra d'Or són exemples de l'impacte de l'autor en àmbits molt diversos de la societat. L'any 2000 la Fundació Catalana per a la Recerca va premiar Martí de Riquer.

FUNDACIÓ
CATALANA
PER A LA
RECERCA

ISBN 84-89570-27-2

9 788489 570276